

Variația sintactică a verbului românesc. Diacronie și tipologie

Autor: **Irina-Claudia V. PARASCHIV**

Lucrare realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene - cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat din FONDUL SOCIAL EUROPEAN prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Titlurile și drepturile de proprietate intelectuală și industrială asupra rezultatelor obținute în cadrul stagiului de cercetare postdoctorală aparțin Academiei Române.

* * *

*Punctele de vedere exprimate în lucrare aparțin autorului și nu angajează
Comisia Europeană și Academia Română, beneficiara proiectului.*

DTP, complexul editorial/redacțional, traducerea și corectura aparțin autorului.

Descărcare gratuită pentru uz personal, în scopuri didactice sau științifice.

Reproducerea publică, fie și parțială și pe orice suport,
este posibilă numai cu acordul prealabil al Academiei Române.

ISBN 978-973-167-333-2

SUMAR

INTRODUCERE.....	6
ABREVIERI.....	12
CAPITOLUL 1: REALIZĂRILE ARGUMENTALE. ÎNTRE SEMANTICĂ ȘI SINTAXĂ.....	13
1.1. Cadrul de analiză.....	13
1.2. Lexiconul și structura argumentală.....	14
1.2.1. Clasele de valență. Abordări și perspective.....	14
1.2.2. Constrângeri asupra relației semantico-sintactice.....	16
1.2.3. Organizarea internă a evenimentelor.....	20
1.2.4. Realizări argumentale multiple.....	24
1.2.4.1. Alternanțele argumentale.....	24
1.2.4.2. Evenimente complexe.....	29
1.2.5. Uniformitate și variație în realizările argumentale. Câteva exemple.....	31
1.2.6. Observații privind marcarea necanonică a constituenților subiect și obiect.....	34
1.2.7. Interpretări și analize asupra alternanțelor argumentale.....	38
1.3. În loc de concluzii.....	40
CAPITOLUL 2: ALTERNANȚELE ARGUMENTALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ. SCURTĂ DESCRIERE.....	41
2.1. Variația argumentală în limba veche. Câteva exemple.....	41
2.1.1. Variația dativ (obiect indirect) – GPrep (obiect prepozițional).....	43
2.1.2. Variația dativ (obiect indirect) – acuzativ (obiect direct) în realizarea argumentului [+Uman] al verbelor bivalente.....	44
2.1.3. Variația tranzitiv (obiect direct) – intransitiv (GPrep).....	45
2.1.4. Variația acuzativ (obiect direct) – dativ (obiect indirect) – GPrep (obiect prepozițional).....	46
2.1.5. Variația verb reflexiv – verb nereflexiv.....	47
2.1.6. Variația în selecția prepoziției.....	48

2.1.7. Variația în (ne)realizarea obiectului direct.....	48
2.1.8. Variația <i>a</i> -infinitiv – subjonctiv cu regent verbal.....	49
2.1.9. Variația <i>a</i> -infinitiv – subjonctiv în contextul verbelor cognitie și de percepție.....	50
2.2. Note asupra variației argumentale în limba actuală.....	51
2.3. În loc de concluzii.....	54
CAPITOLUL 3: ALTERNANȚA DE NEREALIZARE A OBIECTULUI DIRECT. CÂTEVA OBSERVAȚII.....	56
3.1. Domeniul elementelor care pot fi „omise”.....	56
3.2. Nerealizarea obiectului direct. Precizări și distincții.....	58
3.2.1. Obiectul nul indefinit.....	61
3.2.2. Obiectul nul definit.....	62
3.2.3. Tipuri de analize privind legitimarea obiectului direct neexprimat.....	63
3.3. Nerealizarea obiectului direct în limba română. Câteva mențiuni.....	65
3.3.1. Analize precedente.....	65
3.3.2. Contexte cu obiect direct neexprimat în limba română.....	69
3.3.2.1. Construcții cu interpretare indefinită.....	70
3.3.2.2. Construcții cu interpretare definită.....	75
3.4. Concluzii.....	80
CAPITOLUL 4: VARIAȚIA DATIV–ACUZATIV ÎN REALIZAREA ARGUMENTULUI [+UMAN] AL VERBELOR BIVALENTE.....	82
4.1. Valori semantice ale acuzativului și dativului.....	82
4.2. Contexte de variație dativ – acuzativ în textele din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.....	84
4.3. Verbe care se angajează în construcții bivalente cu argument [+Uman] îndativ. Precizări comparative.....	87
4.4. Trăsături ale verbelor bivalente cu argument nonagentiv în dativ. Explicații asupra variației dativ – acuzativ.....	89
4.5. Eliminarea dativului.....	92
4.6. Concluzii.....	94
CAPITOLUL 5: TIPARE CU VERBE DE PERCEPȚIE ȘI VERBE COGNITIVE. OBSERVAȚII DIACRONICE.....	95
5.1. Verbe de percepție și verbe cognitive.....	96

5.2. Verbele de percepție fizică. Selecția formei subordonate.....	97
5.3. Verbele cognitive. Selecția formei subordonate.....	101
5.4. În loc de concluzii.....	105
CONCLUZII GENERALE.....	107
CORPUS.....	111
BIBLIOGRAFIE.....	114
REZUMAT.....	124

CONTENTS			
INTRODUCTION.....			6
ABBREVIATIONS.....			12
CHAPTER 1: ARGUMENT REALIZATIONS. BETWEEN SEMANTICS AND SYNTAX.....			13
	1.1 Theoretical framework.....		13
	1.2 The lexicon and argument structure.....		14
		1.2.1 Valency classes. Approaches and perspectives.....	14
		1.2.2 Constraints on the semantics – syntax relation.....	16
		1.2.3 Internal make-up of events.....	20
		1.2.4 Multiple argument realizations.....	24
		1.2.4.1 Argument alternations.....	24
		1.2.4.2Complex events.....	29
		1.2.5 Regularity and irregularity in argument alternations. Some examples.....	31
		1.2.6 Notes on the noncanonical marking of subject and object.....	34
		1.2.7 Approaches to argument realization.....	38
	1.2 Conclusions.....		40
CHAPTER 2: ARGUMENT ALTERNATIONS IN ROMANIAN. AN OVERVIEW.....			41
	2.1 Argument alternations in the old language. Selected examples.....		41
		2.1.1 Dative (indirect object) – PP (prepositional object) variation.....	43
		2.1.2 Dative (indirect object) – accusative (direct object) variation in the realization of the [+human] argument of two-place verbs.....	44
		2.1.3Transitive (direct object) – intransitive (prepositional object) variation..	45
		2.1.4 Accusative (direct object) – dative (indirect object) – PP (prepositional object) variation.....	46
		2.1.5 Reflexive – non-reflexive variation.....	47
		2.1.6 Variations in preposition selection.....	48

		2.1.7 Notes on the unexpressed direct object variation.....	48
		2.1.8 A-infinitive – subjunctive variation (subordinated to verbs).....	49
		2.1.9 A-infinitive – subjunctive variation with perception and cognitive verbs. Diachronic observations.....	50
	2.2	Notes on argument variations in current standard Romanian.....	51
	2.3	Conclusions.....	54
CHAPTER 3: NOTES ON THE UNEXPRESSED DIRECT OBJECT ALTERNATION.....			56
	3.1	The domain of “omissible” elements.....	56
	3.2	Unrealized direct objects. Classifications.....	58
		3.2.1 Null indefinite objects.....	61
		3.2.2 Null definite objects	62
		3.2.3 Approaches to the licensing of the unexpressed object.....	63
	3.3	Some notes on the unexpressed direct object in Romanian.....	65
		3.3.1 Previous analyses.....	65
		3.3.2 Contexts with unexpressed direct objects in Romanian.....	69
		3.3.2.1 Null indefinite objects.....	70
		3.3.2.2 Null definite objects.....	75
	3.4	Conclusions.....	80
CHAPTER 4: THE DATIVE – ACCUSATIVE VARIATION IN THE MARKING OF THE HUMAN ARGUMENT OF TWO-PLACE VERBS.....			82
	4.1	Semantic values of the dative and the accusative.....	82
	4.2	Variation patterns in the 16th-18th centuries.....	84
	4.3	Comparative notes on two-place verbs with a dative argument.....	87
	4.4	Semantic features of two-place verbs with a dative [+Human] argument. Explanations of the dative – accusative variation.....	89

	4.5 The elimination of the dative.....	92
	4.6 Conclusions.....	94
CHAPTER 5: DIACHRONIC NOTES ON THE PATTERNS WITH PERCEPTION AND COGNITIVE VERBS.....		95
	5.1 Physical perception verbs and cognitive verbs.....	96
	5.2 Physical perception verbs. The selection of the subordinate form.....	97
	5.3 Cognitive verbs. The selection of the subordinate form.....	101
	5.4 Conclusions.....	105
GENERAL CONCLUSIONS.....		107
CORPUS.....		111
BIBLIOGRAPHY.....		114
ABSTRACT.....		124

VARIAȚIA SINTACTICĂ A VERBULUI ROMÂNESC.

DIACRONIE ȘI TIPOLOGIE

(Rezumat)

Lucrarea de față este un studiu de ansamblu asupra alternanțelor verbale în limba română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), în care am încercat, pe de o parte, să evidențiem anumite probleme generale și concepte cu care operează domeniul realizărilor argumentale și, pe de altă parte, să analizăm câteva tipuri de alternanțe specifice limbii vechi și menținute parțial sau eliminate complet după perioada supusă investigației.

În realizarea acestei cercetări am pornit de la observația că în limba veche existau numeroase configurații alternante de realizare argumentală, mai variat și mai bogat reprezentate decât în limba actuală. Tiparele de variație prezente în limba veche au fost deja semnalate și descrise în cadrul unei bogate analize globale asupra variației sintactice în limba română veche (Pană Dindelegan 2015), care a constituit punctul de pornire al investigației de față. Astfel, în studiul prezent nu ne-am propus să reluăm descrierea amănunțită a tuturor alternanțelor identificate, pe care le-am ilustrat însă prin exemple variate din textele incluse în corpus (Capitolul 2), ci să ne analizăm mai îndeaproape trei tipuri de alternanțe incluse în descrierea generală (Capitolele 3–5). Ne-am oprit astfel la alternanța de nerealizare a obiectului direct, ilustrată prin contexte din limba actuală și din limba veche, la cea care vizează marcarea prin dativ vs. acuzativ a argumentului uman al verbelor bivalente și la alternanța infinitiv – subjonctiv în contextul verbelor de percepție. Deși variațiile enumerate sunt studiate în capitole distincte și, în bună măsură, independente, există elemente teoretice comune care le reunesc. Cadrul teoretic și noțiunile care privesc domeniul realizărilor argumentale și al variațiilor care survin în grila argumentală a verbelor (discutate în Capitolul 1) servesc la a arăta că alternanțele argumentale urmează modele universale de realizare și se definesc în raport cu acestea.

În primul capitol, *Realizările argumentale. Între semantică și sintaxă*, constituit pe baza cercetărilor teoretice din domeniul realizărilor argumentale, am pornit de la ideea necesității delimitării unor clase de valență (clase de verbe coerente semantic), care permit realizarea unor investigații de amănunt asupra comportamentului sintactic al verbelor. Domeniul realizărilor argumentale are în centru faptul că nu toate verbele se pot angaja în aceleași structuri sintactice și, în strânsă legătură cu această trăsătură, își propune să determine care sunt componentele semantice relevante pentru realizarea trăsăturilor sintactice. Particularizând, s-a arătat, de pildă, că, în cazul verbelor *dicendi* nu este relevantă sintactic distincția care vizează intensitatea sunetului produs

(înalță – *shout* ‘a țipa’ vs. joasă – *whisper* ‘a șopti’, *murmur* ‘a murmura’), adică nu afectează comportamentul sintactic al unităților verbale. Totuși, în cazul aceleiași clase de verbe, pare a fi relevantă sintactic distincția care privește maniera vs. conținutul vorbirii (*whisper* ‘a șopti’ vs. *say* ‘a spune’) prin faptul că doar verbele din a doua clasă admit complementizatorul nul (Pesetsky 1995).

Cercetările subordonate domeniului realizărilor argumentale au accentuat faptul că tipul de codarea argumentelor unităților lexicale se plasează între semantică și sintaxă. Așa cum unele elemente sunt cuprinse în intrarea lexicală a verbelor, sunt anumite caracteristici de care responsabilă este sintaxa. Acestea sunt formulate sub forma unor constrângeri de echivalență și de proeminență a argumentelor. Constrângerile de echivalență a argumentelor au în vedere faptul că pozițiile sintactice pot fi asociate cu diferite relații (roluri) semantice, precum și că relațiile semantice se pot realiza în poziții diferite structural. Constrângerile de proeminență corelează proeminența sintactică a argumentelor cu proeminența lor în ierarhiile tematicе; exprimarea argumentelor este dependentă de context, ceea ce explică imposibilitatea realizării simultane a anumitor roluri (Agentul și Instrumentul, de exemplu). Selecția argumentelor și realizarea lor sintactică poate fi explicată pe baza unor teorii de organizare evenimentială internă. Realizarea argumentelor și marcarea lor se face conform unor modele universale de marcare canonică și necanonică, în funcție de trăsăturile semantice ale verbelor.

Capitolul al doilea, *Alternanțele argumentale în română. Scurtă descriere* reprezintă o trecere în revistă a alternanțelor argumentale prezente în textele de limbă veche, pornind de la studiul global asupra variației sintactice în limba veche al Gabrielei Pană Dindelegan (2015a). În acest capitol ne propunem o privire de ansamblu, care va stabili cadrul de analiză pentru variațiile particulare analizate în capitole distincte.

Alternanțele inventariate sunt exemplificate prin contexte culese din corpusul consultat și vin în completarea materialului lingvistic bogat din studiul sus-amintit. Clasificarea alternanțelor prezente în limba veche ne servește ulterior la a indica în ce măsură anumite variații se reduc sau se îmbogățesc după perioada investigată.

Principală concluzie a capitolului privește faptul că, în general, alternanțele semnalate în limba veche se restrâng semnificativ după perioada investigată, în sensul că ajung să angajeze tot mai puține unități verbale. Multe dintre verbele cu grile variante în limba veche fie sunt eliminate complet din limbă, fie se fixează la o singură grilă argumentală.

Fenomenul care înregistrează un evident proces de îmbogățire și diversificare este variația în selecția prepoziției. Acesta poate fi pus în legătură cu plurifuncționalitatea prepozițiilor și, în subsidiar, cu o continuă diversificare și nuanțare a valorilor asociate cu anumite prepoziții.

Capitolul al treilea, *Precizări referitoare la neexprimarea obiectului direct*, vizează prezentarea unor aspecte referitoare la fenomenul obiectului direct nul. Dat fiind că tema supusă analizei este foarte largă și de mare complexitate teoretică, în studiul de față ne-am limitat la o descriere a contextelor în care este posibil mecanismul de neexprimare a obiectului direct, corelându-l cu anumiți factori de natură discursivă / construcțională.

Pe baza studiilor din bibliografie, distingem între două tipuri de obiect nul neexprimat: (i) cu lectura indefinită (echivalente semantic cu un GN indefinit); (ii) cu lectură definită (parafrazabile printr-un GN definit). Pornind de la această distincție, descriem contextele de legitimare a obiectelor nule în limba veche și în limba actuală, urmărind totodată să determinăm în ce măsură putem vorbi despre o evoluție diacronică a fenomenului.

Descrierea contextelor cu obiectul indică următoarele fapte globale:

(i) există puține verbe care în limba veche admiteau, în anumite apariții, nerealizarea obiectului direct, spre deosebire de limba actuală, când nu mai permit construcția absolută;

(ii) extinderea fenomenului de neexprimare a obiectului direct în limba actuală (la unități nou intrate în limbă) este mai degrabă o proprietate contextuală (a construcțiilor) decât o trăsătură inherentă a unităților verbale în sine. În alți termeni, nu putem susține o evoluție diacronică care privește lărgirea inventarului de verbe fără a o corela cu anumite strategii de legitimare a fenomenului.

(iii) limba veche admitea anumite construcții de legitimare a obiectului nul care nu mai sunt permise în limba actuală (coordonarea de doi membri propoziționali cu același obiect direct, permițând nerealizarea obiectului direct la al doilea membru).

În capitolul al patrulea, *Variația dativ – acuzativ în realizarea obiectului [+uman] al verbelor bivalente*, analizăm tiparul de variație *mă / îmi ajută; mă / îmi urmează*, frecvent în limba veche în contextul verbelor de „interacțiune” (Blume 1998, Haspelmath 2001, Schøsler (2008a, 2008b)), într-un context mai larg, de comparație tipologică.

Perspectiva tipologică indică faptul că fenomenul apare în mai multe limbi cu aceleași verbe, unde este supus, ca și în limba română, unei evoluții diacronice. Pe baza unor modele universale care descriu tiparele de tranzitivitate în corelație cu tipul de marcare a constituenților, formulăm următoarele concluzii:

(i) selecția dativului corespunde unei marcări necanonice a obiectului și se explică prin gradul scăzut de tranzitivitate semantică a unităților angajate în variație;

(ii) abandonarea regimului de dativ în limba actuală este un fenomen observat, în paralel, la mai multe limbi incluse în comparație. Arătăm că putem corela acest fapt cu reducerea funcțiilor

dativului și specializarea sa pentru a coda Experimentatorul, în contextul verbelor care exprimă procese cognitive, psihologice și, într-o măsură mai mică, senzații fizice.

În capitolul al cincilea, *Tipare cu verbe de percepție și verbe cognitive. Observații diacronice*, ne-am oprit la concurența formelor verbale subordonate selectate de verbele de percepție și de verbele cognitive și, în special, la variația infinitiv – conjunctiv. Analiza a indicat că fenomenul de concurență între infinitiv și subjonctiv urmărit în funcție de poziția sintactică a formei subordonate în raport cu verbul regent poate ajuta la formularea unor observații mai nuanțate.

Deși o concluzie fermă este greu de formulat în contextul unei analize care vizează doar anumite unități verbale și acoperă un număr restrâns de texte, se conturează, totuși, următoarele observații:

- (i) în contextul verbelor de percepție, concurența se manifestă doar dacă acestea exprimă percepția intențională (*privește a vedea / să vadă; se uită a vedea / să vadă*), mai precis, în configurații în care forma subordonată funcționează ca adjunct final;
- (ii) în contextul verbelor cognitive, concurența se manifestă, în favoarea infinitivului, în configurațiile în care formele subordonate sunt complemente (*cugetă a face / să facă*).

Fenomenele de variație urmărite nu se pot subordona unei concluzii unitare, ca urmare a faptului că redau fapte distincte, care se analizează independent, din perspective diferite, și conduc către observații particulare, relevante pentru fiecare clasă de verbe / tipar de alternanță în parte.

THE SYNTACTIC VARIATION OF THE ROMANIAN VERB. A DIACHRONIC AND TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

(Abstract)

This study presents the overall semantic and syntactic structure of the Romanian verb, and, in particular, certain argument alternations in which Romanian verbs participate. The approach is both typological and diachronic.

The starting point of my analysis is the observation that, in the old language (the interval ranging from the early 16th to the late 18th century, known as *old Romanian*), argument alternations were better represented and even more diversified than in the present language. I aim to investigate the phenomenon of argument variation of the Romanian verb in a corpus made of old Romanian texts. In my analysis, I will make constant references to the structures preserved and consolidated in the current use.

This work comprises five chapters.

The first chapter (*Argument realization. Between semantics and syntax*) is an overview of the theoretical concepts used, in which I aim to sketch the general framework of my analysis. The chapter builds on notions such as argument realization, valency classes, semantics–syntax interface, equivalence and prominence constraints in argument realization, canonical and non-canonical argument marking, uniformity and variation in argument realization, etc. (Levin, Rappaport Hovav 2005; Haspelmath 2001, a.o.). All of these mentioned concepts are, to a certain extent, referred to in the subsequent chapters.

The second chapter (*Argument alternation in Romanian. An overview*) is organized as a general presentation of argument alternations in old Romanian writings and is based on the very recent work on diachronic syntactic variation developed by PanăDindelegan (2015). The alternations listed in this chapter are illustrated by examples excerpted from a corpus of old Romanian writings (translations and original documents) and are added to the very rich material provided in the above cited work.

The classification of argument alternations in the old language further serves to determine which variant patterns are preserved in the current language and which are completely eliminated from the standard use.

The main conclusion of this chapter is that argument alternations in old Romanian underwent a significant process of reduction, in the sense that in the current language they involve fewer verbs

than in the old language. Most verbs which allowed for variant configurations in the old language select a specific syntactic frame in current standard Romanian.

There is only one alternation which expands in the current language, namely that which involves preposition selection (see an extensive list of verbs taking variant prepositions in Geană 2013).

The third chapter (*Notes on The Null Direct Object Usage*) deals with some of the aspects related to the phenomenon of the null direct object in Romanian. Given the fact that this is a very wide subject of highly theoretical complexity, in the present study I only aim to describe the general contexts licensing null direct objects in Romanian.

Based on the indefinite vs. definite null objects distinction, I describe the contexts which license the occurrence of null direct objects both in the current and in the old language. Our secondary aim is to determine whether we can assume a diachronic evolution of the phenomenon. The following preliminary conclusions emerge:

- (i) there are very few verbs which are used without a direct object in old Romanian, differently from current standard language, where they cannot be used intransitively;
- (ii) the null direct object phenomenon in the current language (through new verbs entering the language) is a contextual property (of constructions) rather than a lexical inherent property of verbs. To put it differently, we cannot assume a diachronic evolution of verb inventory expansion without correlating it with certain conditions licensing the phenomenon;
- (i) null direct object licensing conditions were more permissive in the old language; more precisely, there were certain patterns which admitted null object occurrence, unlike current standard language; e.g., coordinated configurations with a common direct object, in which the object remains unrealized in the second member of the coordination.

The fourth chapter (*Dative – accusative variation in the context of two-argument verbs*) deals with the evolution of the variant pattern *mă* / *îmi ajută* CL.DAT.1SG help.PRES.3SG vs. CL.DAT.1SG help.PRES.3SG ‘(s)he helps me’. This alternate syntactic frame was very frequent in the old language in the context of the so-called ‘interaction’ verbs (as defined by Blume 1998, Haspelmath 2001).

A typological approach shows that this phenomenon is shared by many languages, in which it undergoes a similar diachronic evolution, i.e., the elimination of the dative marking in favour of the accusative marking. Based on universal assumptions on transitivity in correlation with canonical vs. noncanonical constituent marking, I draw the following conclusions:

- (i) dative selection corresponds to the non-canonical marking of the object and can be related to the low degree of semantic transitivity shown by the verbs involved in this type of variation;
- (ii) dative elimination from the current standard language is characteristic of other languages as well. This fact correlates with the reduction of the functions displayed by the dative and with its specialization to encode the Experiencer in the context of verbs designating cognitive / psychological processes and, to a lesser extent, physical sensations.

The fifth chapter (*Patterns with perception and cognitive verbs. Diachronic remarks*) deals with the configurations made of a perception / cognitive verb and a subordinate verb form. The aim of this chapter is to present the competition between the infinitive and other verb forms (especially the subjunctive, but also the indicative and the gerund) in the context of the above mentioned classes of verbs, which show certain similarities of semantic and syntactic structure. The diachronic presentation of the contexts which involve perception and cognitive verbs shows that there are also other factors than the historical and geographical ones that motivate the infinitive–subjunctive competition. We investigate the infinitive–subjunctive competition in relation to the syntactic position of the subordinate form: internal argument / subject of an impersonal verb form / adjunct. We show that, following this distinction, the infinitive–subjunctive competition is unequally represented.

The following conclusions emerge in relation to the class of perception verbs:

- (i) we can assume an infinitive–subjunctive competition only in the context of intentional perception verbs (such as *apriveri*, *a se uita* ‘look’, *asculta* ‘listen’), in which the infinitive / the subjunctive functions as an adjunct; there is no infinitive–subjunctive competition with unintentional perception verbs (*a vedea* ‘see’, *a auzi* ‘hear’) because of the incompatibility between the semantics of unintentional perception verbs (describing real events) and the *irrealis* semantics of the subjunctive;
- (ii) the infinitive used in the context of unintentional perception verbs (*a vedea* ‘see’, *a auzi* ‘hear’, etc.) in the old language is an influence of the Romance pattern, which will be gradually eliminated from the standard use;
- (iii) in the old language, the most frequent form after unintentional perception verbs was the indicative, followed by the gerund and the infinitive.

With respect to the class of cognitive verbs, my conclusions are as follows:

- (i) the indicative is the most frequently selected form;
- (ii) the gerund emerges very late in the context of cognitive verbs transferred from the perception domain (such as *a vedea₂* ‘imagine’; *a auzi₂* ‘find out’; ‘hearsay’, *a simți* ‘have the feeling, the premonition’;

(iii) the infinitive – subjunctive competition manifests (in favour of the infinitive) in configurations in which the two verb forms (the infinitive and the subjunctive) function as complements (*cugetă a face / să facă* think.PRES.3SG A_{INF}do.INF / SĂ_{SUBJ}do.SUBJ.3SG ‘((s)he is thinking of doing...’); the subjunctive functioning as a complement emerges only late and is sporadically used within the period investigated.

SUMAR

INTRODUCERE.....	6
ABREVIERI.....	12
CAPITOLUL 1: REALIZĂRILE ARGUMENTALE. ÎNTRE SEMANTICĂ ȘI SINTAXĂ.....	13
1.1. Cadrul de analiză.....	13
1.2. Lexiconul și structura argumentală.....	14
1.2.1. Clasele de valență. Abordări și perspective.....	14
1.2.2. Constrângeri asupra relației semantice–sintaxă.....	16
1.2.3. Organizarea internă a evenimentelor.....	20
1.2.4. Realizări argumentale multiple.....	24
1.2.4.1. Alternanțele argumentale.....	24
1.2.4.2. Evenimente complexe.....	29
1.2.5. Uniformitate și variație în realizările argumentale. Câteva exemple.....	31
1.2.6. Observații privind marcarea necanonică a constituenților subiect și obiect.....	34
1.2.7. Interpretări și analize asupra alternanțelor argumentale.....	38
1.3. În loc de concluzii.....	40
CAPITOLUL 2: ALTERNANȚELE ARGUMENTALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ. SCURTĂ DESCRIERE.....	41
2.1. Variația argumentală în limba veche. Câteva exemple.....	41
2.1.1. Variația dativ (obiect indirect) – GPrep (obiect prepozițional).....	43
2.1.2. Variația dativ (obiect indirect) – acuzativ (obiect direct) în realizarea argumentului [+Uman] al verbelor bivalente.....	44
2.1.3. Variația tranzitiv (obiect direct) – intransitiv (GPrep).....	45
2.1.4. Variația acuzativ (obiect direct) – dativ (obiect indirect) – GPrep (obiect prepozițional).....	46
2.1.5. Variația verb reflexiv – verb nereflexiv.....	47
2.1.6. Variația în selecția prepoziției.....	48
2.1.7. Variația în (ne)realizarea obiectului direct.....	48
2.1.8. Variația a-infinitiv – subjonctiv cu regent verbal.....	49

2.1.9. Variația <i>a</i> -infinitiv – subjonctiv în contextul verbelor cognitie și de percepție.....	50
2.2. Note asupra variației argumentale în limba actuală.....	51
2.3. În loc de concluzii.....	54
CAPITOLUL 3: ALTERNANȚA DE NEREALIZARE A OBIECTULUI DIRECT. CÂTEVA OBSERVAȚII.....	56
3.1. Domeniul elementelor care pot fi „omise”.....	56
3.2. Nerealizarea obiectului direct. Precizări și distincții.....	58
3.2.1. Obiectul nul indefinit.....	61
3.2.2. Obiectul nul definit.....	62
3.2.3. Tipuri de analize privind legitimarea obiectului direct neexprimat.....	63
3.3. Nerealizarea obiectului direct în limba română. Câteva mențiuni.....	65
3.3.1. Analize precedente.....	65
3.3.2. Contexte cu obiect direct neexprimat în limba română.....	69
3.3.2.1. Construcții cu interpretare indefinită.....	70
3.3.2.2. Construcții cu interpretare definită.....	75
3.4. Concluzii.....	80
CAPITOLUL 4: VARIAȚIA DATIV–ACUZATIV ÎN REALIZAREA ARGUMENTULUI [+UMAN] AL VERBELOR BIVALENTE.....	82
4.1. Valori semantice ale acuzativului și dativului.....	82
4.2. Contexte de variație dativ – acuzativ în textele din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.....	84
4.3. Verbe care se angajează în construcții bivalente cu argument [+Uman] în dativ. Precizări comparative.....	87
4.4. Trăsături ale verbelor bivalente cu argument nonagentiv în dativ. Explicații asupra variației dativ – acuzativ.....	89
4.5. Eliminarea dativului.....	92
4.6. Concluzii.....	94
CAPITOLUL 5: TIPARE CU VERBE DE PERCEPȚIE ȘI VERBE COGNITIVE. OBSERVAȚII DIACRONICE.....	95
5.1. Verbe de percepție și verbe cognitive.....	96
5.2. Verbele de percepție fizică. Selecția formei subordonate.....	97
5.3. Verbele cognitive. Selecția formei subordonate.....	101

5.4. În loc de concluzii.....	105
CONCLUZII GENERALE.....	107
CORPUS.....	111
BIBLIOGRAFIE.....	114
REZUMAT.....	124

INTRODUCERE

Acest studiu este o cercetare de ansamblu realizată din dublă perspectivă, diacronică și comparativă, cu privire la structura semantică și sintactică a verbelor românești și, în particular, la configurațiile oscilante în care se angajează acestea.

Pornind de la observația că, în limba veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), tiparele variate în care se angajau verbele erau mai bine reprezentate și chiar mai diversificate decât în limba actuală, vom analiza fenomenul de variație argumentală a verbului românesc pornind de la un corpus de texte vechi românești și ne vom raporta permanent la configurațiile menținute sau consolidate în uzul limbii actuale.

1. Obiective generale și metodologie

În studiul de față urmărim trei obiective principale. Primul obiectiv este să prezentăm cadrul general de analiză în domeniul realizărilor argumentale și al variației în exprimarea argumentelor.

Al doilea obiectiv vizează descrierea a trei tipuri de variație din limba română, în limitele perioadei menționate mai sus: (i) alternanța în (ne)exprimarea obiectului direct; (ii) alternanța acuzativ – dativ în construcții bivalente; (iii) alternanțe în care se angajează verbele de percepție și verbele cognitive.

Al treilea obiectiv, subsumat direcției de abordare a temei anunțate, este să integrăm, în anumite puncte ale analizei, date comparative din limbi care prezintă aceleași fenomene de variație. Această perspectivă poate aduce informații relevante despre specificul limbii române în privința alternanțelor argumentale și despre asemănările sau diferențele existente între limbile incluse în descriere.

În lucrarea de față, ne vom restrânge descrierea la trei tipuri diferite de alternanțe care privesc poziția obiectului (așa-numitele „alternanțe de tranzitivitate”), prezente în limba veche și menținute, într-o măsură diferită, în limba actuală: (i) alternanța de (ne)exprimare a obiectului direct; (ii) alternanța dativ – acuzativ în contextul verbelor bivalente; (iii) alternanțe prezente în contextul verbelor de percepție și al verbelor cognitive. Ne vom referi la aceste alternanțe în trei capitole distincte ale lucrării.

Perspectivile anunțate în titlul proiectului – cea diacronică și cea tipologică – vor fi integrate într-o măsură diferită în conținutul lucrării, după cum vom explica în cele ce urmează.

În fiecare dintre cele trei capitole menționate, vom include în descriere contexte din limba veche, cu observația că, aplecându-ne asupra unor fenomene distincte (chiar dacă acestea sunt subordonate domeniului variației sintactice), vom valorifica în mod inegal datele de limbă veche. Astfel, în capitolul al referitor la alternanța de (ne)exprimare a obiectului direct, exemplele de limbă veche sunt relevante în măsura în care se observă anumite modificări (de inventar, de uz, mecanisme discursiv-pragmatice etc.) față de situația din limba actuală; diacronic, apreciem că, în sens larg, fenomenul neexprimării obiectului direct nu înregistrează diferențe majore în privința inventarului verbelor care admit variația, dar, în contextul limbii vechi, se pot aduce în discuție anumite strategii care o favorizează și care au fost eliminate în limba actuală. În capitolul asupra variației în marcarea argumentului uman al verbelor bivalente, fenomenul este discutat mai ales cu privire la limba veche, dat fiind că acesta se restrânge foarte mult în limba actuală; în capitolul al cincilea facem câteva precizări cu privire la alternanța (indicativ –) infinitiv (– gerunziu)– subjonctiv în contextul verbelor de percepție și al celor cognitive în contextul limbii vechi. Referirile la limba actuală privesc doar anumite chestiuni de uz sau eliminarea totală a anumitor tipare.

Variațiile argumentale au fost îndelung studiate și pentru alte limbi în cadrul domeniului mai amplu al realizărilor argumentale. În anumite puncte ale lucrării, vom face diferite precizări comparative care vizează situația din alte limbi; acestea ne vor permite să determinăm în ce măsură anumite variații sunt caracteristice sau nu românei, definind specificul ei tipologic.

2. Corpusul și periodizarea

Exemplele de limbă veche cuprinse în lucrarea de față fac parte dintr-un corpus de texte reprezentative (originale și traduse) din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Alcătuirea corpusului, parțial comun cu cel folosit pentru lucrarea diacronică *The Syntax of Old Romanian*, realizată în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române și coordonată de Prof. Gabriela Pană Dindelegan, i-o datorăm cercetătoarei Emanuela Timotin. Textele traduse incluse în corpus, majoritare de pondere, cuprind scrieri religioase, legislative și populare. Textele originale cuprind documente oficiale sau scrisori personale.

Perioada pe care o acoperă corpusul și la care ne referim în lucrare prin termenul rezumativ *limba română veche* corespunde delimitării făcute în Gheție (1975) și cuprinde intervalul dintre secolul al XVI-lea și secolul al XVIII-lea, ale cărui limite sunt date de textul *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*, adresată lui Hans Benker, judele Brașovului (1521), și de apariția primei gramatici românești, *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae* de Samuil Micu și Gh. Șincai (1780).

O precizare esențială privește varietatea exemplurilor folosite în lucrare. În studiul de față nu ne-am propus să ilustrăm fenomenele analizate prin exemple extrase din cât mai multe texte din corpus, așadar nu am urmărit o abordare cantitativă. Contextele utilizate sunt selective, servind în argumentările pe care le formulăm pe parcursul lucrării. Exemplificările pot fi îmbogățite în continuare prin alcătuirea unei anexe care să includă, pentru fiecare dintre mecanismele de variație urmărite, exemple extrase din cât mai multe texte din corpus.

3. Structura lucrării

Lucrarea este alcătuită din cinci capitole, la care se adaugă capitolul introductiv și cel care adună concluziile generale ale analizei. Corpul lucrării este constituit dintr-un capitol teoretic, în care sunt cuprinse diferite noțiuni și concepte valorificate ulterior în capitolele de analiză a variațiilor, un capitol care vizează o trecere în revistă de ansamblu a tiparelor variante recurente din limba veche și trei capitole care cuprind descrierea independentă a trei tipuri diferite de variație sintactică, prezente în limba veche și menținute parțial / eliminate în limba modernă.

În primul capitol, *Relizările argumentale. Între semantică și sintaxă* formulăm cadrul general al analizei de față. Ne referim la necesitatea delimitării unor clase de valență care să conducă analiza asupra realizărilor și alternanțelor gramaticale, prezentăm legătura dintre semantica și sintaxa unităților lexicale și constrângerile subordonate reprezentărilor lexico-semantice (de echivalență și proeminență a argumentelor). În continuare, sintetizăm cele trei teorii cu privire la structura internă a evenimentelor, care au fost exploatate, într-o măsură diferită, în investigațiile asupra realizărilor argumentale: teoria localistă organizează toate evenimentele în jurul noțiunii de mișcare; teoria aspectuală exploatează structura temporală a evenimentelor și are în centru noțiunea de telicitate; în teoria cauzală se asumă că evenimentele sunt structurate sub forma unui lanț cauzal. Ca urmare a faptului că variațiile argumentale sunt strâns legate de marcarea (canonică și necanonică) a argumentelor, vom face unele referiri cu privire la modelele prototipice și neprototipice de marcarea subiectului și a obiectului și la uniformitatea și varietatea tiparelor de marcarea argumentală.

În al doilea capitol, *Alternanțele argumentale în română. O scurtă descriere*, pornim de la studiul de ansamblu realizat de Gabriela Pană Dindelegan (2015a) în cadrul proiectului diacronic *The Syntax of Old Romanian* asupra structurilor variante din limba veche și ilustrăm cele opt tipuri de variație (subordonate tiparului verb + constituent nominal / prepozițional) identificate de autoare prin exemple selectate din corpusul consultat. În continuare, ilustrăm alte trei tipuri de alternanțe

(subordonate tiparului [verb + verb]): cea de (ne)exprimare a obiectului direct, alternanța infinitiv – conjunctiv, precum și alternanțele formelor verbale subordonate în contextul verbelor de percepție / al verbelor cognitive). Aceste trei alternanțe sunt reluate, într-o anumită măsură, în capitolele următoare.

Al treilea capitol, *Precizări referitoare la neexprimarea obiectului direct*, este organizat în două secțiuni mai ample. Prima secțiune privește delimitările făcute în bibliografia străină cu privire la contextele și condițiile de nerealizare a obiectului direct și o trecere în revistă a abordărilor principale (lexicale, sintactice, pragmatic etc.) asupra fenomenului. A doua secțiunea vizează descrierea contextelor cu obiectului direct neexprimat în limba actuală și în limba veche.

În funcție de tipul referentului din poziția obiectului direct și de modul de recuperare referențială, distingem între contextele cu obiect nedefinit și cele cu obiect definit (referențial). Asociem aceste două subtipuri de manifestare a fenomenului cu mai multe lecturi: în cazul obiectului nedefinit, diferențiem contextele cu lectură habituală de cele cu lectură non-habituală și de cele cu lectură „specializată”. Distanța este relevantă în măsura în care nu toate cele trei lecturi angajează aceleași tipuri de verbe. În cazul obiectului definit, diferențiem mai multe strategii / registre care favorizează construcția de acest tip; de asemenea, subsumăm acestei utilizări contextele cu recuperare anaforică și pe cele cu recuperare deictică a obiectului direct.

Al patrulea capitol al lucrării, *Variația dativ – acuzativ în realizarea obiectului [+Uman] a verbelor bivalente* descrie alternanța de marcare a argumentului intern în contextul unei clase restrânse de verbe de „interacțiune” (vezi Blume 1998). Recurgând la comparația tipologică, arătăm că manifestarea acestei alternanțe se poate explica prin gradul scăzut de tranzitivitate semantică pe care o au verbele implicate în ea. Descrierile comparative cu privire la marcarea prototipică / neprototipică a obiectului în diferite limbi arată că verbele care se angajează în această variație nu denotă evenimente de „afectare” / de schimbarea a stării entității din poziția obiectului, așadar se îndepărtează, într-o oarecare măsură, de tiparul canonic de tranzitivitate și permit marcarea alternativă a obiectului intern prin dativ. În româna actuală, alternanța discutată s-a restrâns la câteva unități (*a urma*, *a succeda* etc.), celelalte verbe menținând doar construcția cu acuzativul. Asociem eliminarea alternanței și fixarea la tiparul cu acuzativul cu un anumit tip de specializare pe care au dobândit-o construcțiile bivalente cu obiect în dativ de a exprima stări psihologice sau senzații fizice.

Ultimul capitol, *Tipare cu verbe de percepție și verbe cognitive. Observații diacronice* cuprinde precizări cu privire la selecția formei verbale subordonate (infinitiv vs. subjonctiv / indicativ / gerunziu) în contextul a două clase de verbe între care există anumite interferențe de sens și asemănări sintactice – verbele de percepție și verbele cognitive. În cadrul fenomenului amplu de

înlocuire a infinitivului prin subjonctiv, ne interesează îndeosebi în ce condiții este permisă selecția infinitivului și care este raportul de frecvență cu subjonctivul. Arătăm că, pe lângă factorii geografici și istorici invocați în substituirea celor două forme, trebuie avute în vedere și criterii care privesc trăsăturile semantice ale verbelor de percepție / cognitive, precum și criterii sintactice (poziția sintactică a verbului subordonat – complement / subiect al unui verb impersonal / adjunct). Competiția infinitiv – subjonctiv nu este generală sau egal reprezentată: de pildă, cu verbe de percepție, aceasta se manifestă doar în contextul unităților care exprimă procese intenționale (*a privi*, *a se uita* etc.), când forma subordonată ocupă poziția de adjunct. În cazul verbelor cognitive, infinitivul este destul de rar în limitele perioadei analizate: în corpusul analizat și pentru clasele de verbe indicate, se întâlnește cel mai frecvent în contextul verbului *a ști*; subjonctivul începe să fie folosit târziu (spre mijlocul secolului al XVIII-lea), iar, la momentul respectiv, ocurențele sunt destul de rare.

4. Studii asupra realizărilor argumentale ale verbelor românești

În limba română, natura și complexitatea fenomenului realizărilor argumentale au fost investigate îndeosebi în analize sincronice, restrânse la analiza unor clase semantice particulare. Există monografii privind clasa verbelor psihologice (Manea 2001), a verbelor de mișcare Mierlă (2001), a verbelor de percepție (Dima 2002; Nicula 2012). La aceste monografii se adaugă lucrări care abordează analiza verbelor din perspectivă sintactico-semantică: Ușurelu (2005) – monografie a verbelor cauzative, Geană (2013) – monografie a verbelor construite prepozițional. Un studiu amplu, cu o largă perspectivă tipologică asupra alternanței cauzative și a verbelor inacuzative, găsim la Dragomirescu (2010).

În studiile menționate mai sus, s-a acordat, în general, un interes special nu atât variației diacronice, cât descrierii claselor (semantico-)sintactice analizate cu tiparele admise în faza actuală a limbii, evidențiindu-se legătura dintre relațiile semantice și pozițiile structurale care le corespund.

Singurele lucrări care abordează din perspectivă diacronică problema variației argumentale și care vor constitui baza descriptivă pentru studiul prezent sunt articolul Gabrielei Pană Dindelegan (1968) și un capitol al aceleiași autoare din lucrarea *The Syntax of Old Romanian*, aflată în curs de publicare la Oxford University Press.

Ce urmărim în continuare în lucrarea de față este, pe de o parte, să prezentăm cadrul general de analiză a alternanțelor argumentale și, pe de altă parte, să ne aplecăm mai îndeaproape asupra

câtorva tipuri de alternanțe prezente în textele de limbă veche, care, ulterior perioadei investigate, au fost menținute doar parțial sau chiar eliminate.

Analiza de față este descriptivă și are scopul principal de a ilustra prezența în textele de limbă veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea) a unor fenomene de alternanță și, într-o anumită măsură, de a propune explicații cu privire la manifestarea acestora și la restrângerea sau eliminarea lor în afara perioadei investigate.

Investigația poate fi mult extinsă, prin includerea unei perspective comparative și mai largi și prin înregistrarea mai sistematică a fenomenelor în fiecare dintre textele incluse în corpus.

ABREVIERI

GCompl – grup al complementizatorului

GDet – grup al determinantului

ger – gerunziu

GN – grup nominal

GPrep – grup prepozițional

ind – indicativ

inf – infinitiv

OD – obiect direct

OI – obiect indirect

OND – obiect nul definit

ONI – obiect nul indefinit

OPrep – obiect prepozițional

subj – subjonctiv

CAPITOLUL 1

REALIZĂRILE ARGUMENTALE. ÎNTRE SEMANTICĂ ȘI SINTAXĂ

Teoriile de realizare argumentală se află la intersecția mai multor subdomenii ale lingvisticii, înglobând informații de natură lexicală, semantică și sintactică. Semantic, structura argumentală reprezintă participanții centrali la evenimentele pe care le exprimă un predicat (în lucrare ne vom referi, în sens restrâns, la predicatele cu realizare verbală). Sintactic, structura argumentală codifică informația minimă de care este nevoie pentru a caracteriza constituenții care sunt dependenți de un centru sintactic. Funcția structurii argumentale este de a face legătura între informațiile lexico-semantică și realizările sintactice.

Studiile de semantică lexicală au arătat faptul că date referitoare la numărul participanților la evenimentele desemnate de verbe, statutul lor obligatoriu vs. opțional și organizarea ierarhică a structurii argumentale sunt „derivabile” parțial din informația semantică.

În acest capitol ne propunem să facem o trecere în revistă a principalelor noțiuni și concepte care vizează domeniul realizărilor argumentale și să semnalăm necesitatea investigării acestui fenomen în relație cu delimitarea unor clase corente semantic, care, din punct de vedere sintactic, prezintă trăsături comune, dar și particularități care le diferențiază.

1.1. Cadrul de analiză

Analiza de față, cu privire la variația sintactică a verbului românesc, se subordonează cadrului mai larg al structurii argumentale, concept care acoperă, în sens larg, toate mijloacele de realizare sintactică a argumentelor și determinarea modului în care acestea ajung să se angajeze sau, dimpotrivă, să nu fie admise în anumite tipare sintactice.

Obiectivele de ansamblu ale investigațiilor asupra realizărilor argumentale verbale sunt sintetizate de Levin, Rappaport Hovav (2005: 3) astfel:

(i) determinarea componentelor de sens relevante din punct de vedere sintactic (mai precis, ce trăsături semantice sunt responsabile de angajarea anumitor verbe din clase lexico-semantică bine

determinate în configurații sintactice caracteristice, precum și de incapacitatea altor verbe din aceeași clasă semantică de a accepta aceleași configurații);

(ii) stabilirea naturii reprezentărilor lexico-semantică care înglobează componentele de sens relevante sintactic;

(iii) stabilirea naturii algoritmului responsabil de exprimarea sintactică a argumentelor;

(iv) gradul în care realizarea argumentală este influențată de factori non-semantică, precum structura informațională;

(v) gradul în care structura argumentală este determinată lexical / non-lexical.

Toate aceste obiective se subordonează unei cercetări bogate, de ansamblu, abordată din mai multe perspective, în cadrul căreia s-au formulat numeroase ipoteze de lucru, pe care le vom ilustra selectiv în cele ce urmează.

În lucrarea de față nu ne vor interesa obiectivele teoretice, dar, în anumite puncte ale lucrării, vom cuprinde diferite elemente care au legătură cu acestea. Analiza pe care o vom face va fi descriptivă și va avea în vedere, în sens restrâns (pentru anumite clase de verbe), relația dintre componentele de sens ale unităților verbale și realizările argumentale, din perspectiva variației sintactice.

În capitolul prezent, vom încerca să trecem în revistă câteva probleme sau noțiuni care, direct sau indirect, se regăsesc în studiile asupra realizărilor și a variației argumentale și care au o importanță particulară privind modul în care evenimentele sunt conceptualizate de vorbitori apoi redate lingvistic.

Prin descrierea cuprinsă în acest capitol ne propunem să facem legătura cu analiza din celelalte capitole ale lucrării. Capitolele 3–5 ilustrează alternanțe sintactice diferite și sunt organizate independent unul de altul. Ceea ce dă unitate fenomenelor descrise și, implicit, capitolelor corespunzătoare este subordonarea, în sens larg, față de domeniul realizărilor argumentale și, în special, față de cel al realizărilor argumentale variante.

1.2. Lexiconul și structura argumentală

1.2.1. Clasele de valență. Abordări și perspective

Analiza tipologică a tiparelor de valență se fondează pe investigarea claselor semantice de verbe sau a claselor de valență, care se constituie ca seturi de verbe coerente semantic, împărțind diferite proprietăți lingvistice (a se vedea, de exemplu, verbele de contact *hit / break*, care, deși se caracterizează ca verbe de contact cu o suprafață, împărtășesc doar anumite caracteristici sintactice).

Domeniul realizărilor argumentale, subordonând alternanțele de valență, a beneficiat de numeroase analize în lingvistica străină, vizând limbi particulare sau comparația între mai multe limbi. Cele mai bogate și numeroase analize de semantică lexicală s-au elaborat pentru limba engleză, pornind sau bazându-se în mare parte pe lucrarea clasică a lui Levin (1993), *English Verb Classes and Alternations*. Clasificările lui Levin (1993) au stat la baza multor analize din domeniul semanticii lexicale sau al lingvisticii computaționale și au constituit punctul de pornire pentru diferite ontologii verbale (VerbNet, Wordnet, FrameNet). S-au elaborat analize pentru clasele de verbe din rusă (Apresjan 1969¹) sau, comparativ, pentru anumite clase de verbe din engleză, germană, coreeană și limba Bangla (Jones *et al.* 1994). Există puține studii de semantică lexicală care se opresc, din perspectivă comparativă, la o clasă unică de verbe (Blume 1998, pentru clasa verbelor de interacțiune în engleză, germană, maghiară, poloneză, maori; vezi **Capitolul 4**).

Analiza claselor de valență s-a făcut s-a făcut în mai multe teoretice. În cadrul *gramaticii cazurilor* (dezvoltată pe parcursul anilor '70 de Gruber 1965; Fillmore 1968, 1970; etc.), clasele de verbe s-au analizat în funcție de rolurile semantice atribuite argumentelor lor. În literatura de *orientare generativă*, analizele s-au restrâns la studiul unor clase particulare de verbe (verbele de emoție, vezi Grimshaw 1990; Pesetsky 1995). După cum precizează autorii proiectului *Leipzig Valency Classes Project*, o contribuție tipologică însemnată au adus-o analizele dezvoltate în cadrul *gramaticii rolurilor și a referinței* (Van Valin 1990, 1993 ș.a.) și în al *gramaticii descompunerilor lexicale* (Wunderlich 2006, între alții), care operează însă cu delimitări prea laxe (clase de verbe prea largi), nepermițând o detașare riguroasă și suficient de rafinată a trăsăturilor semantice relevante din punct de vedere sintactic.

În studiile tipologice, investigația asupra claselor de verbe a fost dezvoltată odată cu analizele lui Lazard (1998), Lehmann (1991). Analiza lui Lehmann, precum și cele realizate de Dixon (1991) au avut o contribuție însemnată la studiul claselor de valență, ca urmare a faptului că utilizează criterii semantice pentru delimitarea claselor de verbe (informații aspectuale, proprietăți ale argumentelor etc.), deci pot fi extinse la studiul mai multor limbi.

Proiectul tipologic *Leipzig Valency Classes Project* este cea mai extinsă investigație asupra claselor de valență. Analiza empirică realizată în acest proiect vizează comportamentul a 60 de unități verbale în 40 de limbi diferite cu privire la trăsăturile de codare argumentală și la proprietăți de natură behaviorală, precum ocurența în construcții pasive, cauzative sau aplicative. Obiectul major al proiectului este să stabilească în ce măsură se pot delimita tipologic clase de valență cu

¹ Menționat în descrierea generală a proiectului *The Leipzig Valency Project*: Apresjan, Ju. D. (1969). *Eksperimentaljnoe issledovanie russkogo glagola*. Moskva: Nauka.

comportament sintactic similar, precum și evidențierea, pentru sensurile verbale luate în considerare, a particularităților areale și diacronice.

1.2.2. Constrângeri asupra relației semantică–sintaxă

Lexiconul (dicționarul mental al vorbitorilor) este format din unități lexicale care, pe lângă corespondența dintre sunete și sensul aferent, specifică și constrângerile asupra structurilor sintactice în care se angajează acestea. Constrângerile selecționale fac astfel parte din cunoștințele vorbitorilor despre unitățile lexicale.

Unitățile care își selectează argumente proprii poartă cu ele următoarele informații:

- (i) cele care specifică selecția semantică (*s-selecție*);
- (ii) cele care specifică selecția constituenților (*c-selecție*);
- (iii) informații asupra regulilor de legare, răspunzătoare de legitimarea argumentelor în pozițiile sintactice corespunzătoare.

Aceste informații sunt asumate de vorbitori prin ceea ce se cheamă *Gramatică universală* (abilitățile înnăscute care vizează producerea de enunțuri), în corelație cu experiența lingvistică.

În strânsă legătură cu aceste caracteristici, Pesetsky (1995: 2) notează că trăsătura unui verb *dicendi* de a selecta un complement propozițional, a unui verb precum *eat* ‘a mânca’ de a selecta un complement nominal sau a unui verb care denotă mirarea, precum *wonder* ‘a se mira’ de a selecta un complement interogativ sunt informații care țin de selecția semantică. De asemenea, sensul verbelor aduce informații cu privire la rolurile semantice pe care le poartă argumentele acestora. De exemplu, sunt verbe a căror acțiune nu o putem concepe decât inițiată de un Agent (*a spune*, *a mânca* etc.), după cum sunt verbe a căror acțiune este „necontrolată”, reflectându-se asupra unui Experimentator (*a-i plăcea*, *a-i repugna*).

Principiile care specifică selecția constituenților aduc informații cu privire la statutul structural al acestora, în strânsă legătură cu relația gramaticală pe care o exprimă: după cum explică Pesetsky (1995: 2), știm astfel că argumentul interogativ al unui verb ca *ask* ‘a întreba’ se poate realiza ca GDet, în timp ce această opțiune nu este disponibilă pentru verbul *wonder* ‘a se mira’, precum și că verbe apropiate semantic precum *like* ‘a-i plăcea’ și *enjoy* ‘a se simți bine’ se disting cu privire la posibilitatea de a selecta un complement infinitival, în sensul că *like* admite complementul infinitival (dar și un nominal sau un gerunziu), în timp ce *enjoy* exclude complementul infinitival, dar se poate construi cu un nominal și cu un gerunziu.

- (1) a. She liked the concerto.
 'I-a plăcut concertul'
- b. She liked hearing the concerto.
- c. She liked to hear the concerto.
 'I-a plăcut să audă concertul'
- (2) a. She enjoyed the concerto.
 'S-a simțit bine la concert'
- b. She enjoyed hearing the concerto.
- c. *She enjoyed to hear the concerto.
 'S-a simțit bine să audă concertul'

Regulile de legare explicitează realizarea sintactică a argumentelor. Așa cum arată Pesetsky, conform acestor reguli știm că argumentul propozițional al unui verb ca *believe* 'a crede' se plasează în poziția obiectului, nu a subiectului, sau că argumentul agentiv al unui verb ca *throw* 'a arunca' este subiect, nu obiect, precum și că verbe ca *like* 'a plăcea' și *please* 'a încânta' se disting ca urmare a poziției structurale pe care o ocupă Experimentatorul: în cazul verbului *like*, Experimentatorul se realizează ca obiect (3a), în timp ce, în cazul verbului *please*, Experimentatorul este subiect (3c).

- (3) a. Mary liked the play.
 'Mariei i-a plăcut piesa'
- b. *The play liked Mary.
 *'Pieseii i-a plăcut Maria'
- c. The play pleased Mary.
 'Piesa a încântat-o pe Maria'
- d. *Mary pleased the play.
 * Maria a încântat piese.

(*apud* Pesetsky 1995: 2–3)

În analizele generative asupra structurii argumentale a verbelor, s-a considerat, într-o primă etapă, că realizarea argumentelor verbale este strict determinată de informația cuprinsă în intrarea lexicală a verbelor. Studiile inițiale subordonate cadrului generativ argumentează că exprimarea

argumentelor este codată la nivel lexico-semantic, sub forma grilei de subcategorizare. Investigațiile ulterioare asupra realizării argumentale au revizuit această abordare, susținând că exprimarea argumentelor este parțial determinată lexico-semantic, dar anumite aspecte ale reprezentării lexico-semantică sunt codate în sintaxă (Pesetsky (1982) ș.a.).

Gradul de predictibilitate a trăsăturilor sintactice pornind de la reprezentarea lexico-semantică a fost avansat, sub formă de ipoteză, de Perlmutter (1978) și a fost reluat ulterior de Perlmutter și Postal (1984), sub forma *Ipotezei Alinierii Universale* (engl. *Universal Alignment Hypothesis*). Aceasta prevede că există anumite principii ale Gramaticii Universale care prezic relația gramaticală atribuită fiecărui nominal dintr-un enunț, pe baza sensului global al enunțului. Pornind de la această ipoteză, se susține că există principii generale care guvernează organizarea structurilor argumentale (de exemplu, pentru verbele care se construiesc cu un Agent și un Pacient, principiile Gramaticii Universale funcționează de așa natură încât vorbitorii corelează întotdeauna Agentul cu poziția subiectului și Pacientul cu poziția obiectului). O formă mai puternică a acestei ipoteze² – *Ipoteza Uniformității Atribuirii Rolurilor Tematice* (engl. *Uniformity of Theta Assignment Hypothesis*) – îi aparține lui Baker (1988) și asumă că nominalele cărora li se atribuie aceiași rol tematic de un verb se află în aceeași relație gramaticală față de acel verb.

S-a arătat ulterior că, deși surprinde într-o bună măsură legătura dintre semantica lexicală și sintaxă, cele două ipoteze sunt prea generalizatoare, așa încât nu includ cazuri particulare, cum sunt, de exemplu, alternanțele argumentale care angajează verbele psihologice (4) – unde, atât pentru engleză, cât și pentru alte limbi, Experimentatorul se realizează fie ca subiect, fie ca obiect (Pesetsky 1995: 12–14; Levin, Rappaport Hovav 2005 : 14–15) și, în consecință, nu redau perfect natura relației dintre semantica lexicală și sintaxă.

- (4) a. I **fear** earthquakes.
‘Mi-e *frică* de cutremure’
b. Earthquakes **frighten** me.
‘Cutremurele mă *sperie*’

² Pesetsky (1995: 11) susține că Ipoteza Uniformității Rolurilor Tematice este mai puternică, fiindcă presupune configurații identice în cazul identității semantice, față de Ipoteza Alinierii Universale, care stipulează doar existența unor configurații predictibile din sensul constituenților.

S-a considerat astfel că, pentru explicitarea relației dintre semantica lexicală și sintaxă, trebuie adusă în discuție și existența unor constrângeri, prezervate în sintaxă: pe de o parte, cele care privesc echivalența argumentelor și, pe de altă parte, cele care privesc proeminența argumentelor.

Echivalența argumentelor se referă la posibilitatea aceleiași clase de argumente de a apărea în diferite poziții sintactice, ilustrate pentru Instrument în (5), precum și posibilitatea pozițiilor sintactice de a exprima relații semantice diverse, exemplificate pentru poziția subiectului în (6):

- (5) a. El scrie *cu pixul*. (Instrument realizat ca obiect prepozițional)
- b. *Pixul* scrie bine. (Instrument realizat ca subiect)
- (6) a. *Andrei* se pregătește de plecare (subiect Agent)
- b. Mă doare *capul*. (subiect Locativ)
- c. *Andrei* se teme de cutremure (subiect Experimentator)
- d. *Băiatul* a căzut. (subiect Temă)

Proeminența sintactică a argumentelor este determinată, în mare parte, de proeminența lor tematică. Relațiile de proeminență semantică au fost exprimate, cel mai frecvent, prin ierarhii semantice, al căror scop a fost să capteze cât mai exact și mai generalizator relațiile dintre rolurile semantice. Prin aceste ierarhii sensibile la context s-a urmărit eliminarea limitărilor pe care le presupune folosirea independentă a listelor de roluri tematice. Utilizarea ierarhiilor a fost considerată „atractivă” ca urmare a faptului că acestea permit referirea la argumente în termeni de proeminență (cel mai înalt argument vs. cel mai jos argument), evitându-se astfel corespondențele restrictive cu rolurile semantice. Un exemplu pentru ilustrarea constrângerilor de proeminență sintactică și depedența de context este ilustrat în (7)–(8).

Pe baza studiului lui Fillmore (1968), Levin (2006) argumentează că regulile (7)–(8) pot explica imposibilitatea realizării Pacientului / a Instrumentului ca subiect în prezența lexicalizării Agentului.

(7) Agent > Instrument > Temă/Pacient (Givón 2001; Grimshaw 1990).

(8) Argumentul plasat cel mai sus în ierarhia tematică ocupă poziția subiectului

- (9) a. The door opened.
‘S-a deschis ușa’
- b. Dana opened the door.
‘Dana a deschis ușa’

- c. The chisel opened the door.
'Dalta a deschis ușa'
- d. Dana opened the door with a chisel.
'Dana a deschis ușa cu o daltă'
- e. * The door opened by Dana.
'Ușa s-a deschis de Dana'
- f. * The chisel opened the door by Dana
* 'Dalta a deschis ușa de Dana'

Belletti, Rizzi (1988) susțin că nu există o relație obligatorie de dependență între constrângerile de proeminență sintactică și cele de echivalență semantică. Pentru exemplificare, autorii explică alternanța din grila argumentală a verbelor psihologice susținând că reprezentările lexico-semantică respectă constrângerile de proeminență, permițând, în același timp, ca rolurile semantice și aibă realizări variate. În italiană, ca și în română, un verb precum *temere* 'a se teme' se construiește cu un Experimentator în nominativ, plasat preverbal, și cu o Temă în acuzativ, în timp ce pentru un verb precum *preoccupare* 'a-și face griji; a se îngrijora', Experimentatorul este în acuzativ, plasat postverbal, iar Tema în nominativ, preverbală.

- (10) a. Gianni teme questo.
'Gianni se teme de asta'
- b. Questo preoccupa Gianni.
'Asta îl preocupă pe Gianni'

Autorii formulează ipoteza conform căreia configurațiile sintactice corespunzătoare unei grile tematice reflectă ierarhia tematică; astfel, pentru fiecare pereche de roluri tematice dintr-o grilă semantică, rolul cel mai sus plasat în ierarhie este proiectat într-o poziție structurală mai înaltă. Considerând că Experimentatorul este semantic mai proeminent decât tema, acesta va fi realizat configurațional într-o poziție mai înaltă decât Tema. Diferența este că, în cazul construcției (10b), atât Experimentatorul, cât și Tema sunt interne grupului verbal, în timp ce, în cazul construcției (10a), Experimentatorul este generat în afara grupului verbal (în poziția de Specificator), iar Tema este generată intern grupului verbal.

1.2.3. Organizarea internă a evenimentelor

Proprietățile semantice ale evenimentelor sunt importante pentru organizarea structurii evenimențiale, în sensul că subclasele de evenimente împărtășesc aceleași proprietăți gramaticale. Din punctul de vedere al relevanței gramaticale, s-au formulat trei tipuri de conceptualizare a evenimentelor; fiecare dintre acestea exploatează o altă componentă cognitivă a structurii evenimențiale:

- (i) abordarea localistă exploatează noțiunile de **mișcare** și **localizare**;
- (ii) abordarea aspectuală favorizează **proprietățile temporale ale evenimentelor**;
- (iii) abordarea cauzală are în centru noțiunile de **lanț cauzal** și de **transmisie de forță**.

Fiecare dintre abordările de mai sus a avut reflexe în domeniul realizărilor argumentale sau al polisemiei verbale, formulând predicții cu privire la (anumite regularități în) codarea argumentelor.

1.2.3.1. Conform abordării localiste (Gruber (1965); Jackendoff (1972), (1987)), evenimentele care implică noțiuni precum mișcarea sau localizarea sunt esențiale în conceptualizarea oricărui tip de eveniment, chiar dacă acesta nu este analizabil în mod transparent în astfel de termeni. În Ipoteza Relațiilor Tematice, Jackendoff (1983) susține că această conceptualizare este posibilă delimitând anumite câmpuri semantice abstracte, în cadrul cărora care stabilesc corespondențe de tipul mișcării și al localizării.

Se definesc două tipuri majore de evenimente: de mișcare și de localizare. Primele implică o entitate și o localizare (*Cartea stă în bibliotecă.*), iar cele de mișcare, o entitate și un parcurs (*Autobuzul merge de la Piața Unirii la Piața Universității.*). Entitatea care se deplasează are rolul de Temă; în limitele abordării localiste, fiecare eveniment presupune existența unei Teme. Jackendoff distinge între două tipuri de verbe de localizare: de stare (*be* ‘a fi’, *sit* ‘a sta’) și cele eventive (*remain* ‘a rămâne’ și *stay* ‘a sta’) și folosește această reprezentare la analiza mai multor clase de verbe (de posesie, de identificare etc.). De exemplu, Jackendoff arată că verbele cauzative au o structură de tip *agentivitate cauzată* (11b) sau *agentivitate permisă* (11c), subordonând noțiuni ca mișcarea/localizarea, după cum se observă în exemplele de mai jos. În primul caz (11b), acestea se descompun în predicatele *make / cause* ‘a face’+ *fall* ‘a cădea’, în al doilea (11c), în *let* ‘a lăsa’+ *fall* ‘a cădea’.

- (11) a. The rock **fell** from the roof to the ground.

- b. Linda **lowered** the rock from the roof to the ground.
- c. Lindra **dropped** the rock from the roof to the ground.

Levin, Rappaport Hovav (2005: 83) arată însă că abordarea localistă nu poate da seama de toate tipurile de evenimente. Sunt predicatii de tipul celor de mișcare corporală (*chew* ‘a mesteca’, *cry* ‘a plânge’, *juggle* ‘a jongla’ etc.) care nu pot fi analizate nici în termeni nonstativi, dar nici ca implicând o mișcare dirijată de-a lungul unui Parcurs. Totodată, autoarele argumentează că componentele semantice centrale în abordarea localistă (Parcurs / Țintă / Sursă) nu au o relevanță explicită în explicarea selecției argumentelor (a subiectului și a obiectului) verbelor.

1.2.3.2. O a doua ipoteză asupra structurii interne a evenimentelor este cea **aspectuală**, dezvoltată începând cu mijlocul anilor '80; conform abordării aspectuale, proprietățile temporale interne ale verbelor sunt decisive în organizarea structurii argumentale. Legătura dintre proprietățile aspectuale și realizarea argumentală a fost subliniată începând cu studiul lui Hopper și Thompson (1980) asupra elementelor care influențează tranzitivitatea verbelor (telicitatea, caracterul punctual, prezența temei incrementale etc.). Tenny (1994 [1987]) formulează prima teorie aspectuală elaborată cu privire la realizarea argumentelor. În Ipoteza Interfeței Aspectuale (engl. *Aspectual Interface Hypothesis*), Tenny susține că asocierea dintre argumentele interne (directe și indirecte) și cele externe și constrângerile asupra proprietăților aspectuale determină tipul participanților la evenimentele verbale. Teoria aspectuală are în centru noțiunea de *obiect direct*, căruia îi revine rolul de a măsura evenimentul, adică de a funcționa ca temă incrementală.

Levin, Rappaport Hovav (2005: 101) susțin că ipoteza avansată de Tenny se aplică foarte bine la verbele tranzitive prototipice (pentru engleză, *destroy*, *cut*, *open*), ale căror obiecte directe au proprietatea de a măsura evenimentul denotat de verb, încadrându-se perfect în ceea ce Vendler (1967) definește ca *accomplishments* (evenimente telice). Tipologic, verbele care se îndepărtează de acest model deviază într-o anumită măsură de la prototipul tranzitivității, adică de la construcția cu subiect și obiect direct. Un exemplu relevant adus de autoare este cel al verbelor statice (de pildă, verbele psihologice sau verbele de percepție), al căror obiect direct nu delimitează și nu măsoară evenimentul, ceea ce explică variația tipologică însemnată din structura lor argumentală.

Alte situații asupra modului în care proprietățile temporale interne ale evenimentelor afectează realizările argumentale sunt semnalate de Van Hout (1996). Autoarele argumentează faptul că alternanțele argumentale se corelează cu schimbarea tipului aspectual. Levin, Rappaport

Hovav (id., *ib.*) fac referire la trei tipuri de alternanțe argumentale sugestive pentru observația lui Van Hout: (i) realizarea alternativă a unui argument ca obiect direct, respectiv ca obiect prepozițional (corespunzătoare alternanței conative din tipologia lui Levin 1993), corelată cu trecerea de la predicăție telică la predicăția atelică; (ii) realizarea alternativă a unui argument ca obiect sau ca subiect; (iii) alternanța locativă, în care fie suprafața de contact, fie materialul transferat se realizează ca obiect direct (*infra*, exemplul (26)).

Totodată, Levin și Rappaport Hovav (2005: 111) argumentează faptul că o teorie bine articulată asupra realizării argumentale ar trebui să motiveze mai mult decât selecția subiectului și a obiectului; scopul unei astfel de teorii este să descrie cât mai precis comportamentul unor verbe coerente semantic, dar care prezintă trăsături morfosintactice distincte. Autoarele arată că verbe cu caracterizări aspectuale similare nu împărtășesc aceleași realizări argumentale. Astfel, verbe ca *eat*, *read* și verbe de schimbare de stare, precum *break*, *melt*, care se construiesc cu teme incrementale, se comportă diferit cu privire la restricțiile de complementare. O exemplificare ar fi faptul că verbele de schimbare de stare nu admit ștergerea obiectului direct (*Pat broke the cup* vs **Pat broke*), în timp ce verbe ca *eat*, *read* pot avea utilizări cu obiect direct nelexicalizat (*Dana eat / wrote*) și, totodată, admit, în variație, realizarea prepozițională a argumentului intern (*I wrote my book / at my book*).

1.2.3.3. A treia ipoteză care investighează structura internă a evenimentelor este cea **cauzală**. Ipoteza cauzală a fost sistematizată sub diferite forme (Croft 1990, 1991), Jackendoff (1990), Langacker (1993); conform acesteia, evenimentele pot fi reprezentate ca lanțuri cauzale, compuse din mai multe secvențe; fiecare secvență implică doi participanți, iar un participant poate fi implicat în mai multe secvențe ale lanțului cauzal. Croft (1991) formulează trăsăturile evenimentelor concepute în termeni cauzali astfel: (i) un eveniment simplu se definește ca un segment al rețelei cauzale; (ii) evenimentele simple sunt lanțuri cauzale liniare; (iii) un eveniment simplu implică transmisiune de forță; (iv) transmisiunea de forță este asimetrică, cu participanți diferiți în pozițiile de inițiator și punct final. Urmând această reprezentare, cele mai vehiculate roluri tematice sunt exprimate în termeni de configurații cauzale: Agentul este inițiatorul unui act cauzativ volitiv (dirijat prin proprie voință), iar Instrumentul este entitatea intermediară între subiectul inițiator și obiect (entitatea afectată final). Regulile de realizare argumentală se referă la anumite puncte din lanțul cauzal: subiectul și obiectul corespund argumentelor de la cele două capete ale lanțului cauzal exprimat de verbe.

1.2.4. Realizări argumentale multiple

În această lucrare, folosim conceptul de *variație sintactică* (și, cu același sens, pe cel de *alternanță argumentală*) cu referire la tiparele argumentale multiple în care se pot angaja verbele unei limbi.

Realizările argumentale multiple desemnează, în sens larg, disponibilitatea anumitor verbe de a se angaja în mai multe tipuri de structuri sintactice, antrenând uneori modificări subtile de sens.

Realizările argumentale multiple au fost studiate pornind de la definirea unor clase de verbe coerente semantic. Odată cu studiul lui Fillmore (1970), *The Grammar of Hitting and Breaking*, s-a subliniat constant importanța delimitării claselor semantice de verbe pentru investigarea mecanismelor care surprind comportamentul sintactic similar / distinct al acestora, precum și pentru identificarea componentelor de sens relevante atât din punct de vedere grammatical, cât și în analiza organizării generale a lexiconului.

După cum menționează Levin, Rappaport Hovav (2005: 185–189), mecanismul realizărilor argumentale multiple subordonează, în sens larg, două tipuri de fenomene: (i) alternanțele argumentale (*infra*, 2.2.4.1); (ii) configurațiile care redau evenimente complexe, subordonând fenomenul de polisemie (*infra*, 2.2.4.2).

1.2.4.1. Alternanțele argumentale angajează verbe din aceeași clasă semantică și sunt curent ilustrate prin perechi de exemple care conțin același verb și între care există o relație de incluziune sau de parafrizare.

Fenomenul alternanțelor argumentale a suscitat interes constant pornind de la analiza lui Fillmore, menționată mai sus, asupra verbelor de „distrugere” *hit* ‘lovi’ și *break* ‘sparge’, reprezentative pentru clasele de unități enumerate în (12), cu care cele două verbe împărtășesc anumite componente de sens și trăsături gramaticale.

- (12) a. Verbe din clasa *break*: *bend* ‘a îndoi’, *break* ‘a sparge’, *crack* ‘a (se) crăpa’, *fold* ‘a împături’, *shatter* ‘a sfărâma’, *split* ‘a fisura’, *snap* ‘a pocni’ etc.
- b. Verbe din clasa *hit*: *bash* ‘a pocni’, *kick* ‘a lovi cu piciorul’, *pound* ‘a bate cu pumnul’, *slap* ‘a plesni’, *strike* ‘a izbi’, *tap* ‘a lovi ușor’, *whack* ‘a lovi puternic’ etc.

Verbul *hit*, asemenea verbului *break* și unităților din clasele corespunzătoare, are utilizare tranzitivă și acceptă construcția cu un Instrumental (13):

- (13) a. The boy broke the window (with a ball).

- ‘Băiatul a spart fereastra (cu o minge)’
- b. The boy hit the window (with a ball).
 ‘Băiatul a lovit fereastra (cu o minge)’

În afara construcției tranzitive, verbele *hit* și *break* prezintă diferențe semnificative cu privire la realizările / alternanțele argumentale. Astfel, doar verbul *break* acceptă așa-numita alternanță incoativ-cauzativă (de detranzitivizare) și doar verbul *hit* acceptă alternanța *with – against* (fără modificări de sens), alternanța conativă (16) – realizarea alternativă a unui argument ca obiect direct sau ca obiect prepozițional – sau alternanța de realizare externă a posesorului (17). De asemenea, construcția pasivă cu verbul *break* admite două lecturi (eventivă și stativă), în timp ce construcția cu verbul *hit* admite o singură lectură, cea eventivă ((18a) vs (18b)).

- (14) a. The boy broke the window. / The window broke.
 ‘Băiatul a spart fereastra. / Fereastra s-a spart’
- b. The boy hit the window. / *The window hit.
 ‘Băiatul a lovit fereastra. / Fereastra s-a lovit’
- (15) a. Perry broke the fence with the stick ≠ Perry broke the stick against the fence.
 Perry a rupt gardul cu bățul ≠ Perry a rupt bățul în gard.
- b. Perry hit the fence with the stick = Perry hit the stick against the fence
 ‘Perry a lovit gardul cu bățul = Perry a lovit / a atins bățul de gard’
- (16) a. Carla hit the door. / Carla hit at the door.
 ‘Carla a lovit ușa. / Carla a lovit în ușă’
- (17) a. I broke his leg. / I broke him on the leg.
 ‘I-am rupt piciorul. / *L-am rupt la picior.’
- b. I hit his leg. / I hit him on the leg.
 ‘I-am lovit piciorul. / L-am lovit la picior’
- (18) a. The window was broken.
 Fereastra a fost spartă (de cineva) / era spartă.
- b. The window was hit.
 Fereastra a fost lovită (de cineva).

(apud Levin, Rappaport Hovav 2005: 37)

S-a sugerat că diferențele de comportament sintactic dintre cele două verbe pot fi explicate pornind de la caracterizările semantice cu care sunt asociate acestea și unitățile din clasele aferente. Anumite elemente comune de sens conduc la un comportament sintactic unitar, după cum absența acestora explică anumite divergențe în comportamentul sintactic. În cazul celor două verbe, Fillmore (1970) sistematizează diferențele sintactice prin grila de roluri semantice atribuite argumentelor acestora.

(19) *break*: Agent, Instrument, Obiect

hit: Agent, Instrument, Locativ

Asemănările din comportamentul celor două verbe derivă din trăsătura amândurora de a se construi cu Agent și Instrument, în timp ce diferențele derivă din caracteristica verbului *break* de a se construi cu Obiect (Pacient), iar a verbului *hit* de a se construi cu un Locativ. Diferențele de comportament sintactic se asociază și cu prezența, în sensul verbelor, a trăsăturii de schimbare de stare (20).

- (20) a. Verbele din clasa *break*: implică schimbarea de stare (cauzată extern) a unei entități; verbe rezultative.
- b. Verbele din clasa *hit*: verbe de contact (puternic) cu o suprafață / entitate, fără să implice în mod necesar o schimbare de stare a acesteia; verbe care încorporează maniera în care s-a realizat acțiunea.

Prezența sau absența trăsăturii [+schimbare de stare] poate fi verificată în contexte de tipul celor din (21):

- (21) a. # The rocks broke the windshield, but luckily it wasn't damaged
'Pietrele au spart parbrizul, dar, din fericire, nu a fost avariat.'
- b. The rocks hit the windshield, but luckily it wasn't damaged
'Pietrele au lovit parbrizul, dar, din fericire, acesta nu a fost avariat.'

(apud Levin 2013: 2)

Necesitatea și utilitatea delimitării claselor semantice de verbe a fost recunoscută și reluată în numeroase studii ulterioare analizei lui Fillmore, vizând unități individuale sau clase mai restrânse sau mai largi de verbe (Dixon (1991); Zwicky (1971)).

Levin (1993) realizează cea mai extinsă și mai granulară analiză asupra organizării lexiconului și a claselor de verbe din limba engleză, corelată cu alternanțele argumentale pe care le acceptă acestea. Autoarea susține că verbele se organizează în clase pe baza trăsăturilor semantice, dar și a alternanțelor argumentale posibile sau a unor diagnostice sintactice suplimentare (ștergerea / neexprimarea obiectului direct, inserția expletivului *there*, alternanța medio-pasivă etc.).

Levin delimitează 48 de clase largi de verbe (subordonând 192 de subclase) și 79 de alternanțe argumentale, admise de clase mai restrânse sau mai largi de verbe. Cele mai cuprinzătoare clase cuprind unități care denotă schimbarea de stare, mișcarea, emisia de sunete și stările psihologice în a căror organizare este implicat un Experimentator realizat ca obiect. Analiza de acest tip a relevat și faptul că o clasă de verbe care participă la o anumită alternanță include mai multe subclase de verbe. Astfel, alternanța de dativ, ilustrată în (22), este împărțită de mai multe subclase semantice de verbe (23):

- (22) a. Terry gave the newspaper to Kim. (varianta *to*)
b. Terry gave Kim the newspaper. (varianta cu dublu obiect)
‘Terry i-a dat ziarul lui Kim’

(23) Alternanța de dativ

- a. verbe din clasa *give* ‘a da’: *hand* ‘a înmâna’, *sell* ‘a vinde’, *pay* ‘a plăti’, *lend* ‘a împrumuta’ etc.
b. verbe de posesiune viitoare: *assign* ‘atribui’, *award* ‘a oferi un premiu’, *guarantee* ‘garanta’ etc.
c. verbe din clasa *send* ‘trimite’: *mail* ‘a trimite prin mail’, *ship* ‘a trimite prin poștă’
d. verbe din clasa *throw* ‘arunca’: *fling* ‘a azvârli’, *toss* ‘a zgâlțâi’ etc.
e. verbe de cauzare continuă a mișcării direcționate: *bring* ‘a aduce’, *take* ‘a lua’ etc.

Alternanțele care angajează un set comun de argumente pot exprima același sens sau pot reda sensuri ușor distincte. De exemplu, alternanțele din exemplele (24)–(25), semnalate de Levin (1993), nu antrenează modificări de sens.

- (24) a. Tony admired them for their integrity
 b. Tony admired the integrity in them.
 ‘Tony îi admira pentru integritate.’ / ‘Tony le admira integritatea.’
- (25) a. Water leaked from the tank.
 b. The tank leaked water.
 ‘Apa se scurgea din cisternă’ / ‘Cisterna pierde apă.’

Pe de altă parte, alternanța locativă (sau alternanța de tipul *spray – load*), ilustrată mai jos în (26), este adesea menționată printre structurile care implică o diferență de sens (Levin, Rappaport Hovav (2005: 17–18); Levin (2006); Alexiadou și Anagnostopoulou (2011)). Alternanța locativă apare cu verbe de localizare sau de înlăturare (engl. *removing verbs*) și presupune ca fie suprafața, fie materialul transferat să se realizeze ca obiect direct. Obiectul direct din structurile alternante a fost interpretat ca „o temă incrementală” (Dowty 1991) cu rol de măsurare a gradului de performare a acțiunii. Diferența de sens dintre (26a) și (26b) se poate formula astfel: în (26a) în camion mai este încă spațiu, în timp ce, în scenariul ilustrat în (26b), camionul este plin.

- (26) a. He loaded *hay onto the truck*.
 ‘A încărcat fân în camion’
- b. He loaded *the truck with hay*.
 ‘A umplut camionul cu fân’

Delimitarea alternanțelor argumentale și a verbelor care se angajează în ele aduce informații despre structura și organizarea lexiconului de verbe al unei limbi. Unele alternanțe sau construcții din engleză nu funcționează în alte limbi, fiindcă această disponibilitate se corelează cu resursele sau mijloacele morfosintactice existente într-o limbă. În acest sens, Levin (2013) menționează că alternanța conativă (de realizare a unui argument ca obiect direct / obiect prepozițional), ilustrată mai sus în (16)), sau cea rezultativă (27) sunt destul de puțin întâlnite în alte limbi, în timp ce alternanța privind realizarea externă a posesorului este mai extinsă.

- (27) a. kick the door shut / open
 ‘a deschide / închide ușa (lovind-o) cu piciorul’
 b. fermer / ouvrir la du pied

În același sens, autorii proiectului tipologic *Leipzig Valency Classes Project* remarcă faptul că, în ciuda utilității sale, analiza lui Levin nu poate fi aplicată ca atare la alte limbi, fiindcă anumite aspecte ale clasificărilor folosite nu sunt universalii lingvistice și sunt specifice sau au un mod particular de realizare în fiecare limbă individuală (de exemplu, codarea prepozițională sau prin forme cazuale specifice a anumitor argumente, alternanța medio-pasivă etc.). Prin urmare, o astfel de analiză poate fi extinsă dincolo de o limbă individuală, însă prin delimitarea clară a tiparelor și a alternanțelor disponibile cros-lingvistic.

1.2.4.2. Același verb se poate angaja în mai multe tipuri de configurații, ajungând să desemneze **evenimente complexe**. Levin, Rappaport Hovav (2005: 187–188) ilustrează fenomenul evenimentelor complexe exprimate compozițional prin câteva exemple, reluate mai jos în (28)–(30). Autoarele menționează că acest tip de configurații nu sunt specifice unei clase semantice anume de verbe, ci pot apărea cu verbe diverse, din clase semantice foarte variate – verbe de contact (28), verbe de mișcare (29), verbe de emisie de sunete (30).

- (28) a. Terry swept.
 ‘Terry a măturat.’
 b. Terry swept the floor.
 ‘Terry a măturat podeaua.’
 c. Terry swept the leaves into the corner.
 ‘Terry a măturat frunzele în colțul (străzii).’
 d. Terry swept the leaves off the sidewalk.
 ‘Terry a măturat frunzele de pe trotuar.’
 e. Terry swept the floor clean.
 ‘Terry a măturat podeaua până a devenit curată.’
 f. Terry swept the leaves into a pile.
 ‘Terry a măturat frunzele într-o grămadă.’
- (29) a. Pat ran.
 ‘Pat a alergat.’

- b. Pat ran to the beach.
'Pat a alergat până la plajă.'
 - c. Pat ran herself ragged.
'Pat s-a extenuat.'
 - d. Pat ran her shoes to shreds.
'Pat și-a distrus pantofii.'
 - e. Pat ran clear off the falling rocks.
'Pat s-a dat deoparte din calea pietrelor care cădeau.'
 - f. The coach ran the athletes around the track.
'Antrenorul a alergat sportivii în jurul pistei.'
- (30)
- a. Kim whistled.
'Kim a fluierat'
 - b. Kim whistled at the dog.
'Kim a fluierat la câine.'
 - c. Kim whistled a tune.
'Kim a fredonat o melodie'
 - d. Kim whistled a warning.
'Kim a șuierat o amenințare'
 - e. Kim whistled me a warning.
'Kim mi-a șuierat o amenințare'
 - f. Kim whistled her appreciation.
'Kim a fluierat în semn de apreciere'
 - g. Kim whistled to the dog to come.
'Kim a fluierat la câine să vină'
 - h. The bullet whistled through the air.
'Glonțul a șuierat prin aer'
 - i. The air whistled with bullets.
'Aerul a colcăit de gloanțe'

Unele dintre enunțurile care conțin același verb redau sensuri distincte: (28c) desemnează un eveniment de plasare, în timp ce (28d) desemnează un eveniment de înlăturare, deși amândouă evenimentele implică folosirea aceluiași verb și a aceluiași instrument (mătura). În următorul set de exemple, (29), sunt introduse în structură și alte elemente, un GN sau un predicat adjectival, care nu

sunt subcategorizate de verb. În timp ce exemplul (29a) redă un eveniment cu o structură internă simplă, alergarea performată de un Agent, în exemplele (29c) și (29d) se exprimă evenimente complexe, care includ, pe lângă acțiunea de a alerga, și efectul sau rezultatul acesteia. În exemplul (30g) din ultimul set, cu verbul *whistle* ‘a fluiera; a şuiera’, introducerea unui grup prepozițional introdus prin *to* transformă acțiunea într-o mișcare dirijată, trăsătură semantică care nu este (inerent) asociată lexical cu verbul *whistle*. Se arată astfel că evenimentele complexe sunt derivate prin introducerea unui predicat sau a unui argument adițional, iar contextele care ilustrează realizările argumentale multiple de acest tip nu țin de clasa semantică, ci pot apărea, la modul general, cu orice verb. Aceste tipuri de structuri sunt subordonate fenomenului de *polisemie*.

1.2.5. Uniformitate și variație în realizările argumentale. Câteva exemple

Atât în limbi individuale, cât și tipologic, există anumite clase semantice unitare cu privire la realizările argumentale, precum și clase semantice de verbe care prezintă variație argumentală. În legătură cu această observație, este important de stabilit ce elemente de sens sunt responsabile pentru comportamentul claselor de verbe unitare sau stabile cu privire la realizările argumentale și al celor care prezintă variație.

Este larg acceptată ideea că verbele care denotă evenimente agentive, în care un agent animat acționează asupra unui Pacient, afectându-l (precum *kill* ‘a omorî’, *crush* ‘a zdrobi’), sunt tranzitive în toate limbile, construite cu subiect Agent și obiect Pacient. Verbele bivalente care nu se încadrează în acest tipar prezintă variație interlingvistică, precum și în interiorul unei limbi individuale în privința modului în care sunt realizate argumentele lor. În strânsă legătură cu această idee, unul dintre obiectivele majore vizate de teoriile realizărilor argumentale este să arate că verbele de schimbare de stare inițiată de un Agent au, toate, același tipar de realizare cros-lingvistic, iar cele care nu se încadrează în această clasă semantică au o anumită „flexibilitate” argumentală.

Câteva exemple particulare, reluate în cele ce urmează pornind de la bibliografia consultată, arată ce tipuri de variații sau neregularități de comportament sintactic pot exista, atât într-o limbă individuală, dar și comparativ, în rândul verbelor care fac parte din aceeași clasă coerentă semantică.

Levin, Rappaport Hovav (2005: 21–22) menționează că, în rusă, există multe verbe de autoritate (directive, impozitive) care se construiesc cu complemente instrumentale, deși corespondentele lor din engleză sunt tranzitive. Și în engleză există însă verbe directive care nu sunt uniforme argumental: unele sunt tranzitive (*command* ‘a ordona’, *direct* ‘a direcționa’, *govern* ‘guverna’), altele sunt intransitive, cu realizare prepozițională a argumentului non-agentiv (*preside* ‘prezida’, *reign* ‘conduce’), iar altele admit ambele tipare argumentale (*rule* ‘conduce’, *tyrannize*

‘tiraniza’). Un alt exemplu prezentat de autoare este cel al verbelor de contact cu o suprafață, precum *kick* ‘a lovi’, *kiss* ‘a săruta’, *slap* ‘a pălmui’. Aceste verbe tranzitive în engleză au corespondente complexe în alte limbi precum tibetana din Lhasa, dar există altele, precum *break* ‘a sparge’, *cut* ‘tăia’, *kill* ‘a omorî’, tranzitive în ambele limbi. Corespondentul verbului *hit* în tibetana din Lhasa se construiește cu un argument marcat printr-un afix locativ, situație frecvent întâlnită în limbile caucaziene (Nichols 1984, *apud* Levin, Hovav 2005: 22). Alte verbe care exprimă contactul cu diferite suprafețe sunt redactate compozițional, prin combinații formate din verb și nume (de exemplu, verbului *kick* îi corespunde în tibetană secvența *give somebody a kick* ‘a da cuiva o lovitură’, opțiune care nu este valabilă și pentru engleză, iar corespondentul substantivului *rifle* ‘glonț’ în combinație cu cel al verbului *hit* ‘a bate; a lovi’ corespund verbului *shoot* ‘a împușca’).

Clasa verbelor psihologice prezintă, de asemenea, variație interlingvistică în realizările argumentale. Sunt, pe de o parte, verbe cauzative din clasa *frighten* ‘a speria’, care, tipologic, se comportă ca verbe cu Experimentator obiect (Croft 1993); acestea desemnează stări psihologice inițiate prototipic de un subiect agentiv, care acționează asupra unui referent animat. Au așadar un comportament apropiat de cel al verbelor prototipic tranzitive; trăsătura majoră care le diferențiază de verbele tranzitive este aceea că obiectul lor are, întotdeauna, trăsătura [+Animat].

Pe de altă parte, verbele din clasa *fear* ‘a se teme’, inerent non-cauzative, prezintă variație extinsă la nivel interlingvistic. În engleză, ca și în italiană, verbele din această clasă se construiesc cu Experimentator subiect și Stimul obiect direct. În română, Stimulul are realizare prepozițională (*a se speria de / a se teme de / a se amuza de / a se bucura de* etc.). Există însă limbi în care verbele din clasa *fear* se abat major de la tiparul argumental Experimentator subiect – Stimul / Temă obiect (*I fear him* ‘Mi-e teamă de el’), construindu-se cu Experimentator în dativ și Stimul / Temă în cazul nominativ, configurație care, pentru engleză, este destul de rară (vezi Levin 1993).

În română, tiparul Experimentator în dativ – Stimul / Temă în nominativ este destul de bine reprezentat printr-o subclasă de verbe de stare psihică (*a-i conveni, a-i dispăcea, a-i plăcea, a-i repugna*), care însă nu au sens cauzativ.

Referindu-se la (ne)regularitățile de realizare argumentală în cazul verbelor psihologice, Croft (1993) susține că variația dintr-o limbă dată, precum și variația interlingvistică privesc în special verbele non-cauzative, nu și pe cele cauzative. Această trăsătură are a face cu faptul că verbele psihologice cauzative se comportă ca verbe tranzitive, așadar prezintă o uniformitate mai mare în privința realizărilor argumentale.

Analiza unor clase de verbe coerente semantic a ajutat la determinarea posibilităților de realizare argumentală, precum și a devierilor de la tiparele argumentale predictibile, prin detașarea

elementelor de sens relevante sintactic. Păstrând terminologia lui Levin, ceea ce s-a urmărit în particular a fost detașarea trăsăturilor *structurale* (cele care se regăsesc unitar la verbele din anumite clase semantice) de cele *idiosincratice* (caracteristici particulare care diferențiază un verb de celelalte verbe dintr-o clasă semantică dată).

Pinker (1989) formulează intuiția conform căreia, dintre toate componentele de sens disponibile cognitiv pentru un anumit domeniu semantic, doar un set restrâns de trăsături sunt decisive din punct de vedere sintactic. Detașarea acestor trăsături nu se poate face decât prin izolarea primitivelor semantice pentru verbele care prezintă aceleași opțiuni de realizare argumentală.

S-a arătat astfel că pentru verbele care desemnează procese sau evenimente care implică, într-o anumită măsură, noțiunea de culoare (*bleach* ‘a albi’, *paint* ‘a vopsi’, *stain* ‘a păta’ etc.) nu s-au formulat generalizări sintactice. În aceeași linie, Pesetsky (1995) notează, pe de o parte, că distincția dintre intensitatea sunetului la verbele *dicendi* (întă – *shout* ‘a țipa’ vs. joasă – *whisper* ‘a șopti’, *murmur* ‘a murmura’) nu este relevantă sintactic, în sensul că nu afectează comportamentul sintactic al acestora. Atât *shout*, cât și *whisper* sunt verbe agentive și se comportă ca verbe de manieră a vorbirii, nu permit extracția adjunctului, nici ștergerea complementizatorului *that*.

Pe de altă parte, este relevantă sintactic distincția manieră a vorbirii (*whisper* ‘a șopti’) vs. conținut al vorbirii (*say* ‘a spune’, *propose* ‘a propune’), în sensul că verbele din a doua clasă admit extracția adjunctilor și ștergerea complementizatorului, în construcții cu subordonată propozițională, spre deosebire de primele.

Levin, Rappaport Hovav (2005: 10–11) aduc în discuție și clasa verbelor de emisie de lumină / sunet / miros / substanțe, cu realizări argumentale variate. Toate verbele de emisie de sunet se construiesc cu un argument care denotă sursa emisiei, însă doar unele participă la alternanța cauzativă, așa cum se observă în exemplele de mai jos (*whistle* ‘a șuiera’ vs. *rattle* ‘a zăngăni’). Levin susține că ceea ce este decisiv pentru comportamentul sintactic al verbelor de producere de sunet este tipul de cauzare a evenimentului pe care îl lexicalizează acestea: (cauzare) internă sau externă. În cazul în care verbul lexicalizează un eveniment cauzat extern (asemenea verbelor de schimbare de stare *break*, *open*, *cool* care descriu efectul pe care o forță externă îl are asupra unei entități afectate), cel dintâi poate participa la alternanța cauzativă.

- (31) a. The tea kettle *whistled*.
 ‘Ibricul a sfârâit’
 b. *The boiling water whistled the tea kettle.
 *‘Apa în fierbere a sfârâit ibricul.’

- (32) a. The windows rattled.
Ferestrele *au zăngănit*.
- b. The storm rattled the windows.
Furtuna *a zăngănit* ferestrele.

În contrast cu verbele care desemnează evenimente cauzate extern sunt cele care desemnează evenimente cauzate intern (rezultate din caracteristicile inerente ale entităților implicate în eveniment) și nu permit utilizarea tranzitivă, precum *sing* ‘a cânta’, *dance* ‘a dansa’, *sleep* ‘a dormi’, care implică acțiunea unui Agent care controlează volitiv mișcările corpului. Verbe precum *sweat*, *yawn*, *blink* etc. desemnează evenimente cauzate intern, dar într-un mod mai puțin prototipic, întrucât nu exprimă, de regulă, procese volitive.

Din datele prezentate în această secțiune se poate observa că analiza unor clase restrânse de verbe coerente semantic evidențiază particularități importante cu privire la reflexele semanticii în sintaxă. Sunt anumite trăsături de sens ale verbelor care nu afectează sintaxa, precum sunt altele care sunt responsabile de anumite restricții sau libertăți sintactice.

1.2.6. Observații privind marcarea necanonică a constituenților subiect și obiect

Între uniformitatea / variațiile de realizare argumentală și de tipul de marcă canonică / necanonică a constituenților există o legătură strânsă (vezi și **Capitolul 4**, pentru ilustrarea clasei verbelor bivalente de „interacțiune”).

Este larg acceptată ideea că în toate limbile există enunțuri tranzitive și intransitive și că aceste enunțuri conțin trei constituenți-„nucleu”: A, O, S (Haspelmath 2001). La Haspelmath, A notează primul argument-nucleu în enunțurile tranzitive, desemnând prototipic inițiatorul acțiunii descrise de verb; O notează al doilea argument-nucleu al enunțurilor tranzitive, desemnând participantul afectat de acțiunea descrisă de verb și inițiată de A; S este argumentul unic al verbelor enunțurilor intransitive. În cele mai multe limbi, S se codează la fel pentru toate verbele intransitive, la fel cum argumentele A și O au aceeași expresie pentru toate verbele tranzitive.

În ciuda acestor generalizări, argumentele nu au aceeași marcă în toate limbile. Pentru cele mai multe limbi, fiecare dintre funcțiile S, A, O are același tip de marcă (denumită „marcă canonică”); devierile de la acest tip de marcă indică o marcă „necanonică”. În sistemul nominativ-acuzativ, A și S se marchează canonic prin nominativ și, necanonic, prin genitiv sau dativ; O se marchează canonic prin acuzativ. În sistemul absolutiv-ergativ, A este marcat canonic

prin ergativ și, necanonic, prin locativ sau dativ (pentru aceste date, a se vedea observațiile și referințele din Onishi 2001). O și S sunt prototipic marcate prin absolutiv.

În aproape toate limbile, enunțurile minimale cu structura de mai sus se pot „extinde” cu alte argumente, organizându-se în așa-numitele enunțuri „tranzitive extinse” (sau *ditranzitive*), precum cele care angajează verbe de „transfer” ca *give* ‘a da’, *show* ‘a arăta’, *tell* ‘a zice’, care cer un al treilea argument, sau „intranzitive extinse”, cerând actualizarea obligatorie a celui de-al doilea argument (de exemplu, în română, reflexivele intransitive *a (se) asemana*, *a se potrivi* etc.). În sistemul propus de Haspelmath, argumentul suplimentar (non-A, non-O) este notat cu E (< „extension to core” = extindere a nucleului). În multe limbi argumentul E este marcat prin dativ.

Haspelmath (2001) prezintă trăsăturile caracteristice pentru argumentele verbale în limbile europene, cuprinse sub termenul global *Standard Average European* (SAE):

- limbile din grupul SAE sunt limbi acuzative (în opoziție cu basca, limbă ergativă, și cu multe alte limbi ergative caucaziene);
- verbul se acordă în persoană și număr cu subiectul; anumite limbi (în special limbile balcanice) au pronume clitice care dublează / se acordă cu obiectul direct / indirect în anumite condiții sintactice / discursive; în opoziție cu această primă categorie, limbile europene non-SAE (basca, abkhaz etc.) au acord în persoană / număr între A, S/O și E;
- în construcțiile cu Beneficiar și Temă, Temă ocupă poziția O, iar Recipientul ocupă poziția E;
- subiectul acoperă mai multe roluri tematice; se poate realiza ca Experimentator, Instrument, Posesor, Primitor etc.

Faptul că verbele tranzitive respectă, în mare parte, grila argumentală Agent–Pacient a condus la generalizarea de realizare a subiectului ca Agent și a obiectului ca Pacient. Se știe însă că atât subiectul, cât și obiectul pot avea realizări multiple și, de asemenea, că Agentul și Pacientul pot fi asociate și cu alte poziții sintactice. Devierilor de la modelul prototipic al Agentului și Pacientului le corespund, în anumite cazuri, devieri în ceea ce privește realizarea subiectului, respectiv a obiectului. În cazul verbelor biargumentale, Agentul se realizează întotdeauna ca subiect. Există însă limbi care admit și subiecte non-agentive. Exemplificând pentru română, subiectul verbelor biargumentale poate avea următoarele realizări:

- (33) a. Experimentator: **Bătrânul** aude zgomotele puternice. / **Ei** adoră ieșirile în natură.
Beneficiar: **Ei** primesc cadouri.

‘Copilul a spart geamul din greșeală’

(*apud* Levin și Rappaport Hovav 2005: 27)

Autorii arată că și verbul *kill* ‘omorî’, de regulă considerat prototipic agentiv, are utilizări nonagentive, spre deosebire de verbul *murder* ‘a asasina’, care este întotdeauna agentiv.

- (37) a. Larry accidentally killed the dear
‘Larry a omorât căprioara din greșeală’

vs.

- b. *Larry inadvertently murdered his neighbor
‘Larry și-a asasinat vecinul fără să vrea’

(*apud* Levin și Rappaport Hovav 2005: 27)

Van Valin, Wilkins (*apud* Levin și Rappaport Hovav 2005: 27) arată că, tipologic, sunt mult mai puține verbele care constrâng subiectul la agentivitate (ca *murder*) decât cele care admit Agentul ca subiect, dar, totodată, permit și subiecte nonagentive (precum *kill*). Această observație este foarte relevantă pentru investigarea regularităților de realizare argumentală.

Probleme similare ridică și poziția obiectului în ceea ce privește asocierea prototipică cu rolul Pacientului. Toate limbile realizează Pacientul și Tema în poziția obiectului. Există însă limbi care admit diferite tipuri de constituenți în poziția obiectului, cu alt rol semantic decât Pacientul.

Levin (1999) ilustrează, pentru engleză, rolurile pe care le poate acoperi un obiect direct nonanimat prin exemplele de mai jos (38). La această listă se adaugă rolul de Experimentator, în construcțiile cu verbe psihologice din clasa *frighten* ‘a speria’.

- (38) a. The engineer cracked the bridge. (Pacient)
‘Inginerul a fisurat podul’
b. The engineer painted the bridge. (Tema incrementală în accepția lui Dowty 1991)
‘Inginerul a pictat podul’ (theme)
c. The engineer built the bridge. (Obiect creat, în accepția lui Fillmore 1968)
‘Inginerul a construit podul’
d. The engineer washed the bridge. (Suprafață/Loc)
‘Inginerul a spălat podul’
e. The engineer crossed the bridge. (Parcurs)
‘Inginerul a traversat podul’

- f. The engineer reached the bridge. (Țintă)
‘Inginerul a ajuns la pod’
- g. The engineer left the bridge. (Sursă)
‘Inginerul a plecat de pe pod’
- h. The engineer saw the bridge. (Stimul/Obiect al percepției)
‘Inginerul a văzut podul’
The engineer hated the bridge. (Stimul/Obiect al emoției)
‘Inginerul a urât podul’

Relevantă pentru această discuție este și situația verbelor de autoritate din rusă (*supra*, 1.2.5; Fowler 1996: 519) care marchează argumentul intern printr-un caz oblic. Obiectul acestor verbe, marcat prin instrumental, se apropie însă de comportamentul obiectului prototipic prin aceea că, în construcțiile pasive, este marcat prin cazul nominativ.

1.2.7. Interpretări asupra alternanțelor argumentale

Studiul alternanțelor argumentale a ridicat diferite întrebări privitoare la relația dintre cele două enunțuri din perechea de alternanță: s-a urmărit dacă există diferențe de sens între cele două exemple ale perechii și care sunt acestea, mecanismul prin care sunt relaționate variantele din pereche, dar și modul în care se alege o variantă sau cealaltă în funcție de context. S-a arătat că nu pentru toate alternanțele se poate găsi aceeași explicație, iar unele alternanțe au fost foarte puțin studiate pentru engleză, precum și pentru alte limbi.

Explicația asupra existenței alternanțelor în limbă a fost subsumată mai multor interpretări. Levin, Hovav (2005 : 189–194) disting între **perspectiva proiecționistă** și cea **construcționistă**, ale căror principii le vom relua în cele ce urmează.

Perspectiva proiecționistă asumă faptul că structura semantică a verbelor este derivată din structura lexicală și este răspunzătoare de realizarea (proiectarea) sintactică a argumentelor. Realizările argumentale multiple sunt, de fapt, o consecință a polisemiei verbale: un verb cu mai multe sensuri proiectează mai multe configurații sintactice. Au existat puncte de vedere că această perspectivă este neeconomică: cele mai multe verbe dintr-o limbă sunt polisemantice, ceea ce ar însemna ca toate aceste verbe ale lexiconului să fie asociate cu intrări lexicale multiple. Totodată, s-a susținut că nu toate contextele polisemantice (vezi mai sus exemplele (17)–(19)), pot fi asociate cu un sens distinct ((17d), de exemplu), unele fiind subsumate unui singur nucleu semantic, modificat prin asocierea cu material lexical adițional.

Conform *perspectivei construcționiste*, nu componentele de sens determină realizările sintactice distincte, ci realizarea sintactică a argumentelor este cea care determină natura semantică a unităților lexicale. În această interpretare, unitățile verbale poartă doar un sens de bază, se comportă ca o rădăcină (engl. *root*), iar această rădăcină se combină cu sensuri derivate din structura internă și se integrează în anumite structuri sintactice. În teoriile construcționiste, verbul este inclus într-o construcție, dar nu determină construcțiile în care apare, acestea din urmă legitimând tiparul de complementare. Acest tip de abordare elimină proliferarea sensurilor și a intrărilor lexicale multiple pentru verbele care se angajează în mai multe configurații sintactice.

Pespectiva construcționistă a fost formulată în două variante: cea tradițională (Goldberg 1995); Michaelis and Ruppenhofer (2000) și cea neoconstrucționistă (Arad (1998); Borer (2003)).

În *forma tradițională*, construcțiile sunt definite ca asocieri convenționalizate de sensuri și structuri sintactice. Verbul este considerat o rădăcină, fiind asociat cu un sens minimal care se combină cu sensul construcției argumentale. Alternanțele argumentale apar atunci când verbele se pot angaja în mai multe tipare sintactice. În cazul alternanței de dativ, varianta cu dublu obiect (39a) este considerată o manifestare a construcției ditranzitive, în timp ce varianta *to* (39b) este un subtip al construcției de mișcare cauzată.

- (39) construcții ditranzitive
- a. I offered him the gift
'I-am oferit cadoul'
 - b. I offered the gift to your parents'
'Le-am oferit cadoul părinților tăi'

Formă: Subiect–Verb–Obiect1–Obiect 2

Sens : X face ca Y să primească Z

- (40) construcții de mișcare cauzată
- Pat sneezed the foam off the cappuccino
'Pat dat la o parte spuma de la cappuccino'

Formă: Subiect – Verb – Obiect – Obiect prepozițional

Sens: X face ca Y să schimbe poziția lui Z

(*apud* Golberg 1998: 206)

În *forma neoconstrucționistă*, construcțiile nu reprezintă perechi convenționalizate de formă și sens. Categoria gramaticală a unităților lexicale, precum și interpretarea argumentelor sunt derivate din structura sintactică. Clase lexicale de cuvinte, precum substantivele sau verbele, sunt considerate unități enciclopedice, rădăcini, care nu poartă inerent informații categoriale sau de structură argumentală. Informațiile categoriale ne parvin prin fuziunea cu anumite trăsături gramaticale care le organizează în clasele gramaticale compatibile cu respectivele trăsături gramaticale (de exemplu, rădăcina *dog* acceptă coocurența cu un GDet, ceea ce o clasifică ca nominal). Argumentele se definesc prin construcțiile la care participă rădăcinile. Construcțiile care împărtășesc diferite aspecte de structură sintactică au în comun anumite componente de sens.

1.3. În loc de concluzii

În acest capitol ne-am propus să reluăm, pe baza studiilor teoretice din literatura străină, principalele noțiuni și conceptele care au o strânsă legătură cu domeniul realizărilor argumentale și, implicit, al alternanțelor argumentale. În secțiunile **1.2.1–1.2.2** am prezentat pe larg cadrul de analiză și am formulat necesitatea delimitării unor clase semantice coerente care să dea seama de anumite regularități și diferențe în realizarea structurilor argumentale. Am arătat că și în cazul claselor aparent unitare semantic se pot determina anumite componente de sens relevante sintactic, în sensul în care pot explica diferențele sau asemănările din comportamentul sintactic al unor unități cuprinse în aceeași clasă semantică. În secțiunea **1.2.3** am prezentat cele trei abordări (localistă, aspectuală, cauzală) care vizează organizarea structurii argumentale, fiecare oferind, într-o măsură diferită, intuiții sau explicații cu privire la fenomenul alternanțelor argumentale sau al celui de polisemie. În secțiunea **1.2.4** am prezentat succint cele două categorii de realizări argumentale multiple, alternanțele argumentale și evenimentele complexe. În următoarele două secțiuni **1.2.5–1.2.6** sunt cuprinse noțiuni care privesc marcarea canonică sau necanonică a subiectului și a obiectului. Aducem în discuție diferite contexte în care anumite clase de verbe biargumentale se abat de la tiparul argumental prototipic Agent–Pacient, trăsătură care se corelează, așa cum vom arăta în Capitolul 4 al lucrării, cu un grad scăzut de tranzitivitate semantică. În secțiunea **1.2.7** am prezentat tipurile de analize formulate în bibliografie cu privire alternanțelor argumentale („proiecționiste” și „construcționiste”, *apud* Levin, Rappaport Hovav 2005). Analizele proiecționiste argumentează că structura sintactică este derivată din structura semantică, iar cele construcționiste asumă faptul că sensul argumentelor este derivat din construcțiile la care acestea participă.

CAPITOLUL 2

ALTERNANȚELE ARGUMENTALE ÎN ROMÂNĂ. O SCURTĂ DESCRIERE

În limba română se înregistrează mai multe tipuri de variație argumentală (alternanțe argumentale) în accepția formulată în capitolul precedent.

Pană Dindelegan (2015a), într-o analiză diacronică de ansamblu asupra variației sintactice a verbului românesc, a evidențiat faptul că, în diacronie, fenomenul alternanțelor argumentale a suferit modificări în două direcții: în trecerea de la limba veche la limba modernă, se constată, pe de o parte, restrângerea anumitor tipuri de alternanțe în sensul limitării inventarului de verbe care se angajează în ele, și, pe de altă parte, fixarea la o configurație unică a unor verbe care în limba veche alternau între două sau mai multe grile argumentale.

În cele ce urmează, ne propunem să facem o trecere în revistă a tipurilor de variație întâlnite în textele de limbă veche din corpus (*infra*, 2.1) și să le ilustrăm prin exemple reprezentative, fără a formula explicații cu privire la existența sau manifestarea lor. În continuarea acestei secțiuni vom ilustra succint tiparele de variație menținute sau dezvoltate în limba actuală (*infra*, 2.2).

2.1. Variația argumentală în limba veche. Câteva exemple

În capitolul referitor la variația sintactică a verbului românesc, Pană Dindelegan (2015a) distinge, pentru etapa dintre secolul al XVI-lea și secolul al XVIII-lea, mai multe tipuri de variație care angajează **verbul și argumentele sale nominale**, dintre care le vom reține doar pe cele care angajează obiectele verbului (direct, indirect, prepozițional) ((i)–(vi)). Alternanțele enumerate mai jos nu se asociază cu modificări de sens:

- (i) variația între dativ (OI) și GPrep (OPrep) (tiparul *a se asemana cuiva / cu cineva*);
 - (ii) variația în realizarea obiectului uman al verbelor bivalente ca GDet în dativ vs acuzativ (tiparul *a ajuta cuiva / pe cineva*);
 - (iii) variația între acuzativ (obiect direct) și GPrep (tiparul *a lua aminte ceva / de // asupra a ceva*);
- variația tranzitiv – intransitiv se înregistrează și în contextul verbelor de mișcare sau al celor locative (tiparul *a umbla cale / prin cetăți*);

- (iv) variații care angajează verbele cu două argumente interne, al căror argument [-Uman]/[-Animat] admite, alternativ, realizarea ca OSec / OPrep / OI (tiparul *a învăța pe cineva ceva / despre ceva / + dativ*);
- (v) variația formă verbală reflexivă / formă verbală nereflexivă (*a se șopti / a șopti, a-și cugeta / a cugeta* etc.);
- (vi) variații în selecția prepoziției în construcțiile cu [verb + OPrep] sau [verb + adjunct]: *a se apropia spre / de / către* etc.).

La tipurile de variații deja semnalate, adăugăm următoarele alternanțe, care angajează fie verbul și constituenții nominali (vii), fie succesiunea de două verbe ((viii), (ix))³. Asupra alternanțelor de nerealizare a obiectului direct și a celor care angajează verbele cognitive / de percepție ne vom opri în **Capitolele 3 și 5**.

- (vii) alternanța dintre obiectul direct exprimat / obiect direct neexprimat (*a mărturisi cuiva ceva / a mărturisi (cuiva)*);
- (viii) alternanța între infinitiv și subjonctiv în contextul a mai multe clase semantice de verbe (tiparul *nu e cine a face* vs *nu e cine să facă*);
- (ix) alternanța infinitiv – subjonctiv (– indicativ – gerunziu) în contextul verbelor cognitive și al verbelor de percepție.

Alternanțele enumerate în (i)-(ix) vor fi ilustrate în continuare prin câteva contexte reprezentative, selectate din corpusul de limbă veche (*infra*, **2.1.1–2.1.9**); pentru mai multe exemple și pentru explicații cu privire la prezența acestor alternanțe în textele de limbă veche și evoluția lor ulterioară perioadei investigate, vezi Pană Dindelegan (2015a).

În lucrarea de față, ne vom opri mai îndeaproape la variațiile care privesc neexprimarea obiectului direct (vezi Capitolul 3), marcarea argumentului [+Uman] al verbelor bivalente ca dativ, respectiv acuzativ (vezi Capitolul 4), precum și la unele variații care angajează verbe cognitive și de percepție (vezi Capitolul 5). Tipurile de variații doar inventariate în prezenta lucrare vor fi abordate în contribuții viitoare mai ample, în care vom include și perspectiva tipologică.

³ Clasele de variație reluate sau prezentate aici nu formează o listă exhaustivă. Variațiile sintactice se pot urmări și în relație cu anumite clase semantice de verbe, precum verbele de mișcare, verbele de poziționare, verbele de senzație fizică etc. În descrierea de față am avut în vedere, pe de o parte, criteriul frecvenței, și, pe de altă parte, am urmărit, în linii mari, doar variații de tranzitivitate. Nu am inclus în această exemplificare variații care antrenează modificări de sens.

2.1.1. Variația dativ (obiect indirect) – GPrep (obiect prepozițional)

Variația dativ – grup prepozițional se înregistrează cu verbe nereflexive ((1)–(7)) (*a râde / a ride, a greși, a șopti* etc.) și verbe reflexive (*a se închina, a se ruga, a se spovedi*), ((8)–(16)). În unele cazuri, argumentul cu realizare variantă se actualizează și ca obiect direct (vezi exemplele (1c), (5c)).

- (1) a. E Domnul **rîde-i** lui, derep ce prevește că vinre dzua lui (PH.1500-10: 31^r)
b. **Râdea** de dînși, fiind ei morți (CÎ.1678: 2^r)
c. Pre tine nedejdiiu: să nu rușinedzi-mă în veac și **să nu mă rîdză** aleanișii miei (CC¹.1567: 238^v)
- (2) a. Vendecă sufletul meu, că **greșiiu** ție (PH.1500-10: 35^r)
b. **Greșia** norodul la Dumnezău (BB.1688: 6)
– **Greșit-am** în ceriu și înaintea ta (EV.1642: 189)
– **Nu greși** în pizma părinților, mai-marilor și domnilor (CC¹.1567: 183^r)
– iară carii **greșesc spre mine** (DPar.1683: II.27^r)
- (3) a. Alții **șoptia** lui Abăza-pășea că s-au dus boierii la leși (CLM.1700–50: 222^r)
b. Pre menre **șoptia** toți vrăjimași<i> miei (PH.1500–10: 35^r)
– Asupra mea **șoptia** / Și mie reale gândia (CPV~1705: 87^r)
- (4) a. **Ispovedesc** ție că întru acelea ce să grăiesc eretic (CPr.1566: 118)
b. **Ispoveduiește** înaintea lui păcatele tale (CazV.1643 : 19^v)
- (5) a. **Nu rânhi** vicleanilor (DPar.1683: II.20^r)
b. **Să rânim** la mândria lu Lazăru și la răbdarea lui (CC².1581 : 371)
c. **Să rânnești** căile călcătorilor de leage (DPar.1683: 119)
- (6) a. Iară Hristosu **strigă** mortului (CC².1581: 347)
b. Cu inima înfrîmtă și smerită **cătră elu să strigămu** (CC².1581: 350)
– Să vor scula toți de **vor striga asupra lui** (Prav: 27, în DLR)
– Se înțeleagă drept care vină așa **strigă spri însu** (CV.1563–83: 22^v)
- (7) a. **Pleacă** urechea ta mie (PH.1500-10: 10^v)
b. Și-i **pleca** și alții pre credință (CC².1581: 252)
- (8) a. Și limba mea **învață-se** dereptației mele (PH.1500-10: 30^r)
b. **Să ne învățămu** de ceale bune, ca realeloru **să nu ne învățămu** (CC².1581: 174)
- (9) a. me asămănrăiu **celor** <ce> deștingu în gaură (PH.1500–10: 22^r)
b. me asămănrăiu **cu cei ce** dești<n>gu în săpătură (PH.1500–10: 120^v)

- (10) a. Și jeluiăște **să se împreuneaze** *năemniciloru* (CC².1581: 29)
 b. Nimeni nu iaste den pământ **să se împreune** *cu noi* (BB.1688: 13)
- (11) a. ca să se spăsească omulu, **închipuindu-se lu Hristosu** (CC².1581: 506)
 b. câți voru vrea **să se închipuiască în năravulu uceniciloru lui** (CC².1581: 475)
- (12) a. Ce **nu vă protivireți ceștii lume** (CL.1570: 262)
 b. Greu ne iaste noă și vedem că **nu să potriveaște cu altora** viața lui și schimbate cărările lui (DPar.1683: IV.11^v)
- (13) a. Șerbiți lui Dumnedzău cu frică și **vă bucurați lui** cu tremuri” (PH.1500-10: 2^r)
 b. E sufletul meu **bucura-se-va de Dumnezeu**, îndulci-se-va de ispășenia lui (PH.1500-10: 29^r)
- (14) a. **Spovedescu-me fie** în besereci multe (PH.1500-10 : 29^v)
 b. și **să ne ispovedim** pururea *înaintea Domnului* (CC².1581: 20)
- (15) a. **Nădăjduia-se lu Hristosu**, ca să vie să mângâe jidovii (CC².1581: 517)
 b. Ferice e de toți cari **se vor nedejdi pri-nsul** (PH.1500-10: 2^r)
- (16) a. **Mă rog fie**, Doamne, cu inema toată (DPV.1673: 67)
 b. Cându **me rog cătră tinre** (PH.1500-10: 21^v)

2.1.2. Variația dativ (obiect indirect) – acuzativ (obiect direct) în realizarea argumentului [+Uman]

Variația dativ – acuzativ angajează un număr restrâns de verbe dinamice de „interacțiune” (*a ajuta, a apăra, a asculta, a batjocori, a împiedica, a judeca, a milui, a sluji, a servi* etc.) al căror argument uman se actualizează, alternativ, ca obiect indirect și ca obiect direct. În limba actuală s-a impus, în mare parte, regimul de acuzativ, cu obiect direct. Vom reveni asupra acestui tip de variație în Capitolul 4.

- (17) a. Să mărturisim că acela iaste menit de Dumnezeu **a judeca** [*morților și viilor*]_{OI} (CPr.1566: 49)
 b. Când **va giudeca** [*toată lumea*]_{OD} și va da fieșcăruia după lucrul său (ȘT.1644: 87)
- (18) a. Și cum **nu ajutară** [*lu Darie*]_{OI}, așa **nu vor ajuta** nice [*fie*]_{OI} (A.1620: 26^v)
 b. Împărate, am o fată să o mărit, **ajută**-[*mă*]_{OD} cu zestre (A.1620: 62^v)
- (19) a. să-mi putea **să**-[*mi*]_{OI} **învince** (DPV.1673: 133)
 b. și [*pre vrăjmașul nostru*]_{OD}, pre dracul, nimea n-au putut **învinge** (CC¹.1567: 226^v)
- (20) a. [*Alor mele dojane*]_{OI} **n-ați socotitu** (DPar.1683: II.5^v)
 b. **Socotiți** [*credița uceniciloru lu Hristosu*]_{OD} (CC².1581: 334)

2.1.3. Variația tranzitiv (obiect direct) – intransitiv (GPrep)

Variația obiect direct – obiect prepozițional se înregistrează cu verbe care selectează diferite prepoziții. În studiul sus-amintit, autoarea exemplifică acest tip de alternanță prin verbe care selectează, într-una dintre utilizări, prepoziția *de* (*a dori* vs. *a dori de*, *a cunoaște* vs. *a cunoaște de*, *a tânji* vs. *a tânji de*) (21). Alternanța care angajează prepoziția *de* apare frecvent și cu verbe *dicendi* (22).

Unitățile care participă la această alternanță au o evoluție diferită în limba modernă: cele mai multe păstrează regimul cu obiect direct (*a dori ceva*, *a cunoaște ceva*), dar sunt și verbe care păstrează regimul prepozițional din limba veche sau dezvoltă un alt regim prepozițional (vezi *a tânji după*).

- (21) a. Au lăsat pe Isaia și pe Buhtea pârcălabi, ca să le **grijească** *cetățile* (ULM.~1725: 119)
b. Să blagodărimu Domnului celu ce **grijaște** *de viața noastră* (CC².1581: 521)
- (22) a. Venit-am acmu *toate ceale bune* **să spuie** ție (Ev.1642: 412)
b. Acela ne **va spune** *de toate* și ne va învăța ceale de folos! (Ev.1642: 412)

Se înregistrează frecvent alternanța între construcția directă și cea cu grup prepozițional introdus de prepozițiile cu sens direcțional (*s)pre*, *către*, *la*, (*a)supra*. Variația de acest tip se întâlnește în special cu verbe al căror sens are o componentă direcțională (*a nădăjdui* „a-ți îndrepta nădejdea / speranța *către*”, *a privi* „a-ți îndrepta privirea *către*”, *a căuta* „a-ți îndrepta atenția *către*” etc.).

- (23) a. Că, cine **nădăjduiaște** *mila lui Dumnezeu* [și] greșeste, acela sufletul său în vecie-l piiarde și iaste procleat (Ev.1642: 187)
b. Iară cine fără teamere greșaste, **nădăjduindu-se** *pre milostea lui Dumnezeu* (Ev.1642: 187)
- (24) a. Și *pre apostoli* încă-i făcea vinovați și-i **ocăria** (CC².1581: 79)
b. Sau și *spre sine* **a ocări** și a ne derepta în blândețe (CC².1581: 46)
- (25) a. **Căutați** *mainte împărăția lu Dumnezeu și dreptățile lui* (CC².1581: 3)
b. Și **să nu căutăm** *spre peritoarele, ce spre cealea nevăzutele* **să căutăm** (CC².1581: 481)

- b'. Ochii lui *la cel mișel* **caută** (PH.1500–10: 6v)
- (26) a. Dereptu aceaia, fraților, *aceasta* noao ne se cade a vă grăi și **a** vă **învăța** (CC².1581:113)
- b. **Învață** mânil meale *spre războiu* (CP.1577: 28^r)
- (27) a. *luaț aminte* **leage** lui Dumnădzău (DPar.1683: II.1^v)
- b. *Luaș aminte* în gândul tău **supra slugii meale** Iov (DPar.1683: III.32^v)

Variația se înregistrează și la verbele care exprimă un tip de mișcare sau la cele locative (*a alerga, a înota, a îmbla / umbla, a lăcui / locui*):

- (28) a. *Calea ziselor tale* **alergai** (CP.1577: 234^r)
- b. **Să alergămu** *cătră Dumnezeu* și de la elu să cearemu ajutoriu (CC².1581: 184)
- b'. Nu se opreaște **a alerga** *spre reale* (CC².1581: 26)
- (29) a. Cine nu se va naște cu apă și cu Duhul Sfânt, *împărăția cerului* **nu va intra** (ȘT.1644: 15)
- b. Că trebuiaște, după adevăr, și nevointă multă, cine va vrea **să între** *întru împărăția ceriului* (CC².1581: 4)
- (30) a. *Căile necuraților* **nu le îmbla** (DPar.1683: II.14^v)
- b. Și eși din corabie Pătru și **îmbla** *pre apă* (CC².1581: 263)
- (31) a. Ferice ceia ce se temu de Dumnezeu, că pomeana lor **lăcui-i-va** *întru veaci* (CC².1581: 364)
- b. Era o cetate iudeiască ce *întru ea* **lăcuiia** Zahariia (CC².1581: 492)

2.1.4. Variația acuzativ (obiect direct) – dativ (obiect indirect) – GPrep (obiect prepozițional)

Alternanța se înregistrează cu verbul *a învăța*, care se construiește cu două argumente interne – unul cu trăsătura [+Uman], sau asimilabil trăsăturii [+Uman], celălalt cu trăsătura [–Animat] (*a învăța pe cineva ceva* vs. *despre/întru/spre ceva* vs dativ [–Animat]); vezi Pană Dindelegan (2015a).

- (32) a. **Învață** [*mânile meale*]_{OD} [*spre războiu*]_{OPrep} (CP¹.1577: 28^r)
- b. Blagoslovit ești, Doamne, **învață-mă**_{OD} [*dereptăților tale*]_{OI} (CP¹.1577: 232^r)
- c. Căile meale ispovedii și auziși-mă; **învață-mă**_{OD} [*dereptățile tale*]_{Osec} (CP¹.1577: 233^v)

Verbe care, în limba actuală, funcționează similar verbului *a învăța* (*a sfătui*, *a povățui*), prin trăsătura de a se construi cu obiect secundar sau cu obiect prepozițional realizat propozițional (*mă sfătuiește asta / să... vs despre cum să...*) nu aveau în limba veche regim de dativ.

- (33) a. Că **aceastea m-au povățuit** / Și în muntele-ț svânt m-au suit (CPV.~1705: 91^r)
 b. Și **i-au povățuit spre nădeajde** (CPV.~1705: 160^v)

2.1.5. Variația verb reflexiv – verb nereflexiv

Alternanța verb reflexiv–verb nereflexiv (cu clitic reflexiv non-anaforic) este foarte bine reprezentată în textele de limbă veche (vezi listele bogate din Drăganu 1914: 123; Densusianu 1961 II: 128–30; Pană Dindelegan 2015a). Ilustrăm variația de acest tip prin câteva exemple de verbe reflexive cu clitic în acuzativ (34)–(41) sau în dativ (42); vezi și exemplele (4), (14).

- (34) a. du-te denainte-m[i] și **te fereăște** cum mai mult fața mea să nu vedzi (PO.1582: 212)
 b. **Fereăște** să taci și nu te teame (DPar.1683: II.21^r)
- (35) a. Asupra de însumi **mă giurau**, dzâse Domnul (DPar.1683: III.14^v)
 b. **Va giura** văcariul cum nu știe de perirea boului (Prav.1646: 59)
- (36) a. Dară tu, deșarte ome, pentru ce **te grăbești** a merge acolo mai curând decât la ceriu? (Ev.1642: 206)
 b. Inima ce tesluliaște gânduri vicleane și picioarele ce **grăbăsc** să facă rău (DPar.1683: II.20^v)
- (37) a. aleage ceia ce **luptă-să** cu mene (CS_{XI}.1583–619: 92^r)
 b. oamenii ce urăscu și **luptă** pre noi (CC².1581: 56)
 c. cu cuvinte de pizme încungiurără-mă și **luptară-mă** în cinste (CC².1581: 473)
- (38) a. cine **nu se va naște** cu apă și cu Duhul Svânt, împărăția cerului nu va intra (ȘT.1644: 15)
 b. Că cum **naștem** dănăoară trupeăște, adoară nu putem (ȘT.1644: 11)
- (39) a. Pre acest lucru **să ne nevoim** și noi, creștini (CC¹.1567: 98^v)
 b. Și să nevoim până suntem vii pre această lume deșartă (ȘT.1644: 62)
- (40) a. **Sculatu-se-au**, nu iaste cicea (CC¹.1567: 14^r)
 b. Eu adurmiiu și durmiiu și **sculaiu** (PH.1500–10: 2^r)

- (41) a. Iară pentru ce zice Domnul că unii **se usteniră** (Ev.1642: 415)
 b. Eu vă tremițu să secerați, unde voi **n-ați ustenitu** (CC².1581: 151)
- (42) a. În ce chip **am cugetat** să vă dosădesc când mă mâniiară părinții voștri (DPar.1683: I.7^r)
 b. așa mi-am tocmitu-mi și **mi-am cugetatu-mi** în dzîlele aceastea bine să fac Ierusalimului (DPar.1683: I.7^r)

2.1.6. Variația în selecția prepoziției

În limba veche se înregistrează o flexibilitate foarte mare în regimul prepozițional al verbelor. Pană Dindelegan (2015b) distinge între clasa verbelor care se fixaseră la un regim prepozițional unic încă din limba veche (*a se rușina de, a grăi de, a se jelui de*, verbe / construcții psihologice – *a-i părea rău / bine de*, verbe inerent reciproce, construite cu prepoziția *cu* – *a se certa cu, a se împreuna cu, a se înfrăți cu* etc.) și clasa destul de extinsă a verbelor care prezentau variație în selecția prepoziției:

- (43) a. Cându **se vor apropia** *pre menre* (PH.1500–10: 21^r)
 b. Ce **se apropiară** *cătr-însul* cu frică (CC².1581: 82)
 c. **Apropie-se** *la voi* împărăția lui Dumnezeu (CT.1560–1: 140^r)
- (44) a. Învăța pre ei cum nimea *la împărăția ceriului* nu poate **întra** (CC¹.1567: 36^v)
 b. Și **întrară** ei *în corabie*: stătu vîntul (CC¹.1567: 81^v)
- (45) a. iară *de sufletu* **nu gândește** (CC².1581: 73)
 b. **să gândească** rău *asupra* mea (AD.1722–5 : 35^r)

2.1.7. Variația în nerealizarea obiectului direct

Variația de nerealizare a obiectului direct se întâlnește cel mai frecvent cu verbe de activitate (46). Configurațiile cu obiect direct nerealizat și delimitarea inventarului verbelor care participă la această alternanță vor fi analizate în **Capitolul 4**, în funcție de interpretarea indefinit vs. definit a referentului din poziția obiectului direct. Această delimitare se corelează cu un inventar diferit de verbe care admit apariția în construcții absolute.

- (46) a. Deci-l băgară în cetate și se luară **a bea** și **a mânca** și a juca (MC.1620: 26^r)
 b. Cea ce **va secera** și-ș va căra snopii (Prav.1646: 41)

- c. Deci auzi împăratul de răul lor, ce nu le putea folosi, că-ș îngreoia durorile, numai ce le **poronciia** și li se lăuda și-i îngroziia cu cuvântul (MC.1620: 70^r)
- d. Și **priviia** Mavrichie, suspina și zicea (MC.1620: 77^r)
- e. Atunce **trimease** și la Indiia, de cerșu la Tavantie ajutoriu (MC.1620: 25^r)

2.1.8. Variația a-infinitiv – subjonctiv cu regent verbal

În secolele al XVI-lea–al XVII-lea, competiția infinitiv – conjunctiv se manifestă foarte puternic în contextul anumitor verbe regente; în funcție de verbul regent, în unele texte din corpus se conturează preferința fie pentru infinitiv, fie pentru subjonctiv (pentru o analiză detaliată a fenomenului de concurență infinitiv – subjonctiv, observații de frecvență și de distribuție, vezi Nedelcu 2013: 123–152; Nedelcu 2015 (sub tipar)).

În limitele perioadei analizate, variația apare frecvent cu următoarele clase semantico-sintactice de verbe: verbe modale cu control obligatoriu sau parțial (*a putea, a vrea*), în (47)–(48), verbe impersonale (*a trebui, a se cădea*), în (49)–(50), verbe factitive (*a face, a lăsa*), în (51) verbe cognitive (*a ști, a gândi* etc.), *a cuteza, a îndrăzni* (52) etc.

- (47) a. *nu poci a me însura* cu nusa (Prav.1581: 229^v)
- b. *nu putea să înțeleagă* fireei omenească (CC².1581 : 399)
- (48) a. Toți carei *vor vrea a viia* creștinește în Iisus Hristos (CC¹.1567: 52^r)
- b. Voi nu intrați, și carei *ară vrea să între*, voi nu lăsați, ce apărați (CC¹.1567: 72^v)
- (49) a. *Cade-le-se rău a se chinui* (CC².1581: 61)
- b. *Că nu se cade* noao **să ne sculămu** den păcate numai (CC².1581: 64)
- (50) a. ceaia ce ne leapădă de Dumnezeu și *ne face a urî* învățătura lui (CC².1581: 548)
- b. Iară cine **nu va face** *să dea* seamă la înfricoșata judecată a lui Dumnezeu (ȘT.1644:4^r)
- (51) a. Dumnezeu (...) **lasă** înboală *a cădea* (CC².1581: 245)
- b. **Nu-i lasă** *să caute* adevărulu (CC².1581: 410)
- (52) a. Ce omu *ară cuteza* cu nește mâine întinate și scârnave **a se apropiia** (CC².1581: 131)
- b. Și n'ară nimea *cuteza* așa **să se apropie** (CC².1581: 131)

Concurența discutată se manifestă puternic și în construcțiile relative (53a–b), în favoarea infinitivului (Nedelcu 2015, sub tipar), dar și în contexte în care infinitivul / subjonctivul

funcționează ca obiecte prepoziționale (53c–d) ori ca adjuncți de scop, în special în construcții cu verbe de mișcare (53e–f); vezi și Stan (2013: 243–244):

- (53) a. Nu e cinre **a face** burătate (PH.1500–10: 9r) vs.
 b. Nu iaste cinre **să facă** bunătate (PH.1500–10: 9^r)
 c. Pentru ce *te temi* **a greși**? (Ev.1642:186) vs.
 d. *Se va teame* cândai **să nu-l scape** nebotedzat (ȘT.1644: 17)
 e. și **vine** *a spăsi* un ucenicu necredinciosu (CC².1581: 131)
 f. Că **vine** *să vindece* frământii cu inima (CC².1581: 426)

2.1.9. Variația infinitiv – subjonctiv în contextul verbelor cognitive și de percepție

În contextul verbelor de percepție, infinitivul apare în variație cu subjonctivul doar când verbul din matrice exprimă percepția intențională, iar forma verbală subordonată ocupă poziția de adjunct (54). În construcțiile cu verbe de percepție fizică, subjonctivul cu valoare de adjunct final (54b) apare în texte târziu, după mijlocul secolul al XVIII-lea.

- (54) a. Den ceriu **previ** Domnul *a vedea* toți feciorii omenrești (PH.1500–10: 27^r)
 b. acolo au șăzut cu tabăra de **priviia** și o parte și alta, *să vază* ce vor să facă (PIst.~1780: 479)

Competiția dintre cele două forme verbale nu se manifestă cu verbe care exprimă percepția nonintențională (*a vedea*, *a auzi* etc.); vezi Capitolul 5 pentru o descriere mai detaliată.

În contextul verbelor cognitive (*a cugeta*, *a ști*, *a gândi* etc.), în limitele perioadei acoperite de corpus, concurența infinitiv – subjonctiv se manifestă în special când formele verbale subordonate ocupă poziția de complement; pentru alte situații, vezi Capitolul 5.

- (55) a. cărora Domnul mîndrie și înțelepciune dedeaze, cum **să știe** *a face* tot lucrul pre lipsa celui loc sfînt (PO.1582: 301)
 b. Iară fariseii se rușina, că prepusul și nebuniia **nu știe** *să cinstească* pre carile sânt de folos (Ev.1642: 249)
- (56) a. **gândiră** *a împiedeca* urmele mele (PH.1500–10: 118^v)

- b. iară fariseii cu hulele vrea să-l facă mincinos, și **gândiră** să-lu *rușineaze* (CC².1581: 61)

2.2. Note despre variația argumentală în limba actuală

În limba actuală, nu există studii monografice care să analizeze global alternanțele verbale. Problema variației structurilor argumentale este discutată în anumite lucrări în relație cu fenomene particulare.

Manoliu-Manea (1993: 72–90) discută structurile de posesie inalienabilă cu verbe de senzație fizică sau de contact în legătură cu conceptul de *topicalitate* și *proeminență* a constituenților în discurs (57).

(57)	a.	M-am	lovit	la picior	de o piatră!
		(ACC _{întreg}	V	GPparte	GPinstrument)
	b.	Mi-	am lovit	piciorul	de o piatră!
		(DAT _{întreg}	V	ACCparte	GPinstrument)

(*apud* Manoliu-Manea 1993: 73)

Discuția asupra relației parte–întreg în care se angajează aceste verbe este reluată de Ionescu (2013 [2008]: 45–59), într-o analiză comparativă asupra gradelor de proeminență discursivă a posesorului.

Problema variației configurațiilor argumentale în relație cu verbele de senzație fizică este abordată și în Sava *et al.* (2006). Autorii analizează tiparele în care se angajează verbele de senzație fizică, remarcând o mare variație sintactică în actualizarea rolurilor: de la ocurențe ale verbului în care se realizează toate rolurile tematice (Experimentatorul, Tema, Locativul și Cauza / Sursa) până la ocurențe în care nu este actualizat decât un singur rol tematic sau chiar niciun rol tematic. Anumite roluri tematice au realizare alternativă – de pildă, Locativul se poate realiza ca nominal subiect (*Mă doare **spatele***) sau ca grup prepozițional (*Mă doare **la spate***).

O discuție amplă asupra alternanței cauzative (tranzitiv–intransitiv) și a verbelor inacuzative (ergative) apare la Dragomirescu (2010: 150–186). Datele din română indică faptul că alternanța cauzativă se asociază regulat cu reflexivizarea verbului (de altfel, cele mai multe verbe ergative din română sunt reflexive –) față de engleză, unde verbele ergative (58a) cu pereche tranzitivă (58b) conservă forma (corespondentul ambelor forme din exemplul (58) este *break* ‘a (se) rupe’).

- (58) a. Paharul **s-a spart**.
 a'. The glass **broke**.
 b. Copilul **a spart** paharul.
 b'. The child **broke** the glass.

Geană (2013) analizează construcțiile verbale prepoziționale din limba română, menționând, în anumite puncte ale lucrării, și variațiile care privesc realizarea sintactic diferită a relațiilor actanțiale – fie ca obiect direct, fie ca obiect prepozițional, așa cum se observă în exemplele de mai jos (59). Variațiile ilustrate în exemplele de mai jos nu sunt asociate cu schimbări de sens:

- (59) a. Ion speră *ceva / la ceva*.
 b. Mi-*l* amintesc. / Îmi amintesc *de el*.
 c. Coboară *scările / pe scări*.
 d. Cuiul pătrunde *lemnul / prin lemn*.

(apud Geană 2013 : 47)

Subordonată tiparului de mai sus este și variația care angajează verbele psihologice, care se construiesc fie cu obiect direct (ca verbe nereflexive), fie cu obiect prepozițional (ca verbe reflexive) (Geană 2013: 47).

- (60) a. Mă miră *situația*. / Mă mir *de situație*.
 b. Mă amuză *atitudinea lui*. / Mă amuz *la atitudinea lui*.
 c. Mă plictisește *filmul*. / Mă plictisesc *la astfel de filme*.

În legătură cu variațiile semnalate în secțiunea precedentă, o observație globală ar fi aceea că, deși prezente în limba actuală, acestea se restrâng semnificativ:

- variația dativ – GPrep se limitează la câteva unități precum *a semăna cuiva / cu cineva, a se potrivi cuiva / cu //la ceva, a se preta cuiva / la ceva, a se opune cuiva / la ceva* etc.

- (61) a. Nu știu de ce am impresia că *seamănă* **cuiva** apropiat mie (www.utilecopii.ro, 28 august 2015)
 a'. Andrei *nu seamănă* **cu frații lui**.

- b. Accesoriiile sunt cele care trebuie să fie cele care *se potrivesc* **ținutei** (www.femina.rol.ro, 28 august 2015)
- b'. Butonii *se potrivesc* **la o ținută elegantă** (www.micrigold.ro, 28 august 2015)

• variația în realizarea obiectului uman al verbelor bivalente ca GDet în dativ vs acuzativ se restrânge în limba actuală la verbele *a urma*, *a succeda* și, într-o măsură mai mică, la verbele *a ajuta*, *a servi* etc. (vezi și Capitolul 4).

- (62) a. Elisabeta a II-a **îi succedă** la tron **tatălui ei** (corina-roth.blogspot.com, 28 august 2015)
- b. Prințul Salman îl va **succeda la tron** (www.mediafax.ro, 28 august 2015)

• variația între acuzativ (obiect direct) și GPrep (obiect prepozițional) angajează unități precum *a spera*, *a coborî*, *a trece*, *a-și aminti*, *a crede* (vezi exemplele de mai sus; Geană 2013).

- (63) a. Băsescu mai *speră* **o victorie** (www.mediafax.ro, 28 august 2015)
- b. Premierul grec *speră* **într-o reducere a datoriei Greciei** (www.antena3.ro, 28 august 2015)

• variația care implică verbele cu două argumente interne, al căror argument [–Uman]/[–Animat] admite, alternativ, realizarea ca OSec / OPrep s-a menținut în limba actuală la verbul *a învăța*; spre deosebire de limba veche, în limba actuală nu se înregistrează exemple cu realizarea argumentului nonuman ca OI.

- (64) a. Este mina care m-a *învățat* **meseria de inginer minier** (www.petitiononline.ro)
- b. Ce lecție mă *învață* **despre mine?**

• variația formă verbală reflexivă / formă verbală nereflexivă se menține în limba actuală, asociindu-se, în mare măsură, cu anumite clase semantico-sintactice de verbe. Dragomirescu (2010) face un inventar al verbelor inacuzative (primare și derivate) din limba română, delimitând o subclasă de 38 de unități cu dublă formă – reflexivă/nereflexivă: *a (se) mucegăi*, *a (se) putrezi*, *a (se) râncezi*, *a (se) rugini*, *a (se) trece* (inacuzative primare); *a (se) accelera*, *a (se) aclimatiza*, *a (se) aglutina*, *a (se) albi*, *a (se) anchiloza*, *a (se) arde*, *a (se) cangrena*, *a (se) coace*, *a (se) cocli*, *a (se)*

condensa, a (se) crăpa, a (se) cristaliza, a (se) diftonga, a (se) diminua, a (se) fierbe, a (se) îngălbeni, a (se) împletii, a (se) înverzi, a (se) necroza, a (se) ologi, a (se) oxida, a (se) păli, a (se) răci, a (se) slăbi, a (se) spuzi, a (se) știrbi (inacuzative derivate); vezi Dragomirescu (2010: 114).

Variația reflexiv / nereflexiv apare și la alte verbe decât cele inacuzative – *a (se) lupta, a (se) aștepta* etc., corelându-se uneori cu diferențe subtile de sens (65c–d): *a se aștepta*, față de *a aștepta*, are și o componentă semantică anticipativă:

- (65) a. **A luptat** mult pentru a obține ce vrea.
 b. **S-a luptat** mult pentru a-și apăra drepturile.
 c. **Așteaptă** rezultatele la concurs.
 d. **Se așteaptă** la vești proaste.

- variația în selecția prepoziției continuă să se manifeste și în limba actuală; dintre alternanțele inventariate este cea mai extinsă, angajând un număr foarte mare de verbe chiar și în limba actuală: *a abunda în / de, a se acoperi cu / de, a activa în / la, a adăuga în / la, a adera în / la, a afla de / despre, a ajuta cu / la, a amâna până / pe, a-și aminti de / despre, a se bucura de / pentru / cu privire la, a se caza în / la, a se ciocni cu / de, a debuta prin / cu, a se descurca cu / la, a se mira de / la, a pălăvrăgi de / despre, a păta de / cu* etc. (vezi Geană 2013: 127–254).

- concurența dintre *a*-infinitiv și subjonctiv în limba actuală se înregistrează în mai multe tipuri de construcții. S-a arătat că raportul de frecvență dintre cele două forme depinde de mai mulți factori, precum : (i) aria geografică; (ii) fenomenul de controlul și tipul regentului; (iii) registru (vezi Pană Dindelegan 2013: 221–222 pentru trecerea în revistă a contextelor de variație din limba actuală; Nedelcu 2013: 128–152 și bibliografia).

Cu regent verbal, infinitivul cu marca *a* încă apare în variație cu subjonctivul cu verbe implicative / nonimplicative / aspectuale (*a binevoi, a căuta, a continua, a începe, a încerca, a îndrăzni, a reuși*), precum și în contextul construcțiilor impersonale (*a fi bine a / să; a fi obositor a / să* etc.). În ambele tipuri de construcții, subjonctivul este preferat infinitivului.

2.3. În loc de concluzii

Pornind de la analiza foarte amănunțită realizată de Pană Dindelegan (2015a), în acest capitol am făcut o trecere în revistă a alternanțelor de tranzitivitate înregistrate în textele de limbă veche, exemplificându-le prin contexte din textele incluse în corpus.

Inventarul și exemplele corespunzătoare, care sunt departe de a acoperi întreaga varietate a fenomenului, indică o variație însemnată a grilelor argumentale.

În trecerea de la limba veche la limba actuală, cele mai multe alternanțe se restrâng semnificativ, fie prin eliminarea anumitor verbe din limbă, fie prin fixarea verbelor la un tipar unic de construcție.

O concluzie preliminară privește alternanța în selecția prepoziției, singura dintre alternanțele menționate care s-a diversificat și s-a extins considerabil în limba actuală.

Capitolul 3

PRECIZĂRI REFERITOARE LA NEEXPRIMAREA OBIECTULUI DIRECT

3.1. Domeniul elementelor care pot fi „omise”

În studiile care se ocupă de fenomenul nelexicalizării constituenților dintr-un enunț (Morgan (1973); Allerton (1975); Yanofsky (1978); Napoli (1982), Barton (1990) etc.), s-au delimitat diferite strategii și contexte care permit sau favorizează apariția acestui mecanism.

Allerton (1975: 222) face o trecere în revistă a mecanismelor prin care elementele sunt supuse operației de ștergere din / nerealizare în enunț, clasificându-le astfel:

(i) *devieri* care țin de conceptul de „performanță”, în sens chomskyan – elementele sunt omise neintenționat, ca urmare a unui gol de memorie sau a îndreptării atenției către un alt element din universul comunicațional;

(ii) *reducerea fonologică* a elementelor redundante. Acest mecanism poate apărea în registrele informale, când se comunică repede, iar elementele redundante devin neproeminente discursiv, ajungând să fie omise din comunicare. Realizarea nulă (zero) este susceptibilă de a apărea în special în poziție inițială, afectând îndeosebi subiectele și / sau auxiliarul, fapt care are ca efect enunțurile trunchiate, de tipul celor de mai jos (1)–(3);

- (1) Got it. < *I have got it.*
‘Am înțeles.’
- (2) Leaving < *Are you leaving?*
‘Pleci?’
- (3) Going to be an election, I believe < *It is going to be an election, I believe.*
‘Urmează alegerile, cred.’

(*apud* Allerton 1975: 222, t.n., I.P.)

(iii) *evitarea repetiției* în enunțuri care vizează corectarea, adăugarea sau completarea unui enunț anterior. Elementele omise fac parte din structuri care repetă un conținut prezent anterior în discurs, adăugând, de regulă, un singur element nou. Se identifică câteva situații de acest tip:

- structurile coordonate, în care se adaugă un element nou (reprezentat deja în secvențele precedente de discurs), sau, mai rar, două elemente noi, distincte din punctul de vedere al clasei gramaticale (cazul elipsei de tip *gapping*).

(4) The head of the firm resigned, and thus avoided prosecution.

‘Directorul firmei a demisionat și __ a evitat astfel condamnarea’

(5) Germany supported Austria, and Russia Serbia.

‘Germania a susținut Austria, iar Rusia __, Serbia.’

- răspunsuri la întrebări sau completări la afirmații făcute anterior, în care un element necunoscut sau neprecizat este elucidat:

(6) What time did you arrive?

At half past seven.

‘La ce oră ai ajuns? __ La șapte și jumătate.’

(7) He arrived last night. At half past seven.

‘A ajuns noaptea trecută. __ La șapte și jumătate’

(iv) *suprimarea elementelor neesențiale* dintr-un enunț. Un element care nu este decisiv informațional rămâne nelexicalizat, însă nu afectează integritatea informațională a enunțului. În această categorie sunt incluse, printre altele, și contextele în care structuri nominale / prepoziționale cu rol argumental (inclusiv propozițiile subordonate) rămân nelexicalizate.

Situațiile de **neexprimare a obiectului direct** se subordonează, în sens larg, ultimei categorii prezentate, (iv).

Fenomenul de neexprimare a obiectului direct are o tradiție îndelungată de studiu în lingvistica străină. În cele ce urmează, vom prezenta câteva distincții și interpretări care privesc acest fenomen, apoi, într-o secțiune distinctă, vom urmări particularitățile lui în limba română.

3.2. Neexprimarea obiectului direct. Precizări și distincții

Grila argumentală a verbelor tranzitive presupune existența unui constituent în poziția obiectului direct. Obiectul direct poate avea realizare explicită în enunț sau, în anumite condiții sintactice sau discursive, poate rămâne nesaturat sintactic. Unele unități din clase verbelor tranzitive permit, în condiții bine determinate, nerealizarea obiectului direct (8a–b), în opoziție cu alte verbe tranzitive, pentru care lexicalizarea complementului direct este obligatorie (9a, 10 a), în sensul că, în absența acestuia, enunțurile devin negramaticale (9b, 10b).

- (8) a. Andrei citește romane polițiste.
b. Andrei citește.
- (9) a. Andrei a spart paharul.
b. *Andrei a spart Ø.
- (10) a. Mama pune masa.
b. *Mama pune Ø.

Considerăm că perechile de enunțuri cu verbe care se construiesc prototipic cu obiect direct, permițând totodată neexprimarea acestuia, ilustrează alternanța (sau variația) obiectului direct neexprimat (a se vedea în special Levin 1993 pentru un inventar al verbelor din engleză care se angajează în această alternanță).

Fenomenul neexprimării obiectului direct a început să fie intens studiat, în special pentru engleză, dar și pentru alte limbi (italiană, chineză, franceză, spaniolă, portugheză etc.), odată cu analizele lui Huang (1984) și Fillmore (1986), ca parte din domeniul mai extins de studiu care vizează argumentele nule și condițiile în care acestea sunt permise. S-a arătat că acest mecanism prezintă diferențe majore de realizare și legitimare de la o limbă la alta și s-a accentuat ideea naturii lui parametrizabile.

Fillmore (1986: 95) face observația că, în engleză, cu excepția unor contexte de tip directiv precum cele din (11), care ilustrează ștergerea obiectului direct referențial și sunt circumscrise unui anumit registru instrucțional, prospectiv, omisiunea obiectului direct este permisă doar în condiții lexicale strict determinate.

- (11) a. Store in a cool place!
‘De păstrat Ø la loc răcoros!’

- b. Shake before using!
'Agitați Ø înaintea folosirii!'
- c. Keep out of the reach of children!
A nu se lăsa Ø la îndemâna copiilor!

(apud Fillmore 1986: 95)

În bibliografia asupra fenomenului se distinge de regulă **între două tipuri**⁴ de obiecte neexprimate, consemnate sub diferite denumiri. Allerton (1975) discută despre mecanismele de *ștergere indefinită* (engl. *indefinite deletion*) și *ștergere contextuală* (engl. *contextual deletion*), cărora la Fillmore (1986) le corespund contextele cu *obiect nul indefinit*⁵ și cele cu *obiect nul definit*, distincție pe care o regăsim preluată și de Velasco, Portero Muñoz (2002), în analiza obiectelor nule din engleză. La Larjavaara (2000), într-o analiză asupra complementelor neexprimate în franceza contemporană, cele două tipuri sunt numite *obiect generic* (engl. *generic object*), respectiv *obiect latent* (engl. *latent object*). Referiri globale la obiectul neexprimat se mai fac prin termenii *unexpressed object* (Levin 1993), *implicit object* (Glass 2014), *silent object*, *null object*, *object omission / deletion* etc.

Independent de denumirea care le consemnează, cele două tipuri menționate mai sus se diferențiază prin interpretarea semantică, prin mecanismul de recuperare a obiectului neexprimat, dar și prin interpretările sintactice cu care sunt asociate. În cele ce urmează, vom prelua, în mare parte, terminologia propusă de Fillmore (1986).

Pentru engleză, construcțiile cu **obiect direct nul indefinit** sunt admise, conform lui Allerton (1975), cu acele verbe de activitate care furnizează suficientă informație semantică chiar și când obiectul lor rămâne neexprimat. Inventarul verbelor de acest tip include unități precum *clean* „a curăța”, *cook* „a găti”, *drive* „a conduce”, *examine* „a examina; a da un examen”, *hunt* „a vâna”, *paint* „a vopsi”, *read* „a citi”, *sew* „a coase”, *think about* „a se gândi la”.

Când verbele apar în enunțuri în care obiectul direct nu este lexicalizat, prezența obiectului este implicată, dar nu prezintă interes informațional, nefiind relevant pentru conversație.

⁴ Cote (1996) distinge mai multe categorii de verbe / contexte angajate în alternanța de exprimare a obiectului, pe care le clasifică după cum urmează: *salient object alternation* (ex. *The vice-president called Ø.*), *indefinite object alternation* (ex. *I'm ironing Ø, wouldja believe that?*), *generic object alternation* (ex. *Sue slept Ø*), *arbitrary object alternation* (ex. *The dog bites Ø.*), *reflexive object alternation* (ex. *Greg dressed Ø after the shower.*), *habitual object alternation* (ex. *You wash Ø and I'll dry Ø.*)

⁵ În cazul analizei pentru română, complementele de acest tip au fost numite și „complemente cumulative” (Ionescu 2004).

Allerton ilustrează cele două tipuri de „ștergere opțională”, la baza cărora stă un proces de reducere a redundanței semantice (de elipsă), prin exemplele de mai jos – **ștergere indefinită** în (12a) vs. **ștergere definită** (*contextuală*, în termenii autorului), în (12b). Autorul susține că, în ambele cazuri, putem substitui obiectul nul cu o proformă: ștergerea indefinită este echivalentă cu o proformă indefinită (din categoria *something, someone, somebody, people, things* etc.), iar ștergerea contextuală, cu o proformă definită (din categoria *him, her, it, them, this, these, that, those*).

- (12) a. What did you do this afternoon?
‘Ce ai făcut în după-amiaza asta?’
I just read /sewed / typed. vs. *I just looked / watched / pushed.
‘**Am citit.** / **Am cusut.** / **Am bănut la mașină.**’ vs. *Am privit. / M-am uitat. / Am împins.
- b. I see you’ve got today’s “Guardian”. May I look? vs. *May I read?
‘Văd că ai cumpărat ziarul Guardian de astăzi. Pot **să văd** Ø? vs. *Pot **să citesc**?’

Totodată, se atrage atenția asupra contextelor de ambiguitate, în care delimitarea între interpretarea indefinită și cea definită a obiectului direct este greu de făcut. Ambiguitatea de acest tip pornește de la situația anumitor verbe care permit funcționarea fără obiect nelexicalizat doar pentru o anumită „lectură” a sensului lor. Când este folosit fără obiect direct, verbul *drink* ‘a bea’, din exemplul de mai jos, are sensul „a fi băutor de băuturi alcoolice” (13), are, așadar, un nominal masiv drept complement. Printre verbele care mai permit astfel de specializări semantice, se numără *eat* „a lua / a fi luat masa”, *open* „a deschide **un magazin**”, *bake* „a coace **prăjituri**”⁶.

- (13) a. John is drinking.
‘Ion bea Ø.’ = ‘Ion bea băuturi alcoolice.’
- b. Do you drink much?
‘Bei mult?’ = ‘Bei mult alcool?’

În analiza obiectelor neexprimate din engleză, Fillmore (1986) propune o abordare lexico-semantică, considerând că abilitatea unui verb de a apărea fără anumi te argumente lexicalizate este specificată în intrarea sa lexicală. Autorul explică diferența dintre verbele care acceptă și cele

⁶ Româna nu admite utilizarea „specializată”, cu obiect direct neexprimat, a verbului *bake* „a coace prăjituri”.

care nu acceptă complemente nule susținând că distincția are loc în lexicon, prin atribuirea unor structuri argumentale diferite.

Fillmore observă că verbele care permit curent neexprimarea obiectului sunt cele de activitate – *eat* ‘a mânca’, *drink* ‘a bea’, *sing* ‘a cânta’, *cook* ‘a găti’, *sew* ‘a coase’, *bake* ‘a coace’. În continuare, autorul arată că se delimitează anumite perechi de unități cvasisinonime, dintre care unele permit neexprimarea obiectului direct (*eat* Ø ‘a mânca’ Ø vs. **devour* Ø ‘a devora’; *call* Ø ‘a suna’ vs. **telephone* ‘a telefona’), în timp ce, în cazul celorlalte, nerealizarea obiectului generează enunțuri non-gramaticale. Autorul consideră că verbele care legitimează omisiunea complementelor au activă o anumită trăsătură sintactică care specifică dacă complementul lor poate fi omis. Legitimarea obiectului direct nul și stabilirea interpretării sale sunt trăsături idiosincratice care privesc unități verbale individuale.

3.2.1. *Obiectul nul indefinit (ONI)*

Echivalent semantic cu un grup nominal indefinit, obiectul nul de acest tip poate fi parafrizat prin pronumele *something* ‘ceva’; referentul său fie nu poate fi identificat, fie este neimportant informațional. Pentru interpretarea corectă / completă a enunțului / discursului în care apare, nu este necesară „recuperarea” sa, așadar contextul nu este relevant.

Allerton (1975) face precizarea că ștergerea obiectului indefinit apare, în general, cu acele verbe de activitate care conțin suficientă informație încât să nu mai ceară, în mod necesar, lexicalizarea argumentului intern (14).

- (14) a. She is ironing Ø⁷.
 ‘Calcă Ø.’
 b. She is ironing something.
 ‘Calcă ceva.’

Este destul de răspândită analiza conform căreia cazurile de omisiune a ONI subordonează, în general, două situații: contexte în care obiectul direct are o referință generală – poate desemna orice element dintr-o clasă semantică compatibilă cu semantica verbului (15a) vs. contexte în care obiectul direct necesită specificarea anumitor grade de specializare semantică (15b–d). Ultimul tip de contexte sunt ilustrat frecvent prin verbele *a bea*, *a mânca*, *a spăla*, *a coace*. Cu aceste verbe,

⁷ Folosim simbolul Ø („mulțimea vidă”) pentru a desemna prezența unui argument nul neexprimat.

complementul acoperă o clasă restrânsă de referenți din întreaga clasă posibilă: „a bea *băuturi alcoolice*”, „a lua *masa*”, „a spăla *textile*”, „a coace *prăjituri*”.

- (15) a. When my tongue was paralyzed, I couldn't eat or drink.
'Când aveam limba paralizată, nu puteam mânca Ø sau bea Ø.'
- b. We've already eaten.
'Am mâncat deja Ø.'
- c. I've tried to stop drinking.
'Am încercat să mă las de băut Ø.'
- d. I spent the afternoon baking
'Toată după-amiaza am copt Ø.'

3.2.2. *Obiectul nul definit*

Nelexicalizarea obiectului definit presupune ca acesta să poată fi recuperat din contextul lingvistic sau situațional (Allerton 1975: 221). Obiectul nul definit se actualizează doar dacă este posibilă identificarea lui printr-un mecanism deictic (16) sau anaforic (17) sau prin raportarea la cadrul extralingvistic, prin apelul la cunoștințele enciclopedice despre lume (18).

- (16) Privește! (indicând către cer)
- (17) A: — Am citit cartea lui Houellebecq și mi-a plăcut mult.
B: — Nu știu, nu am citit Ø.
- (18) a. Ai închis ușa?
b. Ai închis Ø?

Unele verbe pot avea utilizări din ambele categorii, cu obiect nul indefinit (19a) sau definit (19b).

- (19) a. He is reading Ø all the time.
'Citește tot timpul'
- b. A: — Ai citit scrisoarea?
B: — Da, am citit Ø, dar nu am avut timp să răspund.

3.2.3. Tipuri de analize privind legitimarea obiectului direct neexprimat

Pentru analiza structurilor cu obiect direct nelexicalizat s-au propus mai multe ipoteze de legitimare (sintactice, pragmatice, lexicale), uneori contradictorii, și, deseori, fără a se delimita ferm în ce condiții semantico-sintactice sau discursive și cu ce clase de verbe sunt asociate cele două tipuri distincte de complemente directe neexprimate.

În sens larg, **interpretările sintactice** (Katz and Postal (1964); Bresnan (1982) ș.a.) se bazează pe ideea că obiectul nul este reprezentat la nivel sintactic fie ca un pronominal nul (zero), fără realizare fonologică, fie ca un pronume „explicit”, care este șters ulterior, la nivelul Formei Fonologice. Cote (1996) arată că fenomenul de neexprimare a obiectelor directe nu poate fi argumentat sintactic, ca urmare a faptului că încalcă principiile anaforicității care se aplică în cazul operațiilor de ștergere a constituenților.

În **abordările pragmatice** (Carston 2002; Groefsema 1995; Iten *et al.* 2004; Recanati (2002)) se consideră că nu există o reprezentare lingvistică pentru obiectele directe nule nici măcar în lexicon, ceea ce presupune, pe de o parte, că nu există niciun indiciu al proiectării obiectului direct în sintaxă și, pe de altă parte, că reflexele discursive ale prezenței unui obiect nul pot fi derivate pragmatic, prin inferențe, mai degrabă decât din informația lexicală. Groefsema (1995) argumentează în sprijinul ideii că argumentele neexprimate sunt legitime de un principiu pragmatic al recuperării până la un nivel relevant de precizie informațională (engl. *Recoverability to a Relevant Degree of Precision*). Mai precis, autoarea susține că situațiile în care obiectul direct rămâne nelexicalizat nu sunt determinate nici lexical, nici sintactic, ci țin mai degrabă de o alegere a vorbitorului, corelată cu proeminența discursivă redusă a referențelor din poziția obiectului direct. Conform teoriei dezvoltate de Groefsema, un obiect direct este puțin proeminent atunci când: (i) contextul aduce suficientă informație încât acesta să fie recuperat mai mult sau mai puțin precis; (ii) interesul pentru recuperarea referențială este variabil și depinde de scopul vorbitorului. Bourmayer (2014) pledează pentru abordarea pragmatică sau comunicațională, conform căreia factorul principal care favorizează neexprimarea obiectului direct este intenția comunicativă a locutorului, corelată cu principiile generale de comunicare care permit ca un eveniment să poată fi conceptualizat fără ca obiectul direct să fie exprimat. Bourmayer aduce în discuție exemplul verbelor cvasinonime *voir* ‘vedea’ și *reconnaître* ‘recunoaște’, dintre care doar primul admite folosirea fără obiect direct, pentru a susține ideea că folosirea unor verbe fără obiect direct ține, în anumite contexte, de „o rutină comunicațională”, de nevoile de comunicare ale vorbitorului.

Abordările lexicale (Fellbaum, Keggl (1989); Jackendoff (1990) ș.a.) asumă că argumentul nelexicalizat este prezent în lexicon, dar nu este saturat în structura sintactică, așadar nici nu interacționează cu principiile de anaforicitate. Obiectul direct este subiacent din punct de vedere lexical, dar sintactic este „inert”.

Unele abordări lexicale pledează pentru o natură arbitrară (Gillon (2012); Martí (2010, 2015)) a modului în care verbele admit construcția cu obiect direct nelexicalizat, fără a recunoaște o legătură între această trăsătură și alte caracteristici lexicale ale verbelor. Gillon (2012: 335) notează că particularitatea anumitor verbe de a funcționa tranzitiv sau intransitiv este o trăsătură inerentă a verbelor în sine, nu rezultatul interacțiunii dintre ceea ce denotă verbul și modul în care este folosit. În sprijinul acestei remarci, Gillon indică contextele minimale cu verbe cvasisinonime care se comportă diferit cu privire la posibilitatea de a funcționa cu obiect direct neexprimat (*a bea* Ø vs. **a consuma* Ø, *a mânca* Ø vs. **a devora* Ø / **a ingera* Ø;).

Altă direcție este cea **aspectuală**; în această interpretare, verbele care admit configurația cu obiect direct neexprimat sunt obligatoriu atelice (Browne 1971; Mittwoch 1982; Noailly (1997)). Noailly (1998) notează că verbe ca *résoudre* ‘a rezolva’ sau *découvrir* ‘a descoperi’ nu pot apărea în construcții fără obiect direct ca urmare a naturii lor inerent telice, spre deosebire de verbe ca *manger* ‘a mânca’, *boire* ‘a bea’, care sunt inerent atelice. Bourmayan (2014) susține că nu este suficient criteriul naturii aspectuale (caracter durativ vs. punctual) pentru a justifica capacitatea anumitor verbe de a funcționa fără obiect direct, fiindcă această proprietate ține nu de trăsăturile verbului în sine, ci de trăsăturile grupului verbal, angajând verbul și obiectul direct ([*a mânca pizza*] – acțiune atelică, [*a mânca toată pizza*] – acțiune telică).

Levin și Hovav (1998) propun o interpretare bazată pe complexitatea evenimentului denotat de verb; autoarele susțin că verbele de activitate, cu structură evenimentială simplă, precum *sweep* ‘a mătura’, admit mai ușor neexprimarea obiectului direct în comparație cu verbele rezultative (cauzative), precum *break* a sparge, *dry* a usca, *harden* a întări, *melt* a topi, *open* ‘a deschide’, care nu admit acest tip de construcție. Goldberg (2005) subliniază însă că nu este suficientă condiția ca verbele să aibă o structură evenimentială simplă pentru a explica fenomenul de neexprimare a obiectului direct. (vezi, de exemplu, perechile de tipul *eat* vs. *devour*, *drink* vs. *sip*, ale căror elemente se comportă diferit cu privire la mecanismul de neexprimare a OD).

3.3. Neexprimarea obiectului direct în română. Câteva mențiuni

În cele ce urmează ne propunem să descriem contextele de neexprimare a obiectului direct în română. Vom urmări, pe de o parte, eventualele modificări produse în diacronie asupra inventarului de verbe care admit utilizări absolute și, pe de altă parte, factorii care favorizează existența și manifestarea acestui fenomen în limba română.

3.3.1. Analize precedente

Găsim sugestii cu privire la *utilizarea absolută a verbelor tranzitive* în câteva studii, ale căror clasificări sau concluzii le vom sintetiza mai jos.

Până Dindelegan (1968) analizează regimul verbal în texte de limbă română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), oprindu-se la două clase largi de verbe – cele cu compliniri nominale (cu sau fără prepoziție) și cele cu compliniri propoziționale (construcția [verb+verb]). Autoarea distinge între contextele în care verbele au obiectul direct exprimat și cele în care valența de acuzativ, deși prezentă virtual, rămâne liberă. Posibilitatea anumitor verbe de a se construi fără obiect direct exprimat este evidențiată prin perechi de exemple cu același verb (20)–(21), în care, alternativ, obiectul direct este exprimat (20a, 21a) sau absent (21a, 21b).

- (20) a. Deci-**l birui** , și iară se închiseră în cetate (MC.1620: 24^v)
b. Atunci eșiră troianii den cetate și se loviră cu elinii și **biruiră** Ø (MC.1620: 24^v)
- (21) a. ca **să hulească pre Dumnezeu**, cela ce-au făcut luna (CC².1581: 79)
b. Ce-l legă pre el cu mânie și închise pre el, ca să nu îmble **să hulească** Ø și să împute lui (CC².1581: 545)

În articol se semnalează faptul că inventarul verbelor care admit folosire „absolută” (cu obiect direct neexprimat) era diferit în limba veche față de limba actuală. Printre unitățile care admiteau, deși rar, folosirea cu obiect direct nelexicalizat se regăsesc *a îmbrăca*, *a îmblânzi*, *a scula*, *a răpi*, *a descoperi*, *a dezlega*, *a mustra*, *a abate*, *a feri*, *a apropia*, ilustrate selectiv în exemplele de mai jos. Aceste verbe nu admit, în limba actuală, folosirea cu obiect direct neexprimat.

- (22) a. Datu-mi-i-ați mâncare, adăpatu-m-ați, adusu-m-ați, **îmbrăcat-ați**, cercetat-ați, venit-ați cătră mine (CC².1581: 360)
- b. noi **sculămu** și ne înde<re>ptămu (PH.1500–10: 15^v)
- c. și-ș chemă copilul de marsără la dughiană unde făcea jidovul stecle și **abătu** de aprinsă căminul foarte tare și luă pre copil și-l aruncă acolo (Cron.1689: 31)
- d. Și mult **mustra** Grigorie-vodă și să ciortiè cu Duca-vodă (NL.~1750–1766).

Analiza propusă de Ionescu (2004) se concentrează nu atât pe delimitarea unui inventar de verbe care participă la variația de (ne)exprimare a obiectului direct, ci pe identificarea unor tipuri distincte de obiecte directe neexprimate (pentru care păstrăm terminologia autorului), care sunt supuse unor constrângeri semantico-sintactice diferite. Pornind de la bibliografia asupra neexprimării obiectului direct, Ionescu distinge trei tipuri de obiecte directe neexprimate, ilustrate mai jos:

- *anafore de discurs vide*, corespunzătoare obiectelor directe nule cu citire definită din descrierea fillmoriană; recuperarea se face anaforic, prin referirea la un element antecedent proeminent discursiv.

- (23) a. I-am dat **cartea_i** și a citit **Ø_i**. vs
- b. I-am dat cartea și a citit-**o**.

- *variabile vide legate*, care se actualizează în prezența verbelor tranzitive psihologice / cauzativ-emoționale sau în anumite contexte sintactice – în enunțuri cu structură semantică condițională sau în enunțuri imperative non-ilocuționare (generic) care conțin verbe tranzitive. S-a arătat că saturarea referențială pentru acest tip de obiecte direct se face diferit față de contextele semnalate anterior. Obiectul direct nelexicalizat din astfel de construcții pare că s-ar comporta ca un pro_{arb} , pentru care *arb* reprezintă acoperă setul de trăsături [+ uman, + generic, +/-plural] (vezi și Rizzi 1986; Gheorghe 2009).

- (24) a. Faptul că susține astfel de cauze **impresionează Ø**.
- b. Dacă **ajuti Ø**, nu o faci decât pentru tine.
- c. Cine ai nevoie de ceva, **sună Ø**, până la urmă se găsește cineva să te ajute!

• *complemente neexprimate cumulative*, corespunzătoare complementelor nule cu lectură indefinită din clasificarea fillmoriană. Autorul subsumează aici verbele de activitate care permit ștergerea obiectului direct, păstrând lectura de activitate și în utilizarea fără obiect direct. Ionescu argumentează că, în perechea de exemple de mai jos (25a) derivă din (25b) pe baza unei transformări de suprimare a obiectului direct.

- (25) a. Ion **mănâncă** Ø.
b. Ion **mănâncă** *pâine*.

Verbele care se angajează în această alternanță sunt definite ca verbe „de afectare”: entitatea din poziția obiectului direct, cu rolul semantic Temă, fie este creată / distrusă în urma acțiunii desemnate de verb, fie există independent de acțiunea exprimată prin verb, înainte și după producerea acesteia. În primul caz, cu verbe ca *a mânca*, *a bea*, *a găti*, *a desena*, *a sculpta*, *a pescui*, obiectul direct are rolul de Temă incrementală (măsoară acțiunea denotată de verb), iar, în al doilea caz, obiectul direct are rol de Temă performată, cu verbe ca *a învăța*, *a studia*, *a preda* etc.

Remarcăm însă că nu toate verbele de „afectare” admit astfel de utilizări în română, ceea ce conduce la ideea că delimitarea inventarului de unități care admit utilizări absolute cu interpretare indefinită ar trebui nuanțată astfel încât, pe de o parte, să cuprindă cât mai multe dintre unitățile care participă la acest mecanism sintactic și, pe de alta, să poată da seama de unitățile care nu admit variația de nerealizare a obiectului direct sau, în măsura în care fenomenul este de natură discursivă, de contextele care nu privilegiază acest mecanism.

- (26) a. Mama **pregătește** *peștele*.
b. *Mama pregătește Ø.

Gheorghe (2009) distinge, de asemenea, între mai multe clase de verbe care acceptă neexprimarea obiectului direct, clasificându-le în categoriile de mai jos. Criteriul de delimitare este semantic, pornind de la organizarea structurii argumentale:

- (i) verbe agentive, cu obiect direct Temă / Pacient / Rezultat (*a ara*, *a citi*, *a cosi*, *a desena*, *a picta*, *a săpa*, *a sculpta*, *a tricota*, *a ucide*, *a acuza*, *a ajuta*, *a iubi* etc.);
(ii) verbe bivalente nonagentive, cu obiect direct Experimentator și subiect Locativ (*a durea*, *a ustura*, *a pișca* etc.);

(iii) verbe bivalente nonagentive, cu obiect direct Experimentator și subiect Temă (*a impresiona, a supăra, a surprinde, a entuziasma* etc.).

(i)

- (27) a. Artistul pictează un portret vs. Artistul pictează Ø.
b. Fumatul ucide Ø.
c. Ea iubește Ø din nou, cu toată ființa ei.

(ii)

- (28) a. Când te lovești *pro_i* la tâmplă, Ø_{i/j} **doare** foarte tare.
b. Ø_i **Ustură** foarte tare, nu mai pot *pro_i*.

(iii)

- (29) a. Gesturile lui **impresionează** Ø.
b. Felul în care te porți **deranjează** Ø.

Autoarea diferențiază cele trei clase de verbe și în funcție de interpretarea obiectului direct neexprimat: Gheorghe argumentează că în exemplele din (i) și (iii) obiectul direct se comportă ca o categorie *pro*, cu citire arbitrară, în timp ce, în exemplele de sub (ii), obiectul direct neexprimat se comportă ca un PRO (mecanismul de recuperare referențială este de tip Control – subiectul generic al subordonatei, în (28a) controlează obiectul direct neexprimat, fiind asociat cu trăsătura [+anaforic]).

Revenind la exemplele din (27), se observă că (27b) și (27c) sunt diferite sub aspectul conținutului referențial al obiectului direct: în (27b) obiectul direct are o lectură universală (*Fumatul ucide lumea în general.*), iar în (27c), obiectul direct are lectură specifică (*Ea iubește pe cineva anume* vs. **Ea iubește oamenii / lumea* etc.). Din punctul de vedere al conținutului referențial al obiectului direct exprimat, exemplul din (27b) este similar exemplurilor din (29), ale căror obiecte directe au, de asemenea, o interpretare universală.

Bîlbîie (2015, c.p.) realizează o analiză a obiectelor directe neexprimate din perspectivă comparativă. Pornind de la date și interpretări pentru alte limbi, autoarea subliniază controversile în privința delimitărilor claselor de verbe / contextelor care acceptă complemente neexprimate și a condițiilor de legitimare a acestora.

Bîlbîie sintetizează interpretările propuse cu privire la neexprimarea obiectului direct, argumentând în analiza sa că nu este suficientă o singură perspectivă pentru a acoperi toate situațiile subordonate acestui fenomen:

- **legitimare lexicală arbitrară** (Fillmore 1986, Gillon 2012), stabilită la nivelul intrărilor lexicale. Relevante în acest sunt sunt perechile de cvasisonime sau verbe polisemantice care se comportă diferit cu privire la fenomenul de neexprimare a obiectului direct;

- **trăsăturile aspectuale ale predicatelor:** verbele care admit neexprimarea obiectului direct desemnează activități atât în utilizarea cu obiect direct, cât și în utilizarea „absolută”, în timp ce verbele care desemnează evenimente rezultative („accomplishments”) nu admit neexprimarea obiectului direct (cf. Mittwoch 1982);

- **structura lexicală internă:** verbele de manieră admit neexprimarea obiectului direct, în timp ce verbele rezultative, nu.

- **restricțiile selecționale:** doar obiectele indefinite care sunt, statistic, mai predictibile pot rămâne neexprimate.

Urmărind interpretările și sugestiile de analiză cu privire la existența și manifestarea alternanței de (ne)exprimare a obiectului direct în limba română, se observă că nu există o perspectivă unitară în delimitarea claselor de verbe care se angajează în această alternanță sau a condițiilor de legitimare a fenomenului. Considerăm că acest fapt este o consecință a imposibilității de a explica fenomenul printr-un singur tip de analiză.

Așa cum indică anumite studii din bibliografia consultată, o analiză mai potrivită, care să acopere situații cât mai variate de nerealizare a obiectului direct, ar fi cea care combină mai multe perspective de legitimare a obiectelor nule, reunind factori de natură lexicală, discursivă, construcții specializate etc.

Exploatând clasificările ilustrate până în acest punct al descrierii, în secțiunea următoare ne propunem să urmărim în ce măsură fenomenul nerealizării obiectului direct înregistrează o evoluție diacronică, atât în privința eventualelor extinderi sau limitări ale inventarului de verbe care admit nelexicalizarea obiectului direct, cât și în privința constrângerilor sintactice / pragmatice / discursive de legitimare.

3.3.2. Contexte cu obiect direct neexprimat în limba română

Corpusul investigat ilustrează cele două tipuri semantice de construcții în care obiectul direct rămâne neexprimat, regăsite în delimitările făcute anterior: (i) configurații cu obiecte directe cu *interpretare indefinită*, așa cum apar delimitate la Allerton 1975, Fillmore 1986, Levin 1993 etc., pentru care vom adăuga distincția – (lectură) non-habituală / habituală / specializată (*infra*, 3.3.2.1); (ii) configurații cu obiecte directe cu interpretare definită (obiecte directe referențiale); *infra*, 3.3.2.2.

3.3.2.1. Construcții cu interpretare indefinită

Legitimarea obiectelor directe cu lectură indefinită (vezi și Allerton (1975), Fillmore (1986), Levin (1993)) presupune ca elementul nul să fie nu numai indefinit, ci și neidentificabil de interlocutor. Interpretarea lui este independentă de context, nu are drept antecedent o entitate direct sau indirect evocată în discurs. În astfel de contexte, accentul cade pe activitatea denotată de verb, nu pe entitatea asupra căreia se reflectă această activitate. Dacă obiectul direct ar fi exprimat, realizările sale ar fi din categoria indefinitelor *ceva* sau *cineva*, pentru singular, sau a nominalele *lucruri*, *oameni*, *lumea*, pentru plural. Frecvent, enunțurile care conțin astfel de elemente sunt nedelimitate aspectual, desemnând evenimente atelice sau care ies din domeniul aspectualității.

S-a arătat că aparițiile contextelor cu obiect nul cu interpretare indefinită sunt legitime lexical, în sensul că ocurențele acestora nu se limitează la construcții specifice care să favorizeze acest tip de realizări (Lambrecht, Lemoine 2005).

În corpusul consultat, distingem trei subtipuri de lecturi subordonate acestei clase de realizări: configurațiile cu lectură non-habituală (*infra*, 3.3.2.1.1), configurațiile cu lectură habituală (*infra*, 3.3.2.1.2) și configurațiile cu lectură specializată (*infra*, 3.3.2.1.3).

3.3.2.1.1. Construcții non-habituale cu obiect direct neexprimat. În acest tip de utilizare, enunțurile cu obiect direct neexprimat ilustrează o ocurență specifică a unei activități / stări pe care o exprimă verbul, angajând un Agent / un Experimentator. Acest tip de construcții permit ocurența acelor verbelor tranzitive a căror acțiune poate fi vizualizată în desfășurare:

(30) — Ce face Andrei?

— **Exersează.**

(31) Mama nu poate să vorbească la telefon pentru că **gătește.**

În textele de limbă veche, inventarul verbelor care admit această utilizare este, în linii mari, același cu cel din limba actuală.

Se înregistrează însă și contexte particulare rar întâlnite sau chiar nereperabile în limba actuală: atrag atenția utilizării ale verbului *a înjunghia* (32a) și ale verbului *a trimite* (32b), care în limba veche se construia frecvent cu obiect direct neexprimat și locativ uman (***trimit* Ø la tine să-ți aducă pachetul** < *trimit pe cineva la tine să-ți aducă pachetul*).

Un test pentru identificarea acestor utilizări este compatibilitatea cu întrebarea „Ce face X?” (vezi și *infra*, 3.3.2.1.2), care vizează răspunsuri punctuale, acoperind o ocurență particulară, uneori chiar momentană, a activității desfășurate de referentul din poziția subiectului.

- (32) a. Du lăuntru pe acești bărbați în casă, însă **giunghe** Ø și gătește pre mâncare
(PO.1582: 152)
- b. Văzu Priam craiu că-i slăbește puterea, **trimise** Ø la D[a]v[i]d, împăratul ovreesc, de cerșu ajutoriu (MC.1620: 25^r)

3.3.2.1.2. Construcții habituale cu obiect direct neexprimat. Verbele care apar în construcții cu obiecte neexprimate pot avea utilizări în care desemnează o activitate / stare habituală sau negarea unei astfel de activități / stări.

În aceste contexte verbele nu mai denotă instanțe particulare ale activității / stării descrise de verb, ci activități sau stări caracteristice pentru referentul din poziția subiectului. Construcțiile de acest tip pot angaja, în general, orice verb de activitate sau de stare, care, în funcție de contextul în care apare, poate desemna acțiuni conceptualizate ca prototipice pentru subiect, ocupații sau meserii recunoscute, precum și trăsături definitorii pentru o clasă de referenți. Verbele folosite astfel au, de regulă, formă de prezent sau de viitor.

Recuperarea referențială a obiectului direct se face prin accesarea trăsăturilor [+arbitrar] [-animat]/[+uman], în acord cu trăsăturile lexico-semantică ale verbului.

Lambrecht, Lemoine (2005: 23–24) ilustrează acest tip de utilizare cu exemplul (33) din franceză:

- (33) Il paraît que c'est la lionne qui va **chasser** et qui **amène**.
'Se pare că leoaica este cea care **vânează** Ø și **aduce** Ø'.
(*apud* Lambrecht și Lemoine 2005: 23)

Autorii arată că, într-un enunț precum cel de mai sus, nu par să existe constrângeri semantice asupra tipului de verb care se angajează în astfel de construcții – verbul *amener* „a aduce” nu este folosit în mod prototipic pentru a desemna activități habituale, însă, în configurația de mai sus, interpretarea habituală este obținută din context, care angajează și alți constituenți – nominalul generic *lionne* „leoaica”, precum și verbul de activitate *chasser* „a vâna” limitează clasa entităților afectate sau implicate la categoria referenților care pot servi drept pradă.

Testul care identifică construcțiile cu lectură habituală este compatibilitatea cu întrebările „Cu ce se ocupă X?” sau „Ce este caracteristic pentru X?”. Exemple de construcții habituale precum cele de mai jos ((34)–(35)) sunt parafrazabile prin enunțuri cu predicatie nominală sau adjectivală în care se exprimă proprietăți ((34')–(35')) care definesc un individ sau o clasă de indivizi.

- (34) Părinții lor nu lucrează în firme internaționale, ei **scriu** Ø, **pictează** Ø, **sculptează** Ø.
 (34') Părinții lor nu lucrează în firme internaționale, ei *sunt scriitori, pictori, sculptori*.
 (35) Oamenii ca el **da** Ø, nu se gândesc prea mult.
 (35') Oamenii ca el sunt *generoși*.

Gheorghe (2009) arată că, în limba actuală, multe verbe care denotă eventualități (*a apreta, a bobina, a cimenta, a construi, a cumpăra, a dărâma, a demola, a deșteleni, a deșuruba, a freza, a înfileta, a plomba, a rașcheta, a scrobi, a vinde*) nu admit în mod curent folosirea absolută, în ciuda specializării pe care o implică obiectul lor direct. De exemplu, verbe ca *a cumpăra* și *a vinde* nu permit neexprimarea obiectului direct atunci când apar independent, în contexte minimale, precum cele din (36a–b).

Autoarea argumentează că posibilitatea acestor verbe de a admite ștergerea obiectului direct se activează prin coreferențialitate, în lanțuri de anafore zero, atunci când interesul comunicativ se focalizează pe un contrast între activități (36c–d).

- (36) a. #Eu **cumpăr** Ø.
 b. #Tu **vinzi** Ø.
 c. Eu **cumpăr** Ø, el **vinde** Ø.
 d. Eu **cumpăr** Ø, ea **risipește** Ø.

La observațiile făcute în articolul citat mai sus, adăugăm încă o mențiune; corelăm trăsătura verbelor din lista de mai sus de a nu admite, în mod curent, utilizări absolute – când se actualizează în enunțuri minimale – și cu o realitate extralingvistică: eventualitățile exprimate de aceste unități nu sunt conceptualizate de vorbitori ca desemnând ocupații / caracteristici prototipice / independente pentru o anumită clasă de referenți.

Remarcăm, de asemenea, că posibilitatea de a funcționa absolut se activează și în enumerări, în care verbele desemnează acțiuni complementare.

(37) Tata / Constructorul **dărmă, construiește, cimentează, pavează** etc.

Faptul că, în enumerări, utilizarea complementară a acestor verbe poate genera enunțuri reperabile poate fi pus în legătură cu natura „divizată” sau secvențială a unei ocupații sau a unei profesii – exercitarea unei profesii implică mai multe etape; important nu este referentul asupra căruia se exercită acțiunea verbului, ci acțiunea în sine, cu toate etapele ei.

În corpusul de limbă veche, contextele discutate în această secțiune sunt destul de frecvente, nefiind circumscrise unui anumit tip de texte. Inventarul verbelor care se angajează în acest tip de structuri în limba veche nu prezintă, în general, diferențe față de limba actuală.

- (38) a. Urechii au și **nu aud** și nasurile au și **nu aput**. Mânru au și **nu pipăiesc**, picioarele au și nu merg (PH.1500-10: 99^v)
- b. Că nu numai **dăruindu** iaste dulce Dumnezeu și iubitoriu de oameni, ce și muncindu (CC².1581: 63)
- c. Că cine **împarte** și dă den dobânda ce nu e strânsă pre drept spre slujba ceaia buna a lu Dumnezeu, acela se închipuiaște de face ca cea ce **fură** den besearcă și **aduc** în cinste-i lu Dumnezeu (CC².1581: 449)
- d. orbii **văd**, ologii îmblă, stricații curățescu-se și surzii **aud** (CC².1581: 525)
- e. Dacă crescură, lor le era viața cu porcarii, de păștea turme și **fura** (MC.1620: 30^r)
- f. De va fi viața bărbatului **să tâlhărească**, adecă **să fure** și **să prade** și **să piarză** (...) atunci muiarea lui se dăsparte de bărbatu-și (Prav.1652: 226)

Admit folosirea absolută și verbele agentive cu obiect Pacient *a ajuta, a ierta, a judeca, a milui, a tâlhări*, etc., verbele cauzativ-afective, în construcții cu subiect Temă (*a amuza, a enerva, a impresiona, a irita, liniști, a mâhni* etc.; vezi și Ionescu 2013 [2004]: 77–78), verbele de senzație fizică, cu subiect Cauză (*a îneca, a sufoca* etc.). Spre deosebire de construcțiile habituale discutate până în acest punct, în structurile de acest tip, referentul obiectului direct cu trăsăturile [+animat]/[+uman] are lectură universală.

Asemenea construcțiilor discutate mai sus, și aceste configurații pot fi parafrazate prin structuri cu predicție adjectivală:

- (39) a. Nu **bate** Ø, nici **ucide** Ø; nu **rușina** Ø, nu **urî** Ø, nici face rău muieriei tale fără vină (CC¹.1567: 183^v)

- (40) a. El este un om care **iartă** Ø. (lectura implicată: „El este un om care iartă pe oricine față de el.”) = El este un om *iertător*.
- b. Oamenii ca el **nu ajută** Ø, în schimb, **judcă** Ø. = Oamenii ca el nu sunt *săritori*, dar sunt *intoleranți*.
- (41) a. Ceaiul de tei **liniștește** Ø. = Ceaiul de tei este *liniștitor*.
- b. Ion **deranjează** Ø cu atitudinea lui. = Ion este *deranjant* cu atitudinea lui.
- c. Filmele lui **amuză** Ø. = Filmele lui sunt *amuzante*.
- (42) Atmosfera asta **sufocă** Ø. = Atmosfera asta este *sufocantă*.

3.3.2.1.3. Construcții cu recuperare referențială de tip Control. S-a semnalat trăsătura verbelor non-agentive de senzație fizică *a dura, a ustura, a pișca* etc. de a participa la structuri de tipul celor din (43), în care recuperarea referentului din poziția obiectului direct se face diferit, printr-un mecanism anaforic de tip Control (Gheorghe 2009); în cazul exemplului (43a) obiectul direct al primului verb controlează categoria vidă corespunzătoare obiectului direct al verbului de senzație, în timp ce în exemplul (43b) subiectul generic (*pro*) al verbului condiționalei controlează obiectul direct al verbului de senzație fizică.

- (43) a. Nu **mă_i** mai atinge, Ø_i **ustură** foarte tare.
- b. Dacă-l pui *pro_i* pe limbă, Ø_i **pișcă**.

3.3.2.1.4. Construcții „specializate” cu obiect direct neexprimat. Frecvent menționate în literatură sunt construcțiile în care obiectul direct neexprimat denotă *un subtip* din clasa mai largă de referenți compatibili cu semantica verbului (Blinkenberg 1960: 117).

Aceste configurații se află la intersecția dintre utilizările habituale și cele non-habituale. Sunt frecvent citate în literatură contextele cu verbele *a bea, a mânca, a spăla*, care pot desemna activități punctuale (non-habituale) (44b) sau habituale (44a,c) . În cazul acestor verbe, dar și al altora (44d), recuperarea obiectului direct se face prin asocierea cu o clasă restrânsă de referenți din întreaga categorie de referenți compatibili cu trăsăturile lexico-semantice ale verbului: „a bea *băuturi alcoolice*” (44a), „a lua *masa*” (44b), „a spăla *obiecte textile*” (44c), „a conduce *mașina*” (44d).

- (44) a. De când îl știu, bunicul ei **bea** Ø.

- b. **Am mâncat** deja Ø.
- c. Mama **spală** duminica Ø.
- d. Ioana **conduce** Ø, fratele ei, nu Ø.

3.3.2.2. Construcții cu interpretare definită

În construcțiile absolute cu interpretare definită, constituentul nelexicalizat este interpretat ca o entitate sau o situație care poate fi recuperată din contextul discursiv (lingvistic sau extralingvistic). Fillmore (1986: 97) sistematizează distincția dintre construcțiile absolute cu interpretare indefinită și cele cu interpretare definită prin explicația de mai jos (45).

(45) O secvență discursivă precum „He **was eating**; I wonder what he was eating” (*Mânca* Ø. *Mă întreb ce mânca*) este posibilă, în timp ce secvența „They **found out**; I wonder what they found out” (*Au aflat* Ø. *Mă întreb ce au aflat*) este nereperabilă, fiindcă locutorul nu își poate pune întrebări cu privire la existența unei situații / a unei entități despre care are deja informații că există. În primul context, interpretarea obiectului direct este indefinită, iar în al doilea, definită.

3.3.2.2.1. În bibliografie se citează frecvent secvențele de tipul **instrucțiunilor sau al prospectelor** (circumscrise unui anumit stil) ca situații tipice pentru neexprimarea obiectului direct (vezi și Bîlbîie 2015, c.p., cu privire la texte precum rețetele culinare, reportajele sportive, manualele de utilizare). Nelexicalizarea obiectului direct este favorizată de anumite forme verbale precum imperativul și infinitivul.

Inventarul de verbe care se angajează în acest tip de fenomen sintactic cuprinde unități agentive care, contextual, pot exprima instrucțiuni sau indicații. Îmbogățirea inventarului cu unități noi este determinată extralingvistic. Secvența de reportaj sportiv de mai jos ilustrează câteva verbe folosite absolut, dintre care unele sunt nou intrate în limbă (*a centra, a pasa*).

(46) Hazard **a centrat** Ø pentru David Luiz, care **a retrimis** Ø în fața porții pentru Demba Ba, dar Szukala **a apărat** Ø bine și **a scos** Ø în corner, cu capul. [...]. Steaua pare mai vioaie și **construiește** Ø mai bine, **pasând** Ø repetat în jumătatea londonezilor. [...]

(*apud* Bîlbîie 2015, c.p.)

În corpusul de limbă veche, contextele de neexprimare a obiectului direct în texte „instrucționale” alternează cu cele în care obiectul direct este exprimat. Analiza textului din care am

excerptat contextul cu obiect direct neexprimat din exemplul (47), o carte de bucate de la mijlocul secolului al XVIII-lea, indică faptul că omisiunea obiectului direct nu era, la momentul respectiv, o trăsătură definitorie a stilului. În comparație cu texte actuale din același registru, se pare că obiectele directe cu realizare explicită se realizau mult mai frecvent decât în limba de astăzi în texte precum rețetele culinare (47b); de altfel, textul la care facem referire conține puține contexte cu obiect neexprimat:

- (47) a. Și dupre ce bine **amestecând** Ø și **tocând** Ø, cu această umplutură să umple patlagénile (CBuc.1749)
- b. Grijindu-**le** și prăjindu-**le** cum sus s-au zis, pune în tupsie, presărându-le deasupra zahăr și scorțișoară, și calde le du la masă (CBuc.1749).

3.3.2.2.2. Sunt anumite verbe care admit sau favorizează neexprimarea obiectului direct în **scenarii de discurs** bine determinate („frame-induced”, la Lambrecht, Lemoine 2005), precum cele cuprinse sub (48). Într-o secvență de discurs ancorată într-un cadru extralingvistic suficient de explicit, locutorul nu întâmpină nicio dificultate în privința umplerii poziției vide a obiectului direct cu următorii referenți cu trăsătura [-Animat]: *ușa* (48a), *magazinul* (48b), *competiție* (48c), *contractul* (48d), *telefonul* (48e) în absența menționării lor în secvențele precedente de discurs.

- (48) a. Mergi **să deschizi** Ø!
- b. **Închidem** Ø la ora 23.00.
- c. **Au câștigat** Ø. / **Au pierdut** Ø.
- d. În urma unei discuții prelungite, **a semnat** Ø.
- e. Te rog **să nu închizi** Ø!

S-a semnalat faptul că aceste structuri și cele indefinite discutate la **3.3.2.1.4**, care presupun un anumit tip de specializare, împărtășesc o anumită trăsătură – în ambele tipuri de configurații, referenții obiectului direct neexprimat acoperă un subset din totalitatea referenților compatibili cu grila lexico-semantică a verbului. În acest tip de contexte, obiectul direct neexprimat nu poate fi recuperat anaforic, ca urmare a faptului că referentul său nu a fost activat anterior în context. Această particularitate se poate verifica prin imposibilitatea obiectului direct de a se realiza prin clitic pronominal și se explică prin gradul scăzut de proeminență discursivă, care blochează realizarea clitică.

(49) *Mergi s-o deschizi! / *Îl închidem la ora 23.00 / *L-au câștigat / pierdut etc.

3.3.2.2.3. Se identifică însă și construcții în care recuperarea referențială se face prin **raportarea la secvențele anterioare de discurs**. Spre deosebire de tiparul discutat mai sus, aceste configurații presupun existența unor referenți care au fost activați în secvențele precedente de discurs și pot fi recuperați anaforic. Frecvent, obiectele directe la care ne referim aici corespund unor realizări propoziționale (grupuri Complementizator), desemnează evenimente, situații. Tiparul apare în limba veche (50a–c), precum și în limba actuală (50d–f) în contextul aceluiași verbe – cognitive (*a afla, a ști, a crede, a cerceta*), aspectuale (*a începe, a încheia*), modale (*a vrea, a putea*), implicative (*a reuși, a îndrăzni*), non-implicative (*a încerca*), *dicendi* (*a mărturisi, a povesti, a spune, a zice* etc.).

Neexprimarea obiectului direct în contextul acestor verbe pare a fi de natură lexicală, ținând seama de faptul că în contextul altor verbe tranzitive construcția cu anaforă zero este mai greu acceptabilă (51a–c); vezi observații similare pentru franceză, Lambrecht și Lemoine (2005); Larjavaara (2000: 64).

- (50) a. Și-l pârî cătră împăratul cu hitleşug, că va să plăce oștile sub troiani, iar împăratul **crezu** Ø și pierdu pre Palamid (MC.1620: 23^v)
- b. Tremise hagan la Mavrichie să-i răscumpere. El **nu vru** Ø, nice lăsă rudele să-i răscumpere (MC.1620: 75^v)
- c. Atunce se sculară toate cétele de rădicară pre Foca împărat. Deaca **știu** Ø („află”) Mavrichie, suspină și zise (MC.1620: 76^v)
- d. Veni o muiare văduo, de jelui pentru un boiarin, că ș-au făcut casă și i-au astupat ferestrele cășcioareei, de șade în-tunerérec. Împăratul **cercetă** Ø de **află** Ø bine (MC.1620: 103^v)
- e. L-am rugat să mă ajute, dar **nu vrea** Ø.
- f. Vrea să mă ajute, dar **nu poate** Ø.
- g. L-am rugat să nu întârzie la întâlnirea de astăzi. Mi-a promis că **o să încerce** Ø.
- h. Ion a încercat să rezolve problema, dar **nu a reușit** Ø.
- (51) a. Urăsc să fie așa de cald! ?Știu că și voi **urâți** vs. Știu că și voi **urâți asta** Ø.
- b. Aștept să vină vara. ?Și eu **aștept**. / ?Eu **nu aștept**. vs. *Eu n-o aștept*. (~ Eu nu aștept vara).
- c. El **admiră** ce fac artiștii. ?Eu **nu admir** Ø.

În limba veche se remarcă un fenomen diferit de limba actuală, angajând construcțiile cu verb modal și complement neexprimat. Nicolae (2013, ms.) observă că, în limba actuală, în contextul verbelor modale, ridicarea cliticului este admisă doar în configurații cu restructurare (cu verb modal și infinitiv) (52a), nu și în configurații în care forma verbală subordonată este un subjonctiv (52c). În cea de-a doua situație cliticul nu se ridică, ci rămâne în domeniul verbal al formei subordonate.

- (52) a. **Îl** pot citi.
 b. Pot să **îl** citesc.
 c. ***Îl** pot să (**îl**) citesc.

În limba actuală, elipsa complementului verbului modal nu se poate produce în construcțiile cu clitic ridicat la verbul modal. Această particularitate este semnalată de Nicolae în exemplele de mai jos:

- (53) a. Eu **pot să îl citesc** și și tu **poți** Ø.
 b. Eu **îl pot citi** și și tu **poți** Ø.
 (54) a. *Eu **pot să îl citesc**, și și tu **îl poți** Ø.
 b. *Eu **îl pot citi** și și tu **îl poți** Ø.

(*apud Nicolae 2013, ms.*)

Spre deosebire de limba actuală, corpusul de limbă veche ilustrează contexte cu ștergerea complementului verbului modal chiar și în condițiile ridicării cliticului:

- (55) a. Și me duse în larg, mântuitu-me-au, că **me-au vrut** Ø (PH.1500-10: 12^v)
 b. (...) și mă luă pre sine și mă dusă 12 dzile și mă pusă în țărurile unii ape ce să chema Ermilisul. Și vrui să trăc, ia[r] apa s[t]trigă și dzi[să]: Zosine, omul lui Dumnădzău, nu **mă veri pute** Ø, că nu este putere să tracă de acolo (CZB.1675–6: 17^v)
 c. Și zișu uceniciloru tăi să-lu scoață, și **nu-lu putură** Ø (CC².1581: 78)

Tiparul cu obiect direct neexprimat recuperabil anaforic se actualizează și în cazul realizărilor nominale. În limba veche, configurația cu obiect direct neexprimat recuperabil anaforic

este mai extinsă, actualizându-se și în cazul verbelor care, în limba actuală, nu permit o astfel de utilizare (*a aduce*, în (57)):

- (56) Și nici unui omu pizmuit-amu de să nu spui *învățătura*_i. Iară **să n-au crezut** $\emptyset_i$ toți, nu iaste den mine vina, ce pre vrearea celora ce **n-au crezut** $\emptyset_i$ (CC².1581: 181)
- (57) Tremeateți unul dintre voi cine să aducă aicea *frățiorul*_i vostru cel mai mic (...) iară să **nu veți aduce** $\emptyset_i$, așa viiadze Faraon, cum iscoade sunteți (PO.1582: 147)

Anafora zero apare, în texte traduse din limba veche, și în secvențe care conțin două grupuri verbale coordonate copulativ (58b–c, e–f) sau prin juxtapunere (58d), cu centre care au același obiect direct. Construcția de acest tip nu este admisă în limba actuală, unde cliticul este obligatoriu în al doilea membru al structurii coordonate (58g):

- (58) a. Domnul nu-*l*_i lăsa în mânăra lui, nece **$\emptyset_i$ osândi** când va giudeca lui (PH.1500-10: 32^v)
- b. **scoate** *mulți*_i din păcate și spre spăsenie **$\emptyset_i$ întoarce** (CC².1581: 452)
- c. iară de cela alaltu începură a goni pre elu_i și **$\emptyset_i$ bățjocuriia** (CC².1581: 243)
- d. Iară o vulpe hitleană nemeri de-și uda *coada*_i în apă și **$\emptyset_i$ scutura** pre foc (MC.1620: 28^v)
- e. Ei-*l*_i aprindea, ea **$\emptyset_i$ stingea** (MC.1620: 28^v)
- f. Cela ce va ști *sminteala rudeniei*_i și **nu $\emptyset_i$ va băga în seamă** (Prav.1652: 220)
- g. **L-am sunat** și **l-am certat** că a întârziat. vs ***L-am sunat** pe Andrei și **$\emptyset$ am certat** că a întârziat.

Obiectul direct nul în contextul construcțiilor coordonate este atestat și în alte limbi sau dialecte vechi. Luraghi (2004) leagă existența fenomenului de tipurile de pronume și de mecanismele anaforice existente într-o limbă.

În latină, în structurile coordonate ale verbelor cu același obiect direct, obiectul direct rămânea, de regulă, neexprimat începând cu al doilea membru al coordonării:

- (59) Caesar **exercitum**_i, reduxit et ... in hibernis **$\emptyset_i$ conlocavit**
'Caesar led his army back and ... lodged it in the winter camp'

(apud Luraghi 2004: 240)

Italiana medievală și franceza veche ilustrează același fenomen, nepăstrat în perioada modernă:

(60) e molto ricoverò **lo** ‘**mperio**_i, e **Ø**_i; ridusse in buono stato

‘El a ajutat imperiul și l-a readus într-o stare bună’

(*apud* Luraghi 2004: 246)

(61) Il retrait s espee_i et **Ø**_i met ou fuerre.

‘Își scoate sabia și o bagă sub foc’

(*apud* Arteaga 1998: 2)

3.3.2.2.4. Subsumate construcțiilor cu lectură definită sunt și contextele în care referentul obiectului direct neexprimat, desemnând o entitate specifică [–Umană], poate fi recuperat prin mecanisme **deictice**. Contextele de acest tip se disting de cele discutate anterior prin faptul că recuperarea referențială se face nu prin apelul la context, ci prin apelul la cadrul spațio-temporal de comunicare. Tasmowski (1992) susține că aceste situații ilustrează lipsa reală a argumentului și trebuie analizate ca enunțuri incomplete. Noailly (1997) are o poziție diferită, arătând că nu se poate vorbi de enunțuri incomplete și că nu se poate susține absența argumentului mai mult decât în contextele cu recuperare anaforică.

Utilizările de acest tip, caracteristice textelor de limbă vorbită, sunt, de regulă, constrânse de forma de imperativ a verbelor sau de ocurența în enunțuri interogative, recuperarea referențială sprijinindu-se pe apelul la universul spațio-temporal în care se situează interlocutorii și pe indicații gestuale:

(62) a. **Ascultă** **Ø**!

b. **Privește** **Ø** ! / **Uite** **Ø**!

c. **Ține** **Ø**!

3.4. Concluzii

În capitolul de față ne-am oprit la fenomenul de neexprimare a obiectului direct și am distins între două tipuri de utilizări: (i) construcții absolute cu lectură indefinită; (ii) construcții absolute cu lectură definită.

În privința construcțiilor cu obiect nul cu interpretare indefinită se pot formula următoarele concluzii: pe de o parte, în utilizările non-habituale, inventarul verbelor care se angajează în alternanța de neexprimare a obiectului direct în limba veche este, în linii mari, același cu cel din limba actuală. Sporadic, în textele de limbă veche se înregistrează ocurențe fără obiect direct ale câtorva verbe (*a abate*, *a îmbrăca*, *a musta*, *a (în)junghia*) care nu admit această utilizare în româna actuală; spre deosebire de acestea, verbul *a trimite* este folosit frecvent în construcții cu obiect direct neexprimat, utilizare care se menține, cu diferențe de frecvență, și în limba actuală; pe de altă parte, se constată în limba actuală o extindere a construcțiilor cu lectură habituală (vezi și Gheorghe 2009). Verbe nou intrate în limbă (*a deșuruba*, *a freza*, *a înfileta*, *a plomba*, *a rașcheta*, *a scrobi*) sunt înregistrate, în anumite condiții sintactice (în coordonări, enumerări etc.), în construcții absolute. Această extindere este, într-o oarecare măsură, motivată extralingvistic: verbele de mai sus desemnează activități prototipice / ocupații profesionale pentru anumite categorii de referenți, iar utilizările absolute sunt strâns legate de această trăsătură.

În ceea ce privește construcțiile cu obiect direct cu interpretare definită, se remarcă anumite diferențe în condițiile de legitimare a obiectului direct. Contextele cu recuperare anaforică pot angaja și alte verbe decât cele admise în limba actuală în utilizări similare (de exemplu, *a aduce*). O diferență remarcabilă față de limba contemporană este cea a autorizării construcțiilor absolute în contexte de coordonare a două sau mai multe grupuri verbale care împărtășesc același argument intern. În aceste configurații, în limba veche, spre deosebire de limba actuală, este permisă neexprimarea obiectului direct în al doilea membru al coordonării (tiparul *îl chem și Ø strig*).

CAPITOLUL 4

VARIAȚIA DATIV – ACUZATIV ÎN REALIZAREA OBIECTULUI [+UMAN] AL VERBELOR BIVALENTE⁸

În acest capitol, vom analiza variația de marcare a argumentului nonagentiv al verbelor bivalente prin acuzativ, respectiv prin dativ (tiparul *mă / îmi ajută; mă / îmi urmează*). Ce ne propunem este să încadrăm acest tipar de variație, frecvent în textele de limbă veche pentru o anumită clasă de verbe, într-un cadru mai larg, de comparație tipologică, pentru a aduce noi explicații sau sugestii de analiză cu privire la existența fenomenului.

4.1. Valori semantice ale acuzativului și dativului

Variația discutată în acest capitol privește marcarea argumentului intern [+Uman] ca nominal în **acuzativ**, respectiv ca nominal în **dativ**⁹, în cazul verbelor cu două argumente, așa cum se observa, pentru limba actuală, în cazul verbului *a ajuta* – a se compara (1a) cu (1b):

- (1) a. Părinții *mă_{AC}* **ajută** (să îmi rezolv problemele). vs.
b. Părinții *îmi_{DAT}* **ajută** (să îmi rezolv problemele).

Perechi variante precum cele de la (1) apar mult mai frecvent în limba veche (în perioada dintre secolul al XVI-lea și mijlocul secolului al XVII-lea) în cazul unui număr destul de restrâns de

⁸ Parțial, informațiile din acest capitol sunt cuprinse în contribuția din LR, nr. 1/2015, pe care am prezentat-o ca parte din prezentul proiect.

⁹ Eliminăm din această discuție variația pe care o observăm în cazul verbului *a ierta*, care apare menționat în unele lucrări citate în inventarul verbelor care se angajează în alternanța dativ–acuzativ. Considerăm că oscilația pe care o înregistrează acest verb, ilustrată mai jos, este de altă natură și va fi analizată într-o contribuție ulterioară. Pentru structura cu acuzativul (*i₁*), constituentul prepozițional poate fi suprimat fără a afecta gramaticalitatea enunțului, prin urmare statutul său este de adjunct (iar structura este binară), în timp ce, pentru structura reorganizată, cu dativ posesiv (*i₃*), constituentul OD este obligatoriu, deci avem a face cu o structură „ternară”.

- (i) *i₁*. **L-am iertat pe Ion** (pentru întârzierile din ultima vreme). vs.
i₂. **L-am iertat pe Ion.**
i₃. **I-am iertat lui Ion**_{CPos} [toate întârzierile din ultima vreme]_{OD}.
i₄. ***I-am iertat lui Ion.**

verbe (*infra*, 3.2) și nu prezintă diferențe de sens. Caracteristică pentru aceste verbe în limba contemporană este înlocuirea, în cea mai mare parte, a dativului prin acuzativ.

În cele ce urmează, ne interesează ce particularități au verbele care se angajează în această alternanță, în română și în alte limbi, dacă există o explicație mai generală pentru selecția dativului și, ulterior, pentru abandonarea lui în favoarea construcției cu acuzativul. Pentru prima parte a problemei – marcarea prin dativ a argumentului nonagentiv – vom recurge la analizele tipologice care explică această particularitate pornind de la criterii semantice și de la structura argumentală, în timp ce, pentru următoarea fază a evoluției – abandonarea dativului și fixarea la construcția cu acuzativul – vom folosi elemente din analiza lui Schøsler (2008b), care semnalează o evoluție aproape similară pentru franceză.

Variația observată în realizarea argumentului uman trebuie pusă în legătură cu tipurile de relații semantice pe care le exprimă în română cele două cazuri, acuzativul și dativul.

Acuzativul-obiect direct codează mai multe valori semantice, dar în centrul acestora se plasează participantul „pasiv” la acțiune (2a), codat ca Pacient, sau entitatea care suferă o schimbare de localizare (2b), care poartă rolul de Temă; în construcții cu verbe de senzație / percepție fizică și, mai rar, cu verbe cognitive, acuzativul codează Experimentatorul (2c); obiectul direct poate acoperi și alte roluri tematice, neprototipice, ca Instrumentul (2d) sau, cu verbele de mișcare, Parcursul (2e).

- (2) a. Copilul a spart **paharul**.
- b. **Îl** trece strada de fiecare dată când îi cere.
- c. **Mă** doare mâna. / **Mă** amuză atitudinea lui.
- d. Folosește **colacul** la înot.
- e. Parcurge **drumul** cu ușurință.

În centrul funcțiilor **dativului** este cea de Țintă / Destinatar a(l) unei activități sau a(l) unei emoții (Blake 2004: 144). În română, dativului îi sunt asociate, în structura de adâncime, mai multe roluri semantice: în structuri cu trei argumente și cel mai frecvent, Primitiv / Destinatar / Țintă (3a), dar și Beneficiar (3b), Sursă (3c); în structuri cu două argumente, constituentul în dativ are, cel mai frecvent, rolul de Experimentator, în construcții cu verbele psihologice și, mai rar, cu verbe de senzație fizică (3d). Cu un număr limitat de verbe, argumentul în dativ se actualizează ca Posesor (3e) sau Temă (3f), în structuri simetrice (vezi și GR 2013: 151, GBLR: 455).

- (3) a. **I-a** oferit un cadou atent ales **colegului său**.

- b. **Le**-am aranjat patul **copiilor**.
- c. **I**-am cerut sfaturi **mamei**.
- d. **Îmi** repugnă astfel de atitudini.
- e. Proprietatea aparține **bunicilor lui**.
- f. Andrei **îi** seamănă **fratelui meu**.

4.2. Contexte de variație dativ – acuzativ în textele din secolele al XVI-lea – al XVII-lea

Variația la care ne vom opri privește codarea argumentului intern [+Uman] / [+ Animat] ca dativ sau acuzativ în cazul verbelor bivalente, ca în exemplul (4), extras dintr-un text din secolul al XVII-lea:

- (4) a. și împlêt pământul și-l domniț de-**I stăpâniț** (DPar.1683: II.6^v)
 b. *Să stăpânească* **peștilor** mării și **pasărilor** (DPar.1683: II.6^v)

Această alternanță este menționată în Densusianu (1961 [1938] II: 252–253), Rosetti (1968: 566–567), Rosetti, Cazacu, Onu (1971 [1959]: 70), Dindelegan (1968), cu referire la verbele *a apăra* („a împiedica; a interzice”), *a conteni*, *a crede*, *a judeca*, *a opri*, *a vince* / *a învance* etc¹⁰. Recent, problema este reluată la Frâncu (2009: 353), Stan (2013: 184–187) și Dindelegan (2015a), într-un studiu mai general asupra variației sintactice în limba română veche, care include un inventar extins de verbe care participă la diferite tipuri de variații sintactice.

Explicația generală care s-a formulat privind marcarea prin dativ, în limba română, a argumentului nonagentiv în contextul verbelor menționate (și, ulterior, fixarea la regimul de acuzativ) este aceea că regimul de dativ imită regimul din limba textului original, slavona. Această ipoteză se verifică și prin faptul că această alternanță nu apare sau este extrem de restrânsă în textele originale. În lucrările citate nu se menționează însă dacă această trăsătură gramaticală se corelează cu anumite proprietăți interne ale verbelor în discuție.

¹⁰ În lucrările citate, inventarul verbelor care se construiau cu dativul în limba veche este mai larg, cuprinzând și verbe reflexive (*a se asemana* / *a se bucura* / *a se ruga* / *a se tocni* + dativ), care, în limba modernă, se fixează la regimul prepozițional. Variația dativ – grup prepozițional nu face obiectul prezentului capitol.

Astfel, în cele ce urmează ne propunem să formulăm o explicație mai generală, tipologică, cu privire la acest tip de marcarea doar în contextul anumitor verbe, adică să determinăm ce trăsătură comună a acestora se asociază cu fenomenul marcării „necanonice” a obiectului.

Analiza realizată pe un corpus de limba română veche secolele al XVI-lea – al XVII-lea relevă faptul că doar anumite verbe se angajează recurent în alternanța dativ – acuzativ, uneori chiar în același text.

Contextele de mai jos ilustrează variația menționată (pentru o listă mai cuprinzătoare și pentru ponderea tiparelor cu acuzativul în detrimentul celor cu dativul, a se vedea Pană Dindelegan 2014, Pană Dindelegan (2015a)). Verbele care apar în astfel de tipare variante exprimă, în cele mai multe cazuri, contexte de „interacțiune” între doi constituenți cu trăsătura [+Uman].

(5) **a ajuta**

(a) + dativ: Și cum *nu ajutară* **lu Darie**, așa *nu vor ajuta* nice **ție** (A.1620: 26^v)

(b) + acuzativ: Împărate, am o fată să o mărit, *ajută-mă* cu zestre (A.1620: 62^v)

(6) **a apăra**

(a) + dativ: Aceasta amu zise Domnul, *nu apără* **lui** a merge după elu (CC².1581: 251)

(b) + acuzativ: Nu-l văm putea pre el așa să-l vedem, de nu văm sări de ceia ce **ne apără pre noi** cătră el (CC².1581: 454)

(7) **a auzi**

(a) + dativ: că va fi când m-eț chema-mă, iară eu *nu voi audzî* **voă** (DPar.1683: II.5^v)

(b) + acuzativ: Glasul graiurilor voi-**l audziaț** și chip n-aț vădzuț (DPar.1683: III.71^v)

(8) **a asculta:**

(a) + dativ: **acelora** (...) *să nu asculte* (CIst.1700–50: 46^r)

(b) + acuzativ: cădea-se *se ascultați* **menre** (CV.1563–83: 44^v)

(9) **a batjocuri / a bățjocuri**

(a) + dativ: pentru ca să povestiți în urechile fiilor voștri și ale feciorilor fiilor voștri câte *am batjocorit* **eghipteanilor** (BB.1688: 46)

(b) + acuzativ: Și judeca-voru elu spre moarte, și da-voru elu pagâniloru; și *bătjocuri-voru* **elu** (CC².1581: 88)

(10) **a crede**

(a) + dativ: împreună lăcui-voiu cu voi, așa dosădindu-mi și *necrezându-mi*? (CC².1581: 274)

(b) + acuzativ: Creadeți-**mă**, fraților, că nu iaste puțință să să spuie cu cuvântul (MC.1620: 32^v)

(11) **a împiedica**

(a) + dativ: Învie, Doamne, întreci-i, *împiiadecă lor* (CP¹.1577: 23^v)

(b) + acuzativ: Împiedicat-ai **toți** ce se sculară spre mine subt mine (CP¹.1577: 28^v)

(12) **a (în)vence / a învinge**

(a) + dativ: să-mi putea *să-mi învince* (DPV.1673: 133)

(b) + acuzativ: și **pre vrăjmașul nostru**, pre dracul, nimea n-au putut *învinge* (CC¹.1567: 226^v)

(13) **a judeca / a giudeca**

(a) + dativ: Să mărturisim că acela iaste menit de Dumnezeu *a judeca morților și viilor* (CPr.1566: 49)

(b) + acuzativ: când *va giudeca toată lumea* și va da fieșcăruia după lucrul său (ȘT.1644: 87)

(14) **a lua aminte** „a asculta”

(a) + dativ: Dumnădzău Dumnădzăul meu *ia-mi aminte* (DPar.1683: II.12^v)

(b) + acuzativ: *Luaț aminte leage* lui Dumnădzău (DPar.1683: II.1^v)

(15) **a milui:**

(a) + dativ: Nu ți se cade și ție *a milui megiiășului tău* (CC².1581: 281)

(b) + acuzativ: că și **pre păcătosul miluit-ai** și pre dreptu-l ieșiș și-l îmblânziș (Ev.1642:183)

(16) **a opri** „a împiedica”

(a) + dativ: ce mai vârtosu *să opriți loru* (CC².1581: 128)

(b) + acuzativ: ce mai vârtosu mai mulți avea de-**lu opriia** (CC².1581: 413)

(17) **a pizm(u)i**

+ dativ: nu iubi *a pizmi omului* în zădar (DPar.1683: II.12^v)

+ acuzativ: **pre deaproapele** său *îl pizmuiăște* (CPV.~1705: 62^v)

(18) **a sluji**

(a) + dativ: ca cu bună-ogoadă *să slujimu lui Dumnezeu* (CC².1581: 550)

(b) + acuzativ: El cu mine *au slujit evanghelia* (CPr.1566: 444)

(19) **a supăra**

(a) + dativ: nice l-au mahnit, nice *le-au supărat lor* (DPar.1683: III/64^v)

(b) + acuzativ: Că eu sânt gata a treia oara la voi să vii și eu *nu vă voi supăra* (CPr.1566: 383)

(20) **a ponoslui** „a defăima; a ocări”

(a) + dativ: Ocara năroadelor întru nemică nu o băga în samă, cându-*i ponosluiia lui* arhieriei (Ev.1642: 398)

(b) + acuzativ: Vor propovedui cuvântul lui, *ponosluindu-i* și gonindu-i și reale auzindu (CC².1581: 475)

4.3. Verbe care se angajează în construcțiile bivalente cu argument [+Uman] în dativ. Precizări comparative

Particularitatea anumitor verbe bivalente de a prezenta variație diacronică între construcția cu dativul și configurația cu acuzativul sau de a-și marca obiectul prin dativ, într-o anumită fază de evoluție a limbii, a fost observată și pentru alte limbi indo-europene: franceză (Goyens (2000); Gross (1975); Herslund (1988); Melis (2006); Schøsler (2008a) și bibliografia; Troberg 2008), germană (McFadden 2006), maghiară, poloneză (Blume 1998), islandeză (Gísli Jónsson 2013) etc. Referirile la această variație privesc, în bibliografie, așa-numitele verbe dinamice „de (inter)acțiune” (Blume 1998; Schøsler 2008a: 425).

Blume (1998) identifică o clasă de verbe bivalente care se disting prin faptul că marchează argumentul nonagentiv prin dativ. După cum precizează Blume, în germană sunt aproximativ două sute de verbe simple sau derivate (cele mai multe derivate cu prefixe sau verbe cu particulă) care au această trăsătură. În cazul verbelor cu particulă, s-a avansat ideea că dativul este impus de particulă, în timp ce, pentru restul verbelor simple, s-a considerat că regimul de dativ este o idiosincrazie (vezi Haider 1984, în relație cu verbul *helfen* + dativ ‘a ajuta’, care, la pasivizare, conservă constituentul în dativ, *apud* Blume 1998: 254; mai exact, constituentul în dativ nu se externalizează ca subiect și nu impune acord verbului), fiind atribuit deseori unei evoluții accidentale din istoria limbii. Totuși,

datele contrastive din germană, maghiară, poloneză și alte două limbi ergative, tongană și samoană, în care, în linii mari, aceleași verbe au această proprietate, selectând dativul pentru argumentul nonagentiv, indică faptul că nu se poate vorbi despre un fapt accidental.

După cum arată Blume în analiza sa, clasa verbelor de „interacțiune” care marchează argumentul nonagentiv ca dativ în germană / maghiară / poloneză etc. subordonează următoarele subclase:

- (i) verbe de comunicare / gesturi sociale (corespunzătoare sensurilor *a răspunde, a saluta, a chema, a felicita, a mulțumi, a amenința* etc.);
- (ii) verbe de mișcare (corespunzătoare sensurilor *a urma, a smuci* etc.);
- (iii) verbe de „conformare” (engl. *obey-verbs*) (corespunzătoare sensurilor *a asculta (de cineva), a servi / a sluji* etc.).

Troberg (2008: 1) enumeră verbele din (21), care aveau, în franceza medievală și preclasică, regim variant dativ (22a), (23a) – acuzativ (22b), (23b) pentru codarea argumentului uman și care, în cea mai mare măsură, s-au fixat în limba modernă la tiparul cu acuzativ.

(21) *aider* „a ajuta”, *applaudir* „a aplauda”, *assister* „a asista, a sprijini”, *commander* „a stăpâni, a comanda”, *congratuler* „a felicita”, *contrarier* „a contraria”, *contredire* „a contrazice”, *dominer* „a domina”, *empêcher* „a împiedica”, *ennuyer* „a supăra”, *épargner* „a economisi”, *étudier* „a învăța”, *favoriser* „a favoriza”, *insulter* „a insulta”, *offenser* „a ofensa”, *persuader* „a convinge”, *prier* „a ruga”, *secourir* „a sprijini, a ajuta”, *servir* „a servi; a sluji”, *supplier* „a implora”.

(22) a. *les Romains ne **leur**_{DAT} aideroient point en leurs affaires* (~ finalul sec. XV, *apud* Troberg 2008:3, franceza veche)

„Romanii nu le-au ajutat deloc în afacerile lor”

b. *Mon fils a aidé **Jean**_{AC}/ l'a aidé dans ses travaux* (*apud* Troberg 2008: 4, franceza modernă)

„Băiatul meu l-a ajutat pe Jean la treburile sale”

(23) a. *Il croyoit que l'archiduc étoit de ses amis et qu'il ne **lui**_{DAT} empêcheroit pas* (sec. XVII, *apud* Troberg 2008: 69, franceza veche)

„Credea că arhiducele se număra printre prietenii lui și că nu-l va împiedica”

- b. *Ça ne l_{AC}'empêche pas de dormir* (apud Troberg 2008: 70, franceza modernă)
„Asta nu-l împiedică să doarmă”

Observații asupra schimbărilor de valență în cazul verbelor biargumentale din franceză găsim și la Schøsler (2008a). Autoarea urmărește clasa verbelor bivalente în diacronie și își propune să observe dacă există vreo legătură între construcția verbelor în franceza modernă și configurațiile verbelor corespunzătoare din latină. Comparând grilele argumentale pentru anumite unități, Schøsler susține că nu se poate vorbi despre „un transfer” al configurațiilor din latina clasică în franceză și constată, în schimb, o diversificare a tiparelor de construcție dinspre latină spre franceză, precum și specializarea anumitor configurații pentru a denota anumite relații cognitive; de exemplu, verbele trivalente cu obiect indirect s-au specializat pentru a exprima ideea de „transfer” între doi constituenți cu referent uman, iar verbele bivalente în structuri cu dativul se cvasispecializează pentru a denota stări psihologice.

4.4. Trăsături ale verbelor bivalente cu argumentul nonagentiv în dativ.

Explicații asupra variației dativ – acuzativ

Fenomenului marcării obiectului verbelor bivalente prin dativ, în loc de acuzativ, i s-a atribuit, tipologic, o natură necanonică, în strânsă legătură cu proprietățile interne ale verbelor, cu ierarhia relațiilor cazuale și cu proprietățile semantice ale argumentelor implicate în acțiunea verbelor.

Vom prezenta în cele ce urmează câteva puncte de vedere asupra marcării ca dativ a celui de-al doilea argument al verbelor bivalente.

Explicația lui Blume (1998) cu privire la selecția dativului se bazează pe ideea că verbele bivalente care au această proprietate denotă evenimente complexe, care includ mai multe subevenimente și implică doi participanți cu rolul de Agent; activitatea participantului marcat prin nominativ nu afectează / nu manipulează activitatea participantului marcat ca dativ. În alți termeni, participanții nu dezvoltă o relație simetrică de dependență de tipul Agent–Pacient, care ar corespunde marcării argumentului secundar ca acuzativ. Testul modificării adverbiale susține această idee: în configurații cu verbe care atribuie rolurile de Agent și Pacient, modificarea adverbială afectează activitatea ambilor participanți la acțiune (*Paul rocks Peter fast* ‘Paul îl leagănă **repede** pe Petru’, propoziție în care se subînțelege că atât Paul, cât și Petru sunt „afecțați” de mișcarea

rapidă), în timp ce, pentru verbele care nu se angajează în relația Agent–Pacient, modificarea adverbială nu afectează acțiunea ambilor participanți (*Paul follows Peter fast* ‘Paul îl urmărește **rapid** pe Petru’, propoziție în care se subînțelege că doar Paul, nu și Petru se mișcă repede).

În demonstrația sa, Blume pornește de la teoria propusă de Primus (1994) asupra protorolurilor Agent și Pacient (pentru care vom adopta aici termenii *Proto-Agent* / *Proto-Pacient*). Primus adoptă o variantă modificată a teoriei dezvoltate de Dowty (1991)¹¹. Codarea morfosintactică a argumentelor este analizată în termeni de corelații între relațiile tematiche și relațiile de caz. Sistemul cazual este organizat ierarhic. Cazul nemarcat, specificat pentru fiecare verb, este nominativul (în limbile acuzative) sau absolutivul (în cele ergative). Ierarhia cazuală este formulată astfel: NOM/ABS > ACC/ERG > DAT > alte cazuri (Primus 1994, *apud* Blume 1998: 264).

La Primus (1994), Proto-Agentul se definește prin trăsăturile [+control], [+cauză], [+exper], iar Proto-Pacientul este definit printr-o relație de dependență față de rolul Proto-Agentului. În alți termeni, un argument A implicat de sensul verbului se califică ca Proto-Pacient, cu proprietăți specifice Proto-Pacientului (precum trăsătura de a fi controlat sau cea de a-i fi schimbată poziția), dacă sensul verbului implică un alt argument B, care se comportă ca Proto-Agent și controlează sau schimbă poziția lui A. Regula universală de *exprimare morfosintactică a informației tematice* este formulată ca o regulă lexicală, care distribuie rolurile Proto-Agent și Proto-Pacient astfel: cu cât un argument prezintă mai multe trăsături compatibile cu caracteristicile Proto-Agentului / Proto-Pacientului, cu atât este mai predictibil ca acel argument să fie codat ca Agent / Pacient. Implicit, cu cât argumentele prezintă mai puține trăsături compatibile cu rolurile precizate, cu atât mai mult se îndepărtează de acest tipar argumental.

La Blume protorolurile se definesc ca relații ale participanților la subevenimente. Un participant A este Proto-Agent dacă în cel puțin unul dintre subevenimentele E în care se descompune un predicat are toate trăsăturile [+Control], [+Facultatea de a simți] [+Existență autonomă (în afara evenimentului)]. Un participant P este Proto-Pacient dacă, în cel puțin unul dintre subevenimentele E, întrunește trăsăturile [+existență dependentă] (P este creat sau distrus de A). Relațiile participanților la evenimente se organizează ierarhic, influențând gradul de tranzitivitate semantică a predicăției.

¹¹ Regulile de legare formulate de Dowty (1991) prezic relația gramaticală a unui argument verbal pe baza proprietăților de *protorol* care sunt implicate de acesta. Modelul protorolurilor formulat de Dowty se îndepărtează în două sensuri de la teoriile tradiționale asupra rolurilor tematiche: (i) rolurile tematiche nu sunt seturi de etichete independente, ci sunt seturi de constrângeri / trăsături care se organizează în jurul a două concepte: Protorolul Agent și Protorolul Pacient. Proto-Agentul se caracterizează prin [+voință], [+facultatea de a simți], [+cauzare], [+mișcare], iar Proto-Pacientul se caracterizează prin [+schimbare de stare], [+incrementalitate], [+afectare], [+staționar].

Autorul definește trei trepte ale tranzitivității semantice, considerând tranzitive verbele care implică: (I) două sau mai multe poziții argumentale; unul sau mai multe argumente au trăsăturile specifice Proto-Pacientului în cel puțin unul dintre subevenimente; (II) două poziții argumentale; amândouă argumentele au proprietăți de Proto-Agent în cel puțin unul dintre subevenimente; niciunul dintre argumente nu are proprietățile Proto-Pacientului; (III) mai mult de o poziție argumentală; cel mult unul dintre argumente are proprietăți de Proto-Agent; niciun argument nu are proprietăți de Proto-Pacient.

Verbele care se angajează în tiparul nominativ–dativ corespund treptei II de tranzitivitate semantică. Ambii participanți funcționează ca Agent într-unul dintre subevenimentele care compun predicția, așa cum exemplificăm în continuare. Evenimentul desemnat de verbul ‘a ajuta’ se descompune în două evenimente, în care un Agent A cu proprietățile Proto-Agentului depune efort pentru un anumit scop (subevenimentul 1), în timp ce un Proto-Agent B performează un act nespecificat prin care contribuie la îndeplinirea scopului lui A (subevenimentul 2). Evenimentul desemnat de verbul ‘a mulțumi’ presupune ca participantul în dativ (care are proprietate caracteristică Proto-Agentului [+existență autonomă]) să fi făcut o favoare cuiva. Similar, se presupune că participantul în dativ pentru verbul ‘a felicita’ a realizat ceva în urma căruia merită felicitări, iar, în cazul verbului ‘a răspunde’, constituentul marcat ca dativ a formulat un enunț la un anumit moment premergător acțiunii exprimate de verb.

În analiza tipologică asupra marcării constituentilor subiect și obiect în structuri biargumentale, Haspelmath (2001: 56) identifică trei tipuri de condiții în urma cărora se produc devieri de la marcarea canonică (prin nominativ și acuzativ) a acestor constituenți în limbile europene:

(i) condiții dependente de referențialitate (de exemplu, marcarea diferențiată a obiectului direct pe baza ierarhiei definitudinii);

(ii) condiții care privesc organizarea propozițională (rolul aspectualității în marcarea obiectului în finlandeză, ca acuzativ vs. partitiv);

(iii) condiții care afectează predicția (gradul de tranzitivitate a predicției din enunț). Marcarea obiectului prin dativ sau printr-un caz oblic (dacă acesta se îndepărtează de la trăsăturile Pacientului) în contextul verbelor cu două argumente este unul dintre cazurile de marcarea non-prototipică, subsumat lui (iii).

În aceeași linie cu Blume, Haspelmath (2001: 59)¹² semnaleză existența acestui fenomen în legătură cu clasa verbelor de „interacțiune”, corelându-l cu trăsătura tranzitivității slabe a predicăției (în accepție semantică)¹³. În strânsă legătură cu tranzitivitatea verbelor, Levin (1999: 225) distinge între:

- **tranzitive canonice** (engl. *core transitives*), care au ca prototip verbele *cut* ‘a tăia’, *destroy* ‘a distruge’, *kill* ‘a omorî’, *break* ‘a sparge’, *open* ‘a deschide’ etc., cu alcătuirea internă din (24); structura tranzitivelor canonice presupune ca evenimentul exprimat să poată fi descompus în mai multe subevenimente, care au ca efect final starea modificată a constituentului obiect (Y) prin acțiunea inițiată conștient de subiect (X)

(24) [[X acționează <*manieră*>] cauzează [devenire [Y <*stare modificată*>]]]

- **tranzitive necanonice** (engl. *non-core transitives*), care își legitimează argumentul intern / complementul nu structural, ci lexical. Conform analizei lui Levin (1999), sunt tranzitive necanonice verbe ca *avoid* ‘a evita’, *meet* ‘a întâlni’, *praise* ‘a lăuda’, *touch* ‘a atinge’, *visit* ‘a vizita’ etc., al căror argument intern este greu de asociat cu un anumit rol tematic și, cu atât mai puțin, cu Pacientul. Aceste verbe se îndepărtează într-o măsură variabilă de reprezentarea din (24).

Verbele din română înregistrate la 4.2 pentru limba română sunt, de fapt, verbe tranzitive necanonice, în linia semnalată de Blume (1998) și de Haspelmath (2001); acțiunea pe care o exprimă acestea nu afectează direct și în sens prototipic participantul secundar la acțiune; această trăsătură, a tranzitivității slabe, poate explica selecția dativului.

4.5. Eliminarea dativului

Schøsler (2008b: 443–465) formulează o explicație interesantă asupra eliminării dativului din schema argumentală a verbelor bivalente din franceză. Autoarea urmărește evoluția diacronică a

¹² Pornind de la analiza lui Blume (1998), Haspelmath (2001: 59) discută situația câtorva astfel de verbe din germană, poloneză și maghiară (corespunzătoare sensurilor *a răspunde*, *a face cu mâna cuiva*, *a mulțumi*, *a amenința*, *a asculta* (*de cineva*), *a servi*, *a ajuta*), care, în aceste limbi, își marchează obiectul prin dativ.

¹³ Pentru accepția (sintactică a) tranzitivității în bibliografia românească, vezi și GALR 2008, I: 344–348. Tranzitivitatea este definită ca o trăsătură scalară, cu trei „trepte”: tranzitivitatea forte – prima treaptă de tranzitivitate slabă – a doua treaptă de tranzitivitate slabă. Testele tranzitivității sunt: (a) posibilitatea construcției cu un obiect direct, realizabil prin clitic de acuzativ; (b) posibilitatea dublării OD prin clitic; (c) posibilitatea de a participa la transformarea de pasivizare. În funcție de ce teste trec, verbele se organizează în mai multe subclase de tranzitivitate (sunt tranzitive forte verbe ca *a citi*, *a restitui* etc., care îndeplinesc toate cele 3 criterii, iar printre tranzitivele slabe se numără verbele de posesie, de senzație fizică / stare psihică etc., care nu acceptă pasivizarea).

mai multe verbe bivalente cu argumentul nonagentiv marcat ca dativ: cele din clasa *aider* ‘a ajuta’ (*assister* ‘a sprijini’, *server* ‘a servi’), verbe ca *mentir* ‘a minți’, *obéir* ‘a asculta’, *ressembler* ‘a semăna’, nesubordonate unei clase semantice anume, verbele psihologice din clasa *plaire* ‘a plăcea’ (*agreeer* ‘a aproba; a fi de acord’, *atalenter* ‘a-i plăcea; a-l satisface’, *ennoyer* ‘contraria’, *seoir* ‘a i se potrivi’), verbe care exprimă fenomene care afectează argumentul uman, fără a putea fi controlate de acesta (*arriver* ‘a i se întâmpla’, *échapper* ‘a-i scăpa’ etc.). Schøsler remarcă faptul că doar în cazul primelor verbe (cu regim variant dativ vs acuzativ în limba veche) s-a produs, în franceza modernă, fixarea la configurația cu acuzativul (vezi **Tabelul 5** din Schøsler 2008b: 453). În privința celorlalte verbe nu se înregistrează nicio schimbare diacronică.

După cum se precizează în articolul citat, în franceză, variația de marcare a argumentului nonagentiv ca dativ vs. acuzativ se menține până în secolul al XVII-lea, când verbele implicate în această alternanță se fixează la o schemă argumentală unică.

Schøsler formulează două argumente independente care au condus la fixarea grilei argumentale cu acuzativul: (i) presiunea normativă a francezei clasice și postclasice; (ii) reanaliza construcției bivalente cu argumentul nonagentiv în dativ, care se va specializa pentru a desemna alte tipuri de relații semantice. Autoarea arată că verbele din clasa *aider* au fost transferate din clasa verbelor care se construiau cu dativul în clasa verbelor tranzitive „de bază”, care se construiesc cu acuzativul, ca urmare a reinterpretrării sau restrângerii construcției cu dativul în special la exprimarea relațiilor semantice care implică un Experimentator. Verbele care deviază de la în acest tipar semantic, cu Experimentator, au fost eliminate și transferate către o altă schemă argumentală.

Urmărind evoluția verbelor românești inventariate mai sus se observă că numai *a ajuta*, *a sluji* și *a servi* păstrează, în limba actuală, ambele tipare de construcție, cu dativul și cu acuzativul, cu diferențe semnificative de frecvență. Construcțiile cu acuzativul sunt nemarcate și sunt cele mai frecvente, în timp ce configurațiile cu dativul sunt rare și arhaizante. Alte verbe care se construiau cu dativul în limba veche au fost eliminate din limba standard (*a pizmui*, *a ponoslui*), dar sinonimele lor (*a invidia*, *a dușmăni*; *a ocări*, *a ponegri*) păstrează în limba actuală doar grila cu acuzativul¹⁴.

Astfel, se poate afirma că româna standard și-a consolidat **poziția canonică** de marcare a argumentului intern, reducând numărul verbelor bivalente cu argument uman în dativ (*a mulțumi*, *a răspunde*, *a telefona*, *a zâmbi* etc.) la cele care presupun, într-o oarecare măsură, prezența în grila lor

¹⁴ Interesantă este situația verbului *a minți*, care apărea în limba veche în tipare variante cu dativul și acuzativul, iar, la mijlocul secolului al XX-lea, în limba populară, chiar și în structuri ditranzitive cu obiect indirect și obiect direct (*să vă minți nenea Ionuț o poveste*, Bota, în DLR), fixându-se în româna modernă la tiparul cu acuzativul (*a minți pe cineva*), spre deosebire de corespondentul din celelalte limbi romanice (unde are regim de dativ).

semantică, a unei Ținte concrete sau abstracte (această trăsătură este în acord cu semnificațiile dativului din structurile cu trei argumente; *supra*, 3.1).

În cazul verbelor de comunicare (*a mulțumi*, *a răspunde*, *a telefona*), grila cu dativul se poate explica și prin analogie cu alte verbe *dicendi* (*a-i zice*, *a-i spune*), în timp ce, pentru celelalte verbe (*a-i aparține*, *a-i urma / succeda*, *a supraviețui*), poate fi vorba, într-o anumită măsură, de transferul regimului din franceză, de unde au fost împrumutate.

Reducerea semnificativă a tiparelor cu dativul din configurațiile de tipul celor discutate mai sus, în corelație cu menținerea și consolidarea în configurațiile care denotă stări psihice sau senzații fizice (cu predicate de senzație fizică și verbe psihologice) permite formularea unei observații mai generale conform căreia, în structuri biargumentale, dativul, pe de o parte, și-a redus funcțiile, iar, pe de altă parte, s-a specializat pentru a coda Experimentatorul (în configurații de tipul *îmi pasă de tine*, cu Experimentator + Temă). Celelalte relații semantice pe care le codează dativul în structuri biargumentale (Posesor, Forță) sunt foarte limitate, în sensul că se exprimă în contextul câtorva unități verbale (*a-i aparține*, *a supraviețui*).

4.6. Concluzii

Limba română veche prezintă un anumit tip de variație sintactică pierdută / eliminată aproape total din limba actuală, în favoarea (extinderii) acuzativului – variația în marcarea obiectului intern al verbelor bivalente ca dativ (obiect indirect), respectiv acuzativ (obiect direct). Comparația tipologică arată că variația de acest tip este întâlnită și în alte limbi, în special la verbele tranzitive (necanonice) „de interacțiune”.

Pornind de la analize realizate pentru alte limbi în care se identifică un fenomen similar, constatăm că verbele care admiteau, într-o anumită fază a limbii, variația dativ–acuzativ nu se comportă ca tranzitivele prototipice (nu exprimă o schimbare de stare care afectează participanții la acțiune), iar argumentul lor intern are un comportament necanonic, ceea ce ar putea explica instabilitatea realizării formale a poziției. Am arătat că, similar altor limbi, dativul a fost eliminat din configurația verbelor bivalente „de interacțiune” care deviază de la schema argumentală Agent–Pacient, specializându-se pentru a desemna Experimentatorul, în construcții cu verbe care desemnează procese cognitive / necontrolabile de argumentul uman.

Româna elimină această variație aproape complet (o păstrează, cu diferențe semnificative de frecvență și registru, doar la verbele *a ajuta / a sluji / a servi*), așadar consolidează modalitatea canonică de marcarea (prin acuzativ) a argumentului intern al verbelor bivalente.

CAPITOLUL 5

Tipare cu verbe de percepție și verbe cognitive. Observații diacronice¹⁵

Clasa verbelor de percepție a suscitat un interes deosebit din punctul de vedere al interfeței dintre semantică și sintaxă, în direcția identificării componentelor din sensul unităților lexicale care au relevanță sintactică.

Este larg acceptată ideea că, deși se constituie într-o clasă lexico-semantică coerentă, verbele de percepție au disponibilități combinatorii diferite în funcție de tipul de percepție exprimată (vizuală, auditivă, tactilă etc.) și de componenta de sens [+/-Intenționalitate (a procesului de percepție)]. Totodată, în funcție de tipul de complementare, verbe precum *a vedea* pot desemna percepții fizice directe sau indirecte și pot glisa către domeniul semantic cognitiv. Această trecere de la domeniul senzorial fizic la domeniul cognitiv este percepută ca un continuum; s-a arătat că sunt mai mulți factori care determină tipul de percepție exprimată (predicația subordonată, simultaneitatea predicațiilor din matrice și din subordonată, selecția complementizatorului etc.).

În cele ce urmează, ne propunem să ne oprim la configurația cu infinitivul și la tiparele cu forme verbale concurente care angajează verbe de percepție și verbe cognitive în textele de limbă română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea). Prin observațiile descriptive pe care le vom face, urmărim selecția formei verbale subordonate și, în sens larg, raportul de frecvență dintre formele subordonate admise de verbele de percepție și de cele cognitive. Vom include în analiză unele date cantitative și vom evidenția anumite preferințe și restricții de utilizare a infinitivului, precum și unele comparații cu situația din alte limbi romanice. Aceste date vor aduce noi sugestii privind procesul de înlocuire a infinitivului în special cu subjonctivul, dar și cu alte forme verbale în română.

În prima secțiune (*infra*, 5.1) vom delimita clasa verbelor de percepție și cea a verbelor cognitive. În secțiunea a doua (*infra*, 5.2) vom analiza posibilitățile combinatorii ale verbelor de percepție fizică. Vom distinge trei situații, ținând seama de poziția sintactică a formei subordonate (complement vs. adjunct) și de forma verbului din matrice. Secțiunea a treia (*infra*, 5.3) privește trăsăturile sintactice ale verbelor cognitive, stabilite, ca și în cazul verbelor de percepție fizică, în

¹⁵ Faptele de limbă discutate în această secțiune a lucrării, precum și tabelele de frecvență și anumite contexte de utilizare a verbelor de percepție sau a verbelor cognitive au fost prezentate într-o comunicare susținută împreună cu Isabela Nedelcu în cadrul celui de-al 14-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică: *Variația lingvistică: probleme actuale*, București 27–28 noiembrie 2014.

funcție de poziția sintactică a formei verbale subordonate. Ultima secțiune este rezervată concluziilor și urmărește să sintetizeze, în paralel, disponibilitățile selecționale ale celor două clase semantice de verbe, de percepție și cognitive.

Așa cum vom arăta în cele ce urmează, se poate aprecia, în sens larg, că, în contextul verbelor de percepție și al verbelor cognitive, infinitivul este în competiție cu gerunziul, cu subjonctivul sau cu indicativul.

În contextul verbelor de percepție fizică, apariția infinitivului poate fi explicată, cum vom vedea, prin influența limbii din care s-a tradus textul; tiparul prototipic pentru exprimarea percepției directe atât în limba veche, cât și în limba actuală este cel cu indicativul (*că / cum-GCompl*) sau cu gerunziul.

În afara configurațiilor care denotă percepții directe, există și alți factori care contribuie, într-o anumită măsură, la selecția între diferite forme verbale. Este bine știut că, în română, concurența infinitiv–subjunctiv este generală; pentru această concurență s-au formulat explicații de natură geografică (păstrarea infinitivului în zona de nord, în Crișana și în Maramureș, ca urmare a distanței mai mari față de influența grecească; vezi Farcaș 2006) și lingvistică (infinitivul s-a conservat mai bine în construcții cu verbe aspectuale), dar a fost înlocuit prin subjonctiv în construcții cu verbe precum *a vrea*, cu control opțional, pentru a elimina ambiguitatea generată de nelexicalizarea subiectului (*eu_i vreau a veni PRO_{i/j}* vs. *eu vreau să vin*); pentru competiția infinitiv – subjonctiv, vezi Frâncu (1969); Diaconescu (1977); Spătaru-Pralea (2013); Nedelcu (2013)).

5.1. Verbe de percepție fizică și verbe cognitive

În acest capitol distingem¹⁶ între verbele care exprimă **percepții fizice** directe, precum *vedea*₁ „a percepe cu ajutorul văzului (evenimente simultane cu percepția)” (1a) sau indirecte *a vedea*₂ „a percepe cu ajutorul văzului anumiți indici care semnalizează producerea anterioară a anumitor fenomene” (1b) și cele care **exprimă reprezentări cognitive**, denotând inferențe / deducții – *vedea*₃ „a-și închipui; a înțelege, a pricepe”, *a înțelege*, *a-și imagina*, *a ști* (1c–d, 2a–b).

- (1) a. Mă uit pe fereastră și văd **că** ninge.
b. Văd **că** a nins.

¹⁶ Analiza tiparelor de complementare în contextul verbelor de percepție face deseori apel la cuplurile *percepție directă* – *percepție indirectă*; *percepție fizică* – *percepție cognitive*, care sunt relevante din punct de vedere sintactic; pentru distincțiile de acest tip, vezi Nicula (2012).

- c. Nu-l **văd** comportându-se așa.
 - d. Văd *că* lucrurile devin tot mai complicate.
- (2)
- a. Mi-l **imaginez** cântând la pian.
 - b. Nu-l **știu** *să-și* facă atâtea griji.

În cele ce urmează, ne propunem să observăm diacronic, în limitele perioadei dintre secolul al XVI-lea și secolul al XVIII-lea, asemănările și diferențele dintre clasa verbelor de percepție fizică și cea a verbelor cognitive cu privire la selecția formelor verbale. Observațiile pe care le vom formula vor sublinia folosirea infinitivului și / sau a subjonctivului, dar nu se vor limita la ocurențele acestor forme; astfel, acolo unde se impune, vom face observații punctuale cu privire la folosirea gerunziului sau a indicativului.

Vom arăta că, în funcție de verbul de pe prima poziție a construcției (verb de percepție fizică intențională / nonintențională vs verb cognitiv), există diferențe subtile în selecția formei verbale subordonate și, tototodată, se conturează preferința pentru un anumite tipar sintactic.

5.2. Verbele de percepție fizică. Selecția formei verbale subordonate

Așa cum vom arăta în cele ce urmează, selecția infinitivului sau a unei forme verbale concurente depinde de anumiți factori semantici și sintactici, care privesc atât verbul matricial (verbul de percepție), cât și verbul subordonat.

În secțiunile următoare (5.2.1–3), vom descrie fenomenul de variație sintactică în contextul verbelor de percepție pornind de la poziția sintactică pe care o ocupă verbul subordonat. Astfel, se distinge între ipostaza de complement (argument intern), cea de subiect (*infra*, 5.2.1–5.2.2) și cea de adjunct a verbului subordonat (*infra*, 5.2.3).

5.2.1. În ipostaza de **complement** al verbului de percepție, infinitivul este puternic concurat de indicativ și de gerunziu.

În contextul verbelor de percepție fizică din limba română, complementul infinitival este în general sporadic. Niculescu (2013: 100–101) observă că infinitivul apare accidental în poziția de complement al unui verb de percepție; într-o analiză diacronică asupra relației dintre infinitiv și gerunziu în contextul verbelor de percepție, autoarea identifică doar trei contexte cu verb de percepție urmat de o formă de infinitiv, în texte din secolele al XIX-lea și al XX-lea. În aceste contexte, utilizarea lui se explică prin influența puternică a tiparului romanic.

În linii mari, limba veche (3a–b), asemenea limbii actuale (3c–d), nu admite infinitivul în construcții cu verbe de percepție fizică.

În limba veche fiind vorba, în bună parte, de traduceri, contextele destul de rare de apariție a infinitivului în astfel de configurații (3a–b) au fost explicate ca influență a limbii textului-sursă; pentru raportul de frecvență infinitiv vs. indicativ / gerunziu, vezi Nedelcu, Timotin 2015, privind corespondența dintre o traducere și originalul italianesc (BVS.1763).

- (3) a. Dumnezeu, pre carele-l **văzu** Ioan întocma a fi cu Tatăl și unul fiind cu Duhul Svânt (Ev.1642: 362)
- b. **au simțit** ei a își den zisul trup un miros foarte frumos și dulce (BVS.1763: 245)
- c. **Simțeam** a mă sufoca (figter-for-freedom.blogspot.com, consultat la 29 aprilie 2015)
- d. În primul rând nu văd [_{Pinf} **a fi** nicăieri o limită_S de vârstă] (ro.wikipedia.org, 29 aprilie 2015)

Atât în limba veche (4a–d), cât și în limba actuală (4e–g), în construcțiile care desemnează percepții fizice directe, verbele de percepție se construiesc prototipic cu indicativul (4c–d) sau cu gerunziul (4a–b,g). În limba veche, indicativul este mai frecvent decât gerunziul (a se vedea **Tabelul 5.2.1**).

- (4) a. **văzu** pre un boiarin *plângând* (MC.1620:125)
- b. Ce au **nu ai auzit** Domnul tău *grăindu-ți ție* (Ev.1642: 165)
- c. **vădzuu** cum den apă *vineră* sus șapte vaci frumoase și grase (PO.1582: 141)
- d. **veade** că i se *îngrașă* puii (FD.1592–604: 126)
- e. **previia** cum *aruncă* mulțimea bani în vistiariu (NT.1648: 199)
- f. îi **aud** cum vin și deodată se *aud* două-trei bubuituri (forum.computergames.ro, consultat la 10 august 2014)
- g. Doi polițiști stăteau cu radarul la pândă, când **văd venind** în viteză un BMW (www.funkydonkey.ro, consultat la 10 august 2014)

Texte	vedea ₁		auzi ₁		a simți ₁	
	+ ger	+ ind	+ ger	+ ind	+ ger	+ ind
PH.1500–1510	1	2	–	–	–	–

CC ² .1581 (100 p.)	13	6	1	–	–	–
PO.1582	2	26	–	2	–	–
MC.1620	8	4	1	1	–	–
SVI.~1670 (100 p.)	3	3	2	4	–	–
CLM.1700–1750 (100 p.)	–	2	1	2	–	–
Prav.1780	1	–	–	–	–	–

Tabelul 5.98. Formele verbale concurente în construcții cu verbe de percepție fizică¹⁷

Construcțiile formate din verb de percepție și gerunziu (denumite în bibliografie „acuzativul cu gerunziu”; Sandfeld, Olsen 1936: 292; Caragiu 1957: 71–74) corespund configurațiilor de tipul „acuzativ cu infinitiv” din alte limbi romanice (Salvi 2011: 368). În privința acestui tipar, româna se diferențiază de franceză (5a) sau italiană (5b), unde verbul de percepție se construiește cu infinitivul sau cu construcția pseudo-relativă, și de spaniolă, care admite atât infinitivul, cât și gerunziul (5a–b); vezi și Nicula 2013: 250.

- (5) a. fr. Je le **voir** venir_{Inf} / Je le **vois** qui vient_{PRC}

‘Îl văd venind’

- b. it. **Senta** cantare_{Inf} Gianni / Gianni cantare_{Inf} / **Sento** Gianni che canta_{PRC}

‘Îl aud pe Ion cântând’

(*apud* Maiden and Robustelli 2007: 391–392)

- (6) a. En el baile **vi** a un oficial de uniforme caminando_{Ger} con dos botellas de champán

- b. En el baile **vi** a un oficial de uniforme caminar_{Inf} con dos botellas de champán

(*apud* Verhaert 2008: 162)

‘La dans am văzut un ofițer în uniformă plimbându-se cu două sticle de șampanie’

În bibliografie (Felser 1999; Guasti 1993: 141–143) se arată că, în franceză și italiană, configurațiile formate din verb de percepție urmat de infinitiv sau de construcția pseudo-relativă sunt singurele posibilități de redare a percepției directe a unui eveniment, spre deosebire de configurațiile în care verbul de percepție este urmat de complement propozițional (subordonate introduse prin *că*), care, de regulă, exprimă percepții indirecte. Spre deosebire de aceste limbi, în română, secvența [verb de percepție + *că*] exprimă percepții directe (1a) (restricția fiind ca cele

¹⁷ Absența infinitivului din tabel indică faptul că nu a fost înregistrat în contextul verbelor pentru care am făcut statistica.

două predicatii să exprime evenimente simultane), precum și percepții indirecte (1b) (predicația din matrice și cea subordonată nu denotă evenimente simultane).

O privire de ansamblu asupra selecției formei verbale subordonate în contextul verbelor de percepție din română indică faptul că acestea admit vecinătatea următoarelor forme verbale: gerunziul (cu excepția gerunziului verbelor de stare *a fi* și *a avea*), indicativul (introdus prin *că*, *cum*, *cum că*), infinitivul (foarte rar și doar în textele traduse).

Subjonctivul nu apare în construcțiile cu verbe de percepție fizică, ca urmare a incompatibilității semantice cu verbul din matrice: subjonctivul este modul „evenimentelor posibile”, al non-factivului (GALR I 2008: 387; GBLR 2010: 235), iar verbele de percepție exprimă evenimente reale.

5.2.2. Există, totuși, o situație în limba veche în care este admis și infinitivul în competiție cu celelalte forme verbale (7a–c): în contextul unui verb de percepție la formă (reflexive-)impersonală, când forma subordonată funcționează ca **subiect**. Observația nu privește strict verbele de percepție: formele impersonale se construiau frecvent cu subiect infinitival în limba veche (Frâncu 1969; Spătaru-Pralea 2013; Nedelcu 2013). Atestările de acest tip sunt destul de târzii, începând cu mijlocul secolului al XVII-lea.

- (7) a. de mare ciudă **se vedea** *a fi* necredincioșilor (Ev.1642: 424)
- b. amețire de cap, când să trândăvăsc ochii omului și toate **să văd** *a să învârti* (CDicț.1691–7: 457)
- c. căci că într-însele **să veade** *a zice* cevaș (CIst.1700–50: 147)
- d. **s-au auzit** în tabăra vrăjmașilor multe sunete de trâmbițe *a face* gâlceavă (BVS.1763: 233)

5.2.3. În ipostaza de **adjunct** al verbului de percepție, infinitivul (8a) este concurat de subjonctiv (8b). Un verb de percepție intențională precum *a privi* admite adjuncți realizați prin infinitiv sau subjonctiv. În limba actuală, doar subjonctivul s-a păstrat în construcții cu verbe de percepție intențională (8c–d)¹⁸.

¹⁸ În limba veche, infinitivul cu marca specializată *a* putea funcționa ca adjunct în special în contextul verbelor de mișcare: *acea fată ce va veni a scoate apă* (PO.1582: 79).

- (8) a. Domnulu den ceriu **previ** pre feciorii oame<nri>lor *a vedea* doară iaste cinre se înțeleagă sau se ceaie Dumnedzău (PH.1500–10: 44^v)
- b. acolo au șăzut cu tabăra de **priviia** și o parte și alta, *să vază* ce vor să facă (PIst.~1780: 479)
- c. L-**am privit** *să vād* cum reacționează (loveorfame.wordpress.com, 25 august 2015)
- d. L-**am ascultat** *să vād* ce are de zis (www.sebastianbargau.ro, 25 august 2015)

5.3. Verbele cognitive. Selecția formei verbale subordonate

Competiția dintre infinitiv și celelalte forme verbale în contextul verbelor cognitive depinde de relația dintre verbul din matrice și cel subordonat.

Vom distinge, ca în secțiunea precedentă, între ipostaza de complement direct (*infra*, 5.3.1), cea de subiect (*infra*, 5.3.2) și cea de adjunct (*infra*, 5.3.3) a verbului subordonat.

5.3.1. În limba veche, verbele cognitive *a ști*, *a considera*, *a cugeta*, *a gândi* etc. se construiesc cu **complemente infinitivale** mult mai frecvent decât verbele de percepție fizică (9a–d); vezi și **Tabelul 5.3.2**, în care sunt sistematizate aceste utilizări.

- (9) a. ei **cugetă** *a fi* împărăția Mesiei, cum se zice, a lui Hristos (Ev.1642: 279)
- b. Cumu **vă gândiți** *a vă închina* și *a fugi* de la mene? (LD.1621–1633: 327)
- c. mai cuvioasă adunare nu socotesc nici **cunosc** *a fi* alta decât aceasta (AD.1722–1725: 66^r)
- d. el **socotea** și **gândea** *a mă avea* în slujba lui în toate întâmplările de oaste (BVS.1763: 109)

Verbele cognitive admit și alte tipuri de complemente: indicativul (forma cel mai frecvent înregistrată) introdus prin *că* (10a), *de* (10b), *cum* (10c), *cum că* (10d) sau subjonctivul, cu verbul din matrice la formă afirmativă (11a) sau negativă (11b–c).

- (10) a. Că iudeii părea-le-se fiii că sânt și **nu crezură că** vor să cază den împărăția ceriului (CC².1581: 230)
- b. Și atuncea **vei vedea de** venețianii vor putea să te mântuiască den mâinele meale (BVS.1763: 197)

- c. **Vedea-veți cum** nu va putea moartea să stea împotriva învățăturei mele
(CazV.1643: 61)
- d. amu **știu** eu **cum că** temi pre Domnezeu (PO.1582: 71)
- (11) a. au purces în călătorie, **gândind** să lovească pe prințipul Scanderbeg fără veaste
(BVS.1763: 187)
- b. Iară fariseii se rușina, că prepusul și nebuniia **nu știe să** cinstească pre carile
sânt de folos (Ev.1642: 249)
- c. **nu o crez să** o facă nimeni (AD.1722–1725: 161)

Texte	vedea ₃				cugeta				cunoaște				gândi				ști				înțelege			
	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	i	g	i	s	i	g	i	s	i	g	i	s	i	g	i	s	i	g	i	s	i	g	i	s
	n	e	n	u	n	e	n	u	n	e	n	u	n	e	n	u	n	e	n	u	n	e	n	u
	f	r	d	b	f	r	d	b	f	r	d	b	f	r	d	b	f	r	d	b	f	r	d	b
				j				j				j				j				j				j
PH.1500–1510	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	7	–	1	–	–	–	1	–	4	–	–	–	2	–
CC ² .1581 (100 p.)	–	–	4	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	20	–	–	–	10	–
PO.1582	–	–	1	–	–	–	1	–	–	–	6	–	–	–	1	1	4	–	23	–	–	–	2	–
MC.1620	–	–	7	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–
SVI.~1670 (100 p.)	1	–	2	–	–	–	–	–	1	–	7	–	1	–	–	1	1	–	13	1	2	–	1	–
CLM.1700–1750 (100 p.)	–	–	4	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	4	–	–	–	5	–
Prav.1780	–	–	1	–	–	–	–	–	1	–	4	–	–	–	–	–	–	–	5	2	–	–	–	–

Tabelul 5.102. Distribuția formelor concurente în contexte cu verbe cognitive

Atât în limba veche, cât și în limba actuală, verbele *a vedea*, *a auzi*, *a simți* funcționează și cu sensuri cognitive (*a vedea*₃ „a-și imagina; a înțelege”, *a simți*₂ „a avea o premoniție; a considera”, *a auzi*₂ „a-și imagina (zicând); a auzi de la altcineva, a afla”.

În limba veche, construcția cu infinitivul se înregistrează, dar târziu și destul de rar (12a–b) (în corpusul consultat, infinitivul cu verbul *vedea*₃ are două ocurențe, în SVI.~1670 și BVS.1763: 161). În tiparele cu aceste verbe este preferat indicativul (13).

- (12) a. Ome, **văzu**-te [a fi deplin șî cu minte de bătrân] (SVI.~1670: 110)
 b. Atuncea, **văzând** chiar Isaac-Pașa [de a nu mai putea sta împotriva nepriiatenului au început a fugi cu acei puțini soldați] (BVS.1763: 161)
- (13) Dumitrașco-vodă, dacă **au simțit** [pre Antiohie Jora hatmanul că-l pârește la Moscu], l-au mazilit (NL.~1750–1766: 211)

În ceea ce privește situația din limba actuală, s-a arătat că, deși destul de frecvente, utilizările verbelor cognitive *vedea*₃ „a considera; a-și imagina” sau *a simți*₂ „a considera; a avea sentimentul” cu infinitivul se limitează la două contexte, în care infinitivul este fie verbul copulativ / existențial *a fi* (sau sinonime ale acestuia) (12c), fie verbul *a avea* (precum și perifraze cu verbul *a avea*) (12d); vezi și Nicula (2012: 130–131). Configurația a fost explicată printr-o revitalizare a influenței limbilor romanice asupra românei (vezi și Pană Dindelegan 2012: 577–578).

- (14) a. Eu unul **nu văd** *a fi* un risc [depunerea garanției] (www.obirsia-closani.net)
 b. [Napoli] **nu văd** [*a avea mari jucători*] (www.fcsteaua.ro)
 c. Eu nu port fuste și rochii pentru că **nu simt** [*a fi* pentru mine] (www.touchofdream.ro)

În limba actuală, în contextul acestor verbe cognitive, sunt preferate gerunziul sau indicativul introdus prin *cum*.

- (15) a. Îl și **văd** *așezându-se* preocupat la biroul său de contabil (www.contributors.com)
 b. Parca îl și **aud** *zicând*: „acești oameni n-au inteles nimic din lupta mea cu mafia” (baldovin.blogspot.com)

Din datele prezentate mai sus, se observă că, în limba veche, verbele cognitive selectează, în proporții diferite, indicativul (introdus de complementizatorii *că*, *cum*, *cum că*), subjonctivul, infinitivul și gerunziul.

Distribuția tiparelor de complemente arată că indicativul era cel mai frecvent (**Tabelul 5.3.2**). În comparație cu indicativul, subjonctivul este mult mai rar (în corpusul investigat, subjonctivul are o ocurență în 100 de pagini din CC².1581, după verbul *a gândi*, și două ocurențe în Prav.1780, după verbul *a ști*; nu este înregistrat cu verbele *a vedea*₃, *a auzi*₂, *a simți*₂).

Față de formele finite, formele non-finite, infinitivul și gerunziul, sunt rar înregistrate în ipostaza de complemente ale verbelor cognitive. Dintre ele, gerunziul este chiar mai rar și apare târziu.

5.3.2. Ca și în contextul verbelor de percepție fizică, în limba veche, apariția infinitivului este favorizată de forma reflexiv-impersonală a verbului din matrice. **Subiectul infinitival** apare frecvent în contextul verbelor impersonale în limba veche (cf. *supra*, 5.2.2).

- (16) a. adesea **s-au văzut** mai cu norocire *izbânde*le a *vini* (CII.~1705: 91)
b. Întristat, jalnic și amar **se vede** a *fi* răspunsul morții la om (AD.1722–1725: 224)
c. când **să va cunoaște** a *fi* într-acestaș chip, iaste priimit de martur (Prav.1780: 122)

5.3.3. Spre deosebire de verbele de percepție fizică intențională (*a privi*, *a asculta*, *a gusta*; *supra*, 5.2), care se construiesc mai frecvent cu adjunct final realizat ca subjonctiv (*privește (ca) să / ascultă (ca) să / gustă (ca) să*), verbele cognitive sunt înregistrate rar în acest tipar, până spre finalul perioadei supuse atenției.

Subjonctivul ocupă neambiguu poziția de adjunct când este însoțit de o prepoziție cu sens final, *pentru* (17a). În alte condiții, cu verbele cognitive, subjonctivul este complement (17b–c).

- (17) a. **vei cugeta** întru dânsa ziua și noaptea, *pentru* ca să pricepi să faci toate ceale scrise (BB.1688: 153)
b. **gândi** ca să facă războiu și cu lésii (ULM.~1725: 140)
c. **gândi** să-ș întărească lucrurile întâi cu vecinii și să-ș arate nume bun (ULM.~1725: 126)

În limba veche, infinitivul funcționa și independent (fără a fi însoțit de prepoziție) ca adjunct final (*supra*, nota 4); târziu, începând cu mijlocul secolului al 18-lea, începe să fie înregistrat și cu prepozițiile cu sens final *pentru*, *spre*; vezi și Frâncu 1969: 102; Stan 2013: 243–244). În absența prepoziției cu sens final, infinitivul este complement (la fel cum se interpretează subjonctivul în exemplele (17b–c)), nu adjunct (18).

- (18) și când avăm în trup vreo nevoe, noi în toate chipurile **cugetăm** a *întări* el (CC².1581: 57)

Urmărind descrierea de mai sus, se poate formula observația că, în limba veche, concurența între infinitivul adjunct și subjonctivul adjunct începe să se manifeste destul de târziu (mijlocul secolului al XVIII-lea), când infinitivul începe să se construiască cu prepozițiile *pentru* sau *spre* pentru a desemna valoarea finală.

5.4. În loc de concluzii

Competiția generală dintre infinitiv și celelalte forme verbale trebuie nuanțată. În afara factorilor geografici, istorici și a influenței limbii-sursă în contextul traducerilor, trebuie luate în considerare și caracteristicile claselor semantice de verbe care se angajează în configurații cu infinitivul (și cu alte forme verbale).

Pentru construcțiile cu **verbe de percepție**, se pot face următoarele observații de sinteză asupra frecvenței formelor subordonate și a preferințelor de construcție:

- competiția infinitiv – subjonctiv se manifestă doar în contextele cu verbe de percepție intențională (*a privi*, *a asculta*), în cadrul relației de adjuncție; subjonctivul (care exprimă evenimente posibile / nonfactive) nu este admis decât în acest tipar, cu verbe volitive, intenționale, când exprimă scopul;
- global, indicativul (introdus prin diferiți complementizatori) este forma selectată cel mai frecvent și este urmat de gerunziu și de infinitiv (cel din urmă apare cu verbe (reflexiv-)impersonale sau prin imitarea sintaxei textului-sursă).

În contextele cu **verbe cognitive** din limba veche, competiția dintre formele verbale subordonate indică următoarele fapte generale:

- competiția infinitiv – subjonctiv se manifestă (în favoarea infinitivului) în construcțiile în care cele două forme funcționează ca complemente (*gândește a face* / *să facă*); subjonctivul-complement se înregistrează târziu și sporadic (*supra*, (11));
- global, indicativul este forma cea mai frecventă;
- gerunziul apare târziu, în contexte cu verbe cognitive transferate dinspre domeniul senzorial (*vedea*₃ ‘a-și imagina; a-și închipui’ *auzi*₂ ‘a afla; a auzi spunându-se’, *simți*₂ ‘a presimți’);

În construcții cu verbe de percepție și cu verbe cognitive, competiția dintre infinitiv și alte forme verbale se manifestă în special când verbul la infinitiv ocupă poziția de subiect al unui verb

impersonal sau de complement. În contextele în care funcționează ca adjunct, competiția este mai limitată, ca urmare a faptului că relația semantică finală presupune ca verbul din matrice să exprime un proces intențional. Pe lângă acest factor, se adaugă și un factor istoric: adjunctul de scop infinitival se actualizează în prezența unei prepoziții cu sens final, iar acest tipar (prepoziție cu sens final + infinitiv) apare abia la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Atât în limba veche, cât și în limba actuală, când se constată o puternică revitalizarea a tiparului romanic, infinitivul este mai frecvent cu verbe cognitive decât cu verbe de percepție.

CONCLUZII GENERALE

Lucrarea de față este un studiu de ansamblu asupra alternanțelor verbale în limba română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), în care am încercat, pe de o parte, să evidențiem anumite probleme generale și concepte cu care operează domeniul realizărilor argumentale și, pe de altă parte, să analizăm câteva tipuri de alternanțe specifice limbii vechi și menținute parțial sau eliminate complet după perioada supusă investigației.

În realizarea acestei cercetări am pornit de la observația că în limba veche existau numeroase configurații alternante de realizare argumentală, mai variat și mai bogat reprezentate decât în limba actuală. Tiparele de variație prezente în limba veche au fost deja semnalate și descrise în cadrul unei bogate analize globale asupra variației sintactice în limba română veche (Pană Dindelegan 2015a), care a constituit punctul de pornire al investigației de față. Astfel, în studiul prezent nu ne-am propus să reluăm descrierea amănunțită a tuturor alternanțelor identificate, pe care le-am ilustrat însă prin exemple variate din textele incluse în corpus (Capitolul 2), ci să ne analizăm mai îndeaproape trei tipuri de alternanțe incluse în descrierea generală (Capitolele 3–5). Ne-am oprit astfel la alternanța de nerealizare a obiectului direct, ilustrată prin contexte din limba actuală și din limba veche, la cea care vizează marcarea prin dativ vs. acuzativ a argumentului uman al verbelor bivalente și la alternanța infinitiv – subjonctiv în contextul verbelor de percepție. Deși variațiile enumerate sunt studiate în capitole distincte și, în bună măsură, independente, există elemente teoretice comune care le reunesc. Cadrul teoretic și noțiunile care privesc domeniul realizărilor argumentale și al variațiilor care survin în grila argumentală a verbelor (discutate în Capitolul 1) servesc la a arăta că alternanțele argumentale urmează modele universale de realizare și se definesc în raport cu acestea.

În primul capitol, *Realizările argumentale. Între semantică și sintaxă*, constituit pe baza cercetărilor teoretice din domeniul realizărilor argumentale, am pornit de la ideea necesității delimitării unor clase de valență (clase de verbe coerente semantic), care permit realizarea unor investigații de amănunt asupra comportamentului sintactic al verbelor. Domeniul realizărilor argumentale are în centru faptul că nu toate verbele se pot angaja în aceleași structuri sintactice și, în strânsă legătură cu această trăsătură, își propune să determine care sunt componentele semantice relevante pentru realizarea trăsăturilor sintactice. Particularizând, s-a arătat, de pildă, că, în cazul verbelor *dicendi* nu este relevantă sintactic distincția care vizează intensitatea sunetului produs (înaltă – *shout* ‘a țipa’ vs. joasă – *whisper* ‘a șopti’, *murmur* ‘a murmura’), adică nu afectează

comportamentul sintactic al unităților verbale. Totuși, în cazul aceleiași clase de verbe pare a fi relevantă sintactic distincția care privește maniera vs. conținutul vorbirii (*whisper* ‘a șopti’ vs. *say* ‘a spune’) prin faptul că doar verbele din a doua clasă admit extracția adjunctului și ștergerea complementizatorului (Pesetsky 1995: 14).

Cercetările subordonate domeniului realizărilor argumentale au accentuat faptul că tipul de codare a argumentelor unităților lexicale se plasează între semantică și sintaxă. Așa cum unele elemente sunt cuprinse în intrarea lexicală a verbelor, sunt anumite caracteristici de care responsabilă este sintaxa. Acestea sunt formulate sub forma unor constrângeri de echivalență și de proeminență a argumentelor. Constrângerile de echivalență a argumentelor au în vedere faptul că pozițiile sintactice pot fi asociate cu diferite relații (roluri) semantice, precum și că relațiile semantice se pot realiza în poziții diferite structural. Constrângerile de proeminență corelează proeminența sintactică a argumentelor cu proeminența lor în ierarhiile tematicе; exprimarea argumentelor este dependentă de context, ceea ce explică imposibilitatea realizării simultane a anumitor roluri (Agentul și Instrumentul, de exemplu). Selecția argumentelor și realizarea lor sintactică poate fi explicată pe baza unor teorii de organizare evenimentială internă. Realizarea argumentelor și marcarea lor se face conform unor modele universale de marcăre canonică și necanonică, în funcție de trăsăturile semantice ale verbelor.

Capitolul al doilea, *Alternanțele argumentale în română. Scurtă descriere* reprezintă o trecere în revistă a alternanțelor argumentale prezente în textele de limbă veche, pornind de la studiul global asupra variației sintactice în limba veche al Gabrielei Pană Dindelegan (2015a). În acest capitol ne propunem o privire de ansamblu, care va stabili cadrul de analiză pentru variațiile particulare analizate în capitole distincte.

Alternanțele inventariate sunt exemplificate prin contexte culese din corpusul consultat și vin în completarea materialului lingvistic bogat din studiul sus-amintit. Clasificarea alternanțelor prezente în limba veche ne servește ulterior la a indica în ce măsură anumite variații se reduc sau se îmbogățesc după perioada investigată.

Principala concluzie a capitolului privește faptul că, în general, alternanțele semnalate în limba veche se restrâng semnificativ după perioada investigată, în sensul că ajung să angajeze tot mai puține unități verbale. Multe dintre verbele cu grile variante în limba veche fie sunt eliminate complet din limbă, fie se fixează la o singură grilă argumentală.

Fenomenul care înregistrează un evident proces de îmbogățire și diversificare este variația în selecția prepoziției. Acesta poate fi pus în legătură cu plurifuncționalitatea prepozițiilor și, în subsidiar, cu o continuă diversificare și nuanțare a valorilor asociate cu anumite prepoziții.

Capitolul al treilea, *Precizări referitoare la neexprimarea obiectului direct*, vizează prezentarea unor aspecte referitoare la fenomenul obiectului direct nul. Dat fiind că tema supusă analizei este foarte largă și de mare complexitate teoretică, în studiul de față ne-am limitat la o descriere a contextelor în care este posibil mecanismul de neexprimare a obiectului direct, corelându-l cu anumiți factori discursivi / construcționali.

Pe baza studiilor din bibliografie, distingem între două tipuri de obiect nul neexprimat: (i) cu lectura indefinită (echivalente semantic cu un GN indefinit); (ii) cu lectură definită (parafrazabile printr-un GN definit). Pornind de la această distincție, descriem contextele de legitimare a obiectelor nule în limba veche și în limba actuală, urmărind totodată să determinăm în ce măsură putem vorbi despre o evoluție diacronică a fenomenului.

Descrierea contextelor cu obiect nul indică următoarele fapte globale:

(i) există puține verbe care în limba veche admiteau, în anumite apariții, nerealizarea obiectului direct, spre deosebire de limba actuală, când nu mai permit construcția absolută;

(ii) extinderea fenomenului de neexprimare a obiectului direct în limba actuală (la unități nou intrate în limbă) este mai degrabă o proprietate contextuală (a construcțiilor) decât o trăsătură inherentă a unităților verbale în sine. În alți termeni, nu putem susține o evoluție diacronică care privește lărgirea inventarului de verbe fără a o corela cu anumite strategii de legitimare a fenomenului.

(iii) limba veche admitea anumite construcții de legitimare a obiectului nul care nu mai sunt permise în limba actuală (coordonarea de doi membri propoziționali cu același obiect direct, permițând nerealizarea obiectului direct la al doilea membru).

În capitolul al patrulea, *Variația dativ – acuzativ în realizarea obiectului [+uman] al verbelor bivalente*, analizăm tiparul de variație *mă / îmi ajută; mă / îmi urmează*, frecvent în limba veche în contextul verbelor de „interacțiune” (Blume 1998, Haspelmath 2001, Schøsler (2008a, 2008b)), într-un context mai larg, de comparație tipologică.

Perspectiva tipologică indică faptul că fenomenul apare în mai multe limbi cu aceleași verbe, unde este supus, ca și în limba română, unei evoluții diacronice. Pe baza unor modele universale care descriu tiparele de tranzitivitate în corelație cu tipul de marcare a constituenților, formulăm următoarele concluzii:

(i) selecția dativului corespunde unei marcări necanonice a obiectului și se explică prin gradul scăzut de tranzitivitate semantică a unităților angajate în variație;

(ii) abandonarea regimului de dativ în limba actuală este un fenomen observat, în paralel, la mai multe limbi incluse în comparație. Arătăm că putem corela acest fapt cu reducerea funcțiilor

dativului și specializarea sa pentru a coda Experimentatorul, în contextul verbelor care exprimă procese cognitive, psihologice și, într-o măsură mai mică, senzații fizice.

În capitolul al cincilea, *Tipare cu verbe de percepție și verbe cognitive. Observații diacronice*, ne-am oprit la concurența formelor verbale subordonate selectate de verbele de percepție și de verbele cognitive și, în special, la variația infinitiv – conjunctiv. Analiza a arătat că fenomenul de concurență între infinitiv și subjonctiv urmărit în funcție de poziția sintactică a formei subordonate în raport cu verbul regent poate ajuta la formularea unor observații mai nuanțate.

Deși o concluzie fermă este greu de formulat în contextul unei analize care vizează doar anumite unități verbale și acoperă un număr restrâns de texte, se conturează, totuși, următoarele observații:

(i) în contextul verbelor de percepție, concurența se manifestă doar dacă acestea exprimă percepția intențională (*privește a vedea / să vadă; se uită a vedea / să vadă*), mai precis, în configurații în care forma subordonată funcționează ca adjunct final;

(ii) în contextul verbelor cognitive, concurența se manifestă, în favoarea infinitivului, în configurațiile în care formele subordonate sunt complemente (*cugetă a face / să facă*).

Fenomenele de variație urmărite nu se pot subordona unei concluzii unitare, ca urmare a faptului că redau fapte distincte, care se analizează independent, din perspective diferite, și conduc către observații particulare, relevante pentru fiecare clasă de verbe / tipar de alternanță în parte.

CORPUS

- A.1620 *Alexandria*. Ed. F. Zgraon, București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2005 (*Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, 11).
- AD.1722–5 Antim Ivireanul, *Didahii*. Ed.: Antim Ivireanul, *Opere*, ed. G. Ștrempel, București: Minerva, 1972, 1–238.
- BB.1688 *Biblia*. Ed.: *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești, București: Editura Institutului Biblic, 1977.
- BVS.1763 Vlad Boțulescu de Mălăiești, *Scrieri I. Viața lui Scanderbeg*, ed. E. Timotin, O. Olar, București: Univers Enciclopedic Gold, 2013, 97–250.
- CazV.1643 Varlaam, *Cazania*, ed. J. Byck, București: Editura Academiei, [s.a.], 1–506.
- CBuc.1749 *Carte întru carea să scriu mâncările*. Ed.: *O lume într-o carte de bucate. Manuscris din epoca brâncovenească*, ed. I. Constantinescu, 1997, București: Editura Fundației Culturale Române.
- CC¹.1567 Coresi, *Tâlcul Evangheliilor*. Ed.: Coresi, *Tâlcul evangheliilor și molitvenic românesc*, ed. V. Drimba, București: Editura Academiei Române, 1998, 31–187 (Gheție and Mareș 2001: 115)
- CC².1581 Coresi, *Evanghelie cu învățătură*. Ed. S. Pușcariu, Al. Procopovici: Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, vol. I, *Textul*, București: Socec, 1914.
- CDicț.1691–7 Theodor Corbea, *Dictiones Latinae cum Valachica interpretatione*. Ed. A.-M. Gherman, vol. I, Cluj-Napoca: Clusium, 2001, 1–557.
- CIst.1700–50 Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*. Ed.: *Istoria Țării Rumânești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ed. O. Dragomir, București: Editura Academiei Române, 2006, 145–202.
- CL.1570 Coresi, *Liturghier*. Ed. Al. Mareș, București: Editura Academiei, 1969, 127–148.
- CLM.1700–50 Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ed.: M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, 41–201.
- CP¹.1577 Coresi, *Psaltire slavo-română*. Ed.: Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, ed. S. Toma, București: Editura Academiei RSR, 1976, 35–662.

- CPr.1566 Coresi, Apostol. Ed. I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI, IV, Lucrul apostolesc tipărit de diaconul Coresi la 1563*, București: Cultura Națională, 1930. (Gheție and Mareș 2001: 113)
- CPV.~1705 Theodor Corbea, *Psaltirea în versuri*. Ed. A.-M. Gherman, București: Editura Academiei Române, 2010, 143–449.
- Cron.1689 *Cronograf tradus din grecește de Pătrașco Danovici*, ed. G. Ștrempel, 2 volume, București: Minerva, 1998, 3–271 (vol. I); 5–380 (vol. II).
- CS *Codex Sturdzanus*. Ed. Gh. Chivu, București: Editura Academiei Române, 1993, 237–300.
- CS_{XI}.1583–619 – *Legenda Sfintei Vineri*
- CT.1560–1 Coresi, *Tetraevanghel*. Ed.: *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Brașov 1560 – 1561*, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Mănăstirea. 1574*, ed. F. Dimitrescu, București: Editura Academiei, 1963.
- CZB.1675–6 Călătoria lui Zosim la blajini. Ed. M. Stanciu-Istrate, București: Minerva, 1999 (Cele mai vechi cărți populare în literatura română, 3), 55–65.
- CV.1563–83 *Codicele Voronețean*. Ed. M. Costinescu, București: Editura Academiei Române, 1981, 229–400.
- DPar.1683 Dosoftei, *Parimiile preste an*, 1683, ed. M. Ungureanu, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2012, 95–356.
- DPV.1673 Dosoftei, *Psaltirea în versuri*. Ed.: Dosoftei, *Opere*, 1, Versuri, ed. N. A. Ursu, Iași: Mitropolia Moldovei și a Sucevei, 1974, 3–1065.
- Ev.1642 *Evanghelie învățătoare*. Ed. A.-M. Gherman, București: Editura Academiei Române, 2011, 153–480.
- FD.1592–604 *Floarea darurilor*. Ed. Alexandra Roman Moraru, București: Minerva, 1996 (Cele mai vechi cărți populare în literatura română, 1), 119–82.
- MC.1620 M. Moxa, *Cronograf*. Ed.: Mihail Moxa, *Cronica universală*, ed. G. Mihăilă, București: Minerva, 1989, 95–223.
- NT.1648 *Noul Testament*. Ed. Alba Iulia: Reîntregirea, 1998.
- PH.1500–10 *Psaltirea Hurmuzaki*, ed. I. Gheție and M. Teodorescu, București: Editura Academiei Române, 2005.
- PO.1582 *Palia de la Orăștie*. Ed. V. Pamfil, București: Editura Academiei, 1968. (Gheție and Mareș 2001: 99)
- Prav.1581 *Pravila ritorului Lucaci*. Ed. I. Rizescu, București: Editura Academiei, 1971, 161–83.

- Prav.1652 *Îndreptarea legii*. 1652, ed. Colectivul pentru vechiul drept românesc condus de acad. A. Rădulescu, București Editura Academiei, 1962 (*Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris*, 7), 33–631.
- Prav.1780 *Pravilniceasca condică*. 1780, ed. Colectivul pentru vechiul drept românesc condus de acad. A. Rădulescu, București: Editura Academiei, 1957 (*Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris*, 2), 36–156.
- SVI.~1670 *Varlaam și Ioasaf*. Ed.: M. Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalității europene în cultura română veche: **Varlaam și Ioasaf** în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, 82–325.
- ȘT.1644 *Șapte taine a besearecii, Iași, 1644*. Ed. I. Mazilu, Iași: Editura Universitatii „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 173–259.
- ULM.~1725 Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ed. P. P. Panaitescu, București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, 57–210.

BIBLIOGRAFIE

- Allerton, D. J. (1975). „Deletion and Proform Reduction”, *Journal of Linguistics*, 2: 213–237.
- Alexiadou, A., E. Anagnostopoulou. (2011). „The locative alternation cross-linguistically: implications for resultative formation”, comunicare prezentată la *Workshop on Verbal Elasticity Barcelona*, 3-5 octombrie 2011 (handout disponibil on-line la <http://filcat.uab.cat/clt/verbalelasticity/Handouts/handoutbarcelonaverbalelasticityalexiadouanagnostopoulou.pdf>).
- Arad, M. (1998). *VP-Structure and the Syntax-Lexicon Interface*, Doctoral dissertation. London: University College London.
- Arteaga, D. (1998). „On null objects in Old French”, în A. Schwegler, B. Tranel, M. Uribe-Etxebarria (ed.), *Romance Linguistics: Theoretical Perspectives*. Amsterdam: Benjamins, 1–11.
- Baker, M. C. (1988). *Incorporation: A theory of grammatical function changing*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Barton, E. L. (1990). *Nonsentential Constituents. A Theory of Grammatical Structure and Pragmatic Interpretation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Belletti, A., L. Rizzi. (1988). „Psych-verbs and θ -Theory”, *Natural Language and Linguistic Theory*, 3: 291–352.
- Bîlbîie, G. (2015). „Towards a modular account of implicit complements in Romanian”, comunicare prezentată la *The 17th Annual Conference of the English Department*. Bucureşti: Universitatea din Bucureşti, 4–6 iunie 2015.
- Blake, B. J. (2001). *Case*. Cambridge: Cambridge University Press (second edition).
- Blinkenberg, A. (1960). *Le Problème de la transitivité en français moderne*. [Copenhagen]: Ejnar Munksgaard.
- Blume, K. (1998). „A contrastive analysis of interaction verbs with dative complements”, *Linguistics*, 2: 253–280.
- Borer, H. (2003). *Structuring Sense 2: The Normal Course of Events*. Oxford: Oxford University Press.

- Bourmayan, A. (2014). „Pourquoi certains verbes admettent-ils les objets implicites indéfinis? Une réponse pragmatique”, comunicare prezentată la Congrés Mondial de Linguistique Française, http://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2014/05/shsconf_cm14_01148.pdf.
- Bresnan, J. (1982). „Control and Complementation”, în J. Bresnan (ed.), *The Mental Representation of Grammatical Relations*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Browne, W. (1971). „Verbs and Unspecified NP Deletion”, *Linguistic Inquiry* 2: 259–260.
- Caragiu, M. 1957. „Sintaxa gerunziului românesc”, în Al. Graur, Jacques Byck (ed.), *Studii de gramatică*, II. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 61–89.
- Cote, S. A. (1996). *Grammatical and discourse properties of null arguments in English*, dissertation in Linguistics Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Carston (2002). *Thoughts and Utterances. The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell.
- Croft, W. (1990). „Possible Verbs and the Structure of Events”, în S. L. Tsohatzidis (ed.), *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*. Routledge: London, 48–73.
- Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Croft, W. (1993). „Case Marking and the Semantics of Mental Verbs,” în J. Pustejovsky (ed.), *Semantics and the Lexicon*. Dordrecht: Kluwer, 55–72.
- Densusianu, O. (1961 [1938]). *Istoria limbii române*, vol. II. București: Editura Științifică.
- Diaconescu, I. (1977). *Infinitivul în limba română*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Dima, G. (2002). *Verbele **sentiendi** în limbile engleză și română*. Galați: Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”.
- Dixon, R. M. W. (1991). *A New Approach to English Grammar on Semantic Principles*. Oxford: Clarendon Press.
- Dowty, D. R. (1991). „Thematic Proto-Roles and Argument Selection”, *Language*, 3: 547–619.
- Dragomirescu, A. (2010). *Ergativitatea. Tipologie, sintaxă, semantică*. București: Editura Universității din București.
- Farcaș, M. (2006). „Infinitivul în subdialectul maramureșean”, în N. Saramandu (coord.), *Lucrările celui de-al XII-lea simpozion de dialectologie*. Cluj-Napoca: Mega, 195–202.

- Fellbaum, C., J. Kegl. (1989). „Taxonomic Structures and Cross-Category Linking in the Lexicon”, în *Proceedings of the Eastern States Conference on Linguistics*. Columbus: Ohio State University, 93-104.
- Felser, C. (1999). *Verbal complement clauses. A minimalist study of direct perception constructions*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fillmore Ch. (1968). „The Case for Case”, în E. Bach and R. T. Harms (ed.), *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1–88.
- Fillmore, Ch. (1970). „The Grammar of *Hitting* and *Breaking*”, în R. Jacobs, P. Rosenbaum (ed.), *Readings in English Transformational Grammar*. Waltham, MA: Ginn, 120–133.
- Fillmore, Ch. J. (1986). „Pragmatically Controlled Zero Anaphora”, în *Proceedings of the Twelfth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, Berkeley: Berkeley Linguistics Society, 95–107.
- Fowler, G. (1996). „Oblique Passivization in Russian”, *Slavic and East European Journal*, 3: 519–545.
- Frâncu, C. (1969). „Cu privire la «uniunea lingvistică balcanică». Înlocuirea infinitivului prin construcții personale în limba română veche”, *Anuarul de lingvistică și istorie literară*, 20: 69–116.
- Frâncu, C. (2009). *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*. Iași: Casa Editorială „Demiurg”.
- GALR. Guțu Romalo, V. (ed.) ([2005] 2008). *Gramatica limbii române. I Cuvântul, II Enunțul*. București: Editura Academiei Române.
- GBLR. Pană Dindelegan, G. (ed.) (2010). *Gramatica de bază a limbii române*. București: Univers Enciclopedic.
- Geană, I. (2013). *Construcții verbale prepoziționale în limba română*. București: Editura Universității din București.
- Gheorghe, M. (2009). „Observații cu privire la utilizarea absolută a unor verbe tranzitive”, în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (ed.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guțu Romalo*. București: Editura Universității din București, 81–84.
- Gheție, I. (1975). *Baza dialectală a românei literare*. București: Editura Academiei Române.
- Gillon, B. (2012). „Implicit complements: a dilemma for model theoretic semantics”, *Linguistics and Philosophy*, 4: 313–359.
- Gísli Jónsson, J. (2013). „Dative vs. Accusative and the Nature of Inherent Case”, în Beatriz Fernández, Ricardo Etxepare (ed.), *Variation in Datives: A Microcomparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 144–161.

- Givón, T.(2001). *Syntax: An Introduction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Glass, L. (2014). „What Does It Mean for an Implicit Object to be Recoverable?“, în *Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 1: 121–130.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goldberg, A. E. (1998). „Patterns of Experience in Patterns of Language”, în M. Tomasello (ed.), *The New Psychology of Language*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 203–219.
- Goldberg, A. E. (2001). „Patient arguments of causative verbs can be omitted: the role of information structure in argument distribution”, *Language Sciences*, 4–5: 503–524.
- Goldberg, A. E. (2005). „Argument Realization: the role of constructions, lexical semantics and discourse factors”, în J.-O. Östman, M. Fried (ed.), *Construction Grammar(s): Cognitive and Cross-language dimension*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goyens, M. (2001). „L’origine des verbes français a construction dative”, în Lene Schøsler (ed.), *La valence: perspectives romanes et diachroniques*. Stuttgart: Steiner, 43–58.
- GR. Pană Dindelegan, G. (ed.) (2013). *The Grammar of Romanian*. Oxford: Oxford University Press.
- Grimshaw, J. (1990). *Argument Structure*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Groefsema, M. (1995). „Understood arguments: A semantic/pragmatic approach”, *Lingua*, 96: 139–161.
- Gross, M. (1975). *Methodes en syntaxe : Regimes des constructions complementives*. Paris: Hermann.
- Gruber, J. S. (1965). *Studies in Lexical Relations*, Doctoral dissertation. Cambridge, MA: MIT Press.
- Guasti, M. T. (1993). *Causative and perception verbs. A comparative study*. Torino: Rosenberg & Sellier.
- Hale, Kenneth, J. Keyser. (1986). *Some Transitivity Alternations in English*. Lexicon Project Working Papers #7, Center for Cognitive Science, Massachusetts Institute of Technology. Cambridge, MA: MIT Centre for Cognitive Science.
- Haspelmath, M. (2001). „The non-canonical marking of core arguments in European languages”, în A. Aikhenvald, R. M. W. Dixon, Masayuki Onishi (ed.), *Non-canonical marking of subjects and objects*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Herslund, M. (1988). *Le Datif en Français*. Louvain/Paris: Peeters.
- Hopper, P. J., S. A. Thompson. (1980). „Transitivity in Grammar and Discourse”, *Language*, 2: 251–299.

- Huang, C. T. J. (1984). „On the Distribution and Reference of Empty Pronouns”, *Linguistic Inquiry*, 4: 531–574.
- Iten, C. et al. (2005). „Null complements: licensed by syntax or by semantics-pragmatics?”, în *Actes du congrès de l' Association canadienne de linguistique 2004. Proceedings of the 2004 Annual Conference of the Canadian Linguistic Association* (document disponibil electronic la <http://eastcree.org/mojunker/ACL-CLA/pdf/Iten-Junker-Pyke-CLA-2004.pdf>).
- Ionescu, E. ([2004] 2013), „Tipuri de complemente neexprimate în română”, în *Limba română. Perspective actuale*. Iași: Polirom, 71–96.
- Ionescu ([2008] 2013), „Constrângeri discursive asupra construcțiilor de contact fizic în română”, în *Limba română. Perspective actuale*. Iași: Polirom, 45–58.
- Jackendoff, R. S. (1972). *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jackendoff, R. S. (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jackendoff, R. (1990). *Semantic Structures*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Jackendoff, R. S. (1987). „The Status of Thematic Relations in Linguistic Theory”, *Linguistic Inquiry*, 3: 369–411.
- Jones, Doug (ed). (1994). *Working Papers and Projects on Verb Class Alternations in Bangla, German, English, and Korean*. Contributions by Franklin Cho, Doug Jones, Karen Kohl, Khan, Zeshan, Anand Radhakrishnan, Ulrich Sauerland, Brian Ulicny. Cambridge, MA: MIT Press.
- Katz, J., P. Postal. (1964). *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Michaelis, L. A., J. Ruppenhofer. (2000). „Valence Creation and the German Applicative: The Inherent Semantics of Linking Patterns,” *Journal of Semantics*, 4: 335–395.
- Lambrecht, K., K. Lemoine. (2005). „Definite null objects in (spoken) French. A construction-grammar account”, în M. Fried, H. Boas (ed.). *Proceedings of the First International Construction-Grammar Conference*. Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins, 13–55.
- Langacker, R. W. (1993). „Clause Structure in Cognitive Grammar”, *Studi Italiani di Linguistica Teorica e Applicata*, 3: 465–508.
- Larjavaara, M. 2000. *Présence ou absence de l'objet. Limites du possible en français contemporain*, teză de doctorat. Academia Scientiarum Fennica: University of Helsinki.
- Lazard, G. (1998). *Actancy*. Berlin: Mouton.

- Lehmann, C. (1991). „Predicate classes and PARTICIPATION”, în H. Seiler and W. Premper (ed.), *Partizipation: das sprachliche Erfassen von Sachverhalten*. Tübingen: G. Narr, 183–239.
- Leipzig Valency Classes Project, proiect tipologic (descriere on-line disponibilă la <https://www.eva.mpg.de/lingua/valency/files/project.php>).
- Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations. A Preliminary Investigation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levin, B. (1999). „Objecthood: An event structure perspective”, în *Chicago Linguistic Society 35. Part 1: Papers from the Main Session*, Chicago: Chicago Linguistic Society, 223–247.
- Levin, B. (2006). „English Object Alternations. A Unified Account”, handout disponibil electronic la <http://web.stanford.edu/~bclevin/alt06.pdf>.
- Levin, B. (2013). „Verb classes within and across languages”, handout disponibil electronic la <http://web.stanford.edu/~bclevin/vclass13.pdf>.
- Levin, B., Rappaport Hovav, M. (1998). „Building Verb Meanings”, în M. Butt, W. Geuder (ed.), *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factors*, Stanford: CA CSLI Publications, 97-134.
- Levin, B., Rappaport Hovav, M. (2005). *Argument realization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Luraghi, S. (2004). „Null Objects in Latin and Greek and the Relevance of Linguistic Typology for Language Reconstruction”, în K. Jones-Bley, M. E. Huld, A. Della Volpe, M. Robbins Dexter (ed.), *Proceedings of the 15th Annual UCLA Indo-European Conference*, Washington: Institute for the Study of Man, 234–256.
- Maiden, M., C. Robustelli. (2007). *A Reference Grammar of Modern Italian*. London: Hodder Arnold.
- Malchukov, A., A. Spencer. (2009). (ed.) *The Oxford Handbook of case*. New York: Oxford University Press.
- Manea, D. (2001). *Structura semantico-sintactică a verbului românesc. Verbele psihologice*, București: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București.
- Mierlă, A. (2001). *Verbul românesc din perspectivă semantico-sintactică (cu aplicație la verbele de mișcare)*, teză de doctorat, București: Universitatea din București.
- Manoliu-Manea, M. (1993). *Gramatică, pragmasemantică și discurs*, București: Editura Litera.
- Martí, L. (2010). „Implicit Indefinite Objects: The Barest of the Bare”, în *Queen Mary's Occasional Papers Advancing Linguistics*, publicație disponibilă on-line la webpace.qmul.ac.uk/dharbour/15-QMOPAL-Marti.pdf.

- Martí, L. (2015). „Grammar vs. Pragmatics: Carving Nature at the Joints”, *Mind and Language*, 4: 437–473.
- McFadden, T. (2006). „German Inherent Datives and Argument Structure”, în Daniel Hole, André Meinunger, Werner Abraham, *Datives and Other Cases. Between Argument Structure and Event Structure*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 49–79.
- Melis, L. (1996). „The dative in modern French”, în W. van Belle, W. van Langendonck (ed.), *The dative: vol. 1, Descriptive studies*. Amsterdam: Benjamins, 39–72.
- Mittwoch, A. (1982). „On the Difference between *Eating* and *Eating Something*: Activities versus Accomplishments”, *Linguistic Inquiry*, 1: 113–122.
- Morgan, J. (1973). „Sentence Fragments and the Notion ‘Sentence’”, în B. Kachru *et al.* (ed.), *Issues in Linguistics*. Urbana, IL: University of Illinois Press, 719–751.
- Næss, Å. (2009). „Varieties of dative”, în A. Malchukov, A. Spencer (ed.), *The Oxford Handbook of case*. New York: Oxford University Press, 339–355.
- Napoli, D. (1982). „Initial Material Deletion in English”, *Glossa*, 1: 85–111.
- Nedelcu, I. (2013). *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic. Infinitivul*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Nedelcu, A. (2015). „The infinitive and infinitival construction”, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The syntax of Old Romanian*. Oxford: Oxford University Press (sub tipar).
- Nicolae, A. (2013). *Types of Ellipsis. The interpretation of structures containing ellipsis sites and syntactic licensing of ellipsis*, teză de doctorat, Universitatea din București (ms.).
- Nicula, I. (2012). *Modalități de exprimare a percepțiilor fizice. Verbele de percepție în limba română*. București: Editura Universității din București.
- Nicula, I. (2013). „The gerund (present participle)”, în Pană Dindelegan, G. (ed.), *The Grammar of Romanian*. Oxford: Oxford University Press, 245–253.
- Niculescu, D. I. (2013). *Particularități sintactice ale limbii române din perspectivă tipologică. Gerunziul*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Noailly, M. (1997). „Les mystères de la transitivité invisible”, *Langages*, 127: 96–109.
- Noailly, M. (1998). „Transitivité absolue et type de prédication”, în M. Forsgren, K. Jonasson, H. Kronning (ed.), *Prédication, assertion, information. Actes du colloque d’Uppsala en linguistique française*, 6-9 juin 1996. Uppsala : Acta Universitatis Upsaliensis, 377–384.
- Onishi, M. (2001). „Non-canonically marked subjects and objects: Parameters and properties”, în A. Aikhenvald, R. M. W. Dixon, M. Onishi (ed.), *Non-canonical marking of subjects and objects*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 1–52.

- Pană Dindelegan, G. (1968). „Regimul sintactic al verbelor în limba română veche”, *Studii și cercetări lingvistice*, 3: 265–296.
- Pană Dindelegan, G. (2013). „The infinitive”, în Pană Dindelegan, G. (ed.), *The Grammar of Romanian*. Oxford: Oxford University Press, 211–222.
- Pană Dindelegan, G. (2014). „Variație în construcția verbului în româna veche”, în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (ed.), *Limba română: Sincronie și diacronie în studiul limbii române. Actele celui de al 13-lea Colocviu internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 13–14 decembrie 2013)*, Vol. I, *Gramatică. Fonetică și fonologie. Istoria limbii române, filologie*. București: Editura Universității din București, 155–175.
- Pană Dindelegan, G. (2015a). „The syntactic frame of verbs and syntactic variations”, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*. Oxford: Oxford University Press (sub tipar).
- Pană Dindelegan, G. (2015b). „The prepositional object”, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*. Oxford: Oxford University Press (sub tipar).
- Perlmutter, D. M. (1978). „Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis”, *Berkeley Linguistics Society 4*. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society, 157–189.
- Perlmutter, D. M., P. M. Postal. (1984). „The 1-Advancement Exclusiveness Law”, în D. M. Perlmutter, C. Rosen (ed.), *Studies in Relational Grammar 2*. Chicago: University of Chicago Press, 81–125.
- Pesetsky, D. M. (1982). „Paths and Categories”, Doctoral dissertation. Cambridge, MA: MIT Press.
- Pesetsky, D. M. (1995). *Zero Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Pinker, S. (1989). *Learnability and Cognition: The Acquisition of Argument Structure*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Primus, B. (1994). *Cases and thematic roles: aspects of universal grammar with particular reference to the ergative accusative active parameter*. Unpublished manuscript. Munich.
- Recanati, F. (2002). „Unarticulated Constituents”, *Linguistics and Philosophy*, 3: 299–345.
- Rizzi, L. (1986). „Null Objects in Italian and the Theory of *pro*”, *Linguistic Inquiry*, 3: 501–557.
- Rosetti, Al. (1968). *Istoria limbii române*. București: Editura Pentru Literatură.
- Rosetti, Al., B. Cazacu, L. Onu. (1971). *Istoria limbii române literare*. București: Minerva.
- Salvi, G. (2011). „Morphosyntactic Persistence”, în M. Maiden, J. C. Smith, A. Ledgeway (ed.), *The Cambridge History of Romance Languages. I. Structures*. Cambridge / New York: Cambridge University Press, 318–381.

- Sava, C., Mariana Gherghina, Anca Motoroiu, Irina Nicula, Monica Dumitrache. (2006). „Un tip special de codare a argumentelor: tiparul sintactic *Mă doare gâtul/Mă doare în gât*”, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Structură și funcționare*. București: Editura Universității din București.
- Schøsler, L. (2008a), „Argument marking from Latin to Modern Romance Languages. An illustration of *combined grammaticalisation processes*”, în Thórhallur Eythórsson (ed.), *Grammatical change and linguistic theory. The Rosendal Papers*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 411–439.
- Schøsler, L. (2008b). „Les verbs exprimant la notion d’aide”, în L. Baronian, F. Martineau (ed.), *Le français, d’un continent à l’autre*. Québec: Les Presses de l’Université Laval.
- Spătaru-Pralea, M. (2013). *Concurența infinitiv – conjunctiv în limba română*. București: Editura Universitară.
- Stan, C. (2013). *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București: Editura Universității din București.
- Tasmowski, L. (1992). „Le verbe transitif sans complément”, *Travaux de linguistique et de philologie* 30: 157–171.
- Tenny, C. (1994). *Aspectual Roles and the Syntax-Semantics Interface*. Dordrecht: Kluwer.
- Timotin, E., I. Nedelcu. (2015) „Stability and Innovation in the Use of the Infinitive in an 18th Century Translation from Italian into Romanian”, în Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula (ed.), *Diachronic Variation in Romanian*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, p. 253–276.
- Troberg, M. A. (2008). *Dynamic Two-Place Indirect Verbs in French. A Synchronic and Diachronic Study in Variation and Change of Valence*, teză de doctorat, University of Toronto (document disponibil on-line la <https://www.google.ro/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Michelle+Ann+Troberg>).
- Ușurelu, C. (2005). *Categoria factitivului în limba română*. București: Editura Universității din București.
- Van Hout, A. (1996). *Event Semantics of Verb Frame Alternations: A Case Study of Dutch and Its Acquisition*, Tilburg Dissertation in Language Studies. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant.
- Van Valin, R. D. (1990). „Semantic Parameters of Split Intransitivity”, *Language*, 2: 221–260.
- Van Valin, R. D. (1993). *Advances in Role and Reference Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.

- Velasco Garcia, D., C. Portero Muñoz (2002). „Understood Objects in Functional Grammar”, în *Working Papers in Functional Grammar*, 76, Amsterdam: University of Amsterdam, 1–22.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. NY: Cornell University Press.
- Verhaert, A. (2008). *El gerundio no perifrástico del español. Cómo no ser ni demasiado explícito ni demasiado implícito*. Amsterdam: Rodopi.
- Wunderlich, D. (2006). „Towards a structural typology of verb classes”, în D. Wunderlich (ed.), *Advances in the Theory of the Lexicon*. Berlin: Mouton de Gruyter, 57–166.
- Yanofsky, N. (1978). „NP Utterances”, în *Papers from the Fourteenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, Chicago: Chicago Linguistic Society, 491–502.
- Zwicky, A. M. (1971). „In a Manner of Speaking”, *Linguistic Inquiry*, 2: 223–232.

THE SYNTACTIC VARIATION OF THE ROMANIAN VERB. A DIACHRONIC AND TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

(Abstract)

This study presents the overall semantic and syntactic structure of the Romanian verb, and, in particular, certain argument alternations in which Romanian verbs participate. The approach is both typological and diachronic.

The starting point of my analysis is the observation that, in the old language (the interval ranging from the early 16th to the late 18th century, known as *old Romanian*), argument alternations were better represented and even more diversified than in the present language. I aim to investigate the phenomenon of argument variation of the Romanian verb in a corpus made of old Romanian texts. In my analysis, I will make constant references to the structures preserved and consolidated in the current use.

This work comprises five chapters.

The first chapter (*Argument realization. Between semantics and syntax*) is an overview of the theoretical concepts used, in which I aim to sketch the general framework of my analysis. The chapter builds on notions such as argument realization, valency classes, semantics–syntax interface, equivalence and prominence constraints in argument realization, canonical and non-canonical argument marking, uniformity and variation in argument realization, etc. (Levin, Rappaport Hovav 2005; Haspelmath 2001, a.o.). All of these mentioned concepts are, to a certain extent, referred to in the subsequent chapters.

The second chapter (*Argument alternation in Romanian. An overview*) is organized as a general presentation of argument alternations in old Romanian writings and is based on the very recent work on diachronic syntactic variation developed by Pană Dindelegan (2015). The alternations listed in this chapter are illustrated by examples excerpted from a corpus of old Romanian writings (translations and original documents) and are added to the very rich material provided in the above cited work.

The classification of argument alternations in the old language further serves to determine which variant patterns are preserved in the current language and which are completely eliminated from the standard use.

The main conclusion of this chapter is that argument alternations in old Romanian underwent a significant process of reduction, in the sense that in the current language they involve fewer verbs

than in the old language. Most verbs which allowed for variant configurations in the old language select a specific syntactic frame in current standard Romanian.

There is only one alternation which expands in the current language, namely that which involves preposition selection (see an extensive list of verbs taking variant prepositions in Geană 2013).

The third chapter (*Notes on The Null Direct Object Usage*) deals with some of the aspects related to the phenomenon of the null direct object in Romanian. Given the fact that this is a very wide subject of highly theoretical complexity, in the present study I only aim to describe the general contexts licensing null direct objects in Romanian.

Based on the indefinite vs. definite null objects distinction, I describe the contexts which license the occurrence of null direct objects both in the current and in the old language. Our secondary aim is to determine whether we can assume a diachronic evolution of the phenomenon. The following preliminary conclusions emerge:

(i) there are very few verbs which are used without a direct object in old Romanian, differently from current standard language, where they cannot be used intransitively;

(ii) the null direct object phenomenon in the current language (through new verbs entering the language) is a contextual property (of constructions) rather than a lexical inherent property of verbs. To put it differently, we cannot assume a diachronic evolution of verb inventory expansion without correlating it with certain conditions licensing the phenomenon;

(iii) null direct object licensing conditions were more permissive in the old language; more precisely, there were certain patterns which admitted null object occurrence, unlike current standard language; e.g., coordinated configurations with a common direct object, in which the object remains unrealized in the second member of the coordination.

The fourth chapter (*Dative – accusative variation in the context of two-argument verbs*) deals with the evolution of the variant pattern *mă / îmi ajută* CL.ACC.1SG help.PRES.3SG vs. CL.DAT.1SG help.PRES.3SG ‘(s)he helps me’. This alternate syntactic frame was very frequent in the old language in the context of the so-called ‘interaction’ verbs (as defined by Blume 1998, Haspelmath 2001).

A typological approach shows that this phenomenon is shared by many languages, in which it undergoes a similar diachronic evolution, i.e., the elimination of the dative marking in favour of the accusative marking. Based on universal assumptions on transitivity in correlation with canonical vs. noncanonical constituent marking, I draw the following conclusions:

(i) dative selection corresponds to the non-canonical marking of the object and can be related to the low degree of semantic transitivity shown by the verbs involved in this type of variation;

(ii) dative elimination from the current standard language is characteristic of other languages as well. This fact correlates with the reduction of the functions displayed by the dative and with its specialization to encode the Experiencer in the context of verbs designating cognitive / psychological processes and, to a lesser extent, physical sensations.

The fifth chapter (*Patterns with perception and cognitive verbs. Diachronic remarks*) deals with the configurations made of a perception / cognitive verb and a subordinate verb form. The aim of this chapter is to present the competition between the infinitive and other verb forms (especially the subjunctive, but also the indicative and the gerund) in the context of the above mentioned classes of verbs, which show certain similarities of semantic and syntactic structure. The diachronic presentation of the contexts which involve perception and cognitive verbs shows that there are also other factors than the historical and geographical ones that motivate the infinitive–subjunctive competition. We investigate the infinitive–subjunctive competition in relation to the syntactic position of the subordinate form: internal argument / subject of an impersonal verb form / adjunct. We show that, following this distinction, the infinitive–subjunctive competition is unequally represented.

The following conclusions emerge in relation to the class of perception verbs:

(i) we can assume an infinitive–subjunctive competition only in the context of intentional perception verbs (such as *a privi*, *a se uita* ‘look’, *asculta* ‘listen’), in which the infinitive / the subjunctive functions as an adjunct; there is no infinitive–subjunctive competition with unintentional perception verbs because of the incompatibility between the semantics of unintentional perception verbs (describing real events) and the *irrealis* semantics of the subjunctive;

(ii) the infinitive used in the context of unintentional perception verbs (*a vedea* ‘see’, *a auzi* ‘hear’, etc.) in the old language is an influence of the Romance pattern, which will be gradually eliminated from the standard use;

(iii) in the old language, the most frequent form after unintentional perception verbs was the indicative, followed by the gerund and the infinitive.

With respect to the class of cognitive verbs, my conclusions are as follows:

(i) the indicative is the the most frequently selected form;

(ii) the subjunctive is used only late and sporadically (in the earliest texts it is even rarer than the infinitive);

(iii) the gerund emerges very late in the context of cognitive verbs transferred from the perception domain (such as *a vedea*₂ ‘imagine’; *a auzi*₂ ‘find out’; ‘hearsay’ *a simți* ‘have the feeling, premonition’;

(iv) the infinitive is rather rare (generally encountered with the verb *a ști* ‘know’).